

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI

**MAASTRİCHT KRİTERLERİ ÇERÇEVESİNDE
TÜRKİYE EKONOMİSİ VE AB ÜYESİ
ÜLKELERLE MUKAYESESİ
(1999-2008)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

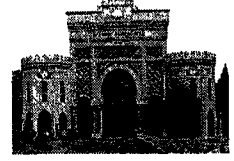
**Hazırlayan
Mehmet ERGÜN
2501413450**

**Danışman
Doç. Dr. T. Hakan ONGAN**

İSTANBUL - 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz AVRUPA BİRLİĞİ Anabilim Dalında 2501413450 numaralı MEHMET ERGÜN'ün hazırladığı hazırladığı "MAASTRİCHT KRİTERLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİ VE AB ÜYESİ ÜLKELERLE MUKAYESESİ" konulu YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA-TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 15.04.2010 Perşembe günü saat 12.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin'ne* OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.KAYA ARDIÇ	Kabul	
PROF.DR.HAVVA TUNÇ ÇELEBİ	Kabul	
DOÇ.DR.HAKAN ONGAN	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.AYŞE ÇELİKEL DANIŞOĞLU	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.AYSEL ARIKBOĞA	Kabul	

ÖZ

Dünya bir tarafta küreselleşmekte diğer taraftan da bölgeler arası bütünleşmektedir. Bu yeni dünya düzeninde, en başarılı bölgesel bütünleşme hareketini gerçekleştiren Avrupa Birliği (AB) olmuştur. AB'nin zaman içinde gösterdiği performansla uluslararası ekonomide ulaştığı güç, diğer ülkeler için bu blok içinde yer almayı cazip hale getirmiştir.

Avrupa Birliği'nin (AB) aday ve üye ülkelerden yerine getirmesini beklediği bazı kriterler vardır. AB'ye üye olmak için karşılanması gereken üç kriter (siyasi, ekonomik ve uyum kriterleri) Kopenhag kriterleri olarak bilinmektedir. Halihazırda AB üyesi ülkelerin Ekonomik Parasal Birlik (EPB) alına dahil olabilmek için yerine getirmeleri gereken ekonomik kriterler ise Maastricht Yakınlaşma Kriteri olarak isimlendirilmektedir. Bunlar parasal kriterler (enflasyon, faiz ve döviz kuru) ve finansal kriterlerden (bütçe ve borç) oluşmaktadır.

Bu çalışmada; Maastricht kriterleri çerçevesinde, Türkiye'nin AB üyesi ülkelerle mukayesesi yapılacaktır. Türkiye'nin sergilediği performans parasal kriterlerden uzak, finansal kriterlerde ise kayda değer düzeyde gözükmektedir.

ABSTRACT

The world is becoming globalised and the regional separations between the nations are narrowing. In this integrated world, the most successful of integrations has been achieved by the European Union (EU).

The swift performance of the EU to become an international economic power has made it an attractive organization for the other nations to desire its membership.

To join the EU, a Candidate or a new Member State must meet three criteria: Political, economic and acceptance of the community acquis, which are known as Copenhagen Criteria.

In addition, there are the euro convergence criteria (also known as the Maastricht criteria) which the EU member states must meet to enter the third stage of European Economic and Monetary Union (EMU) and adopt the euro as their currency.

Maastricht criteria comprise: Inflation rates, Government finance (annual government deficit, government debt), Exchange rates and Long-term interest rates.

In this study, under the framework of Maastricht criteria, Turkey and the current EU member states will be compared. Although, the performance shown by Turkey is behind the monetary criteria, it seems to be at a considerable level in financial criteria.

İÇİNDEKİLER

ÖZ(Abstract)	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KÜRESELLEŞME, BÖLGESELLEŞME VE AB - TÜRKİYE	3
1.1. KÜRESELLEŞME, EKONOMİK BÜTÜNLEŞME KAVRAMI VE BÜTÜNLEŞME BİÇİMLERİ	5
1.1.1. Küreselleşme Kavramı	5
1.1.2. Ekonomik Bütünleşme Kavramı	6
1.1.3. Ekonomik Bütünleşme Biçimleri	7
1.2. BÖLGESELLEŞME HAREKETLERİ VE AVRUPA BİRLİĞİ	15
1.2.1. Avrupa Birliği'nin Tarihçesi	17
1.2.2. Avrupa Birliği'nin Hedefleri	23
1.2.3. Avrupa Birliği'nin Temel Değerleri	25
1.3. TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ	26
1.3.1. Türkiye – AB Tarihçesi	27
1.3.2. Türkiye – AB Mali İşbirliği	29
1.4. TÜRKİYE'NİN EKONOMİK KISITLARI	33
1.4.1. Osmanlı'dan Türkiye'ye Ekonomik Kısıtlar	33
1.4.2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik Kısıtları	35

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİ KRİTERLERİ'DEN

AVRUPA BİRLİĞİNE ÜYELİK KOŞULLARI

“KOPENHAG EKONOMİ KRİTERLERİ”

2. KOPENHAG EKONOMİ KRİTERLERİ VE TÜRKİYE	43
2.1. Düzgün İşleyen Bir Piyasa Ekonomisine Sahip Olmak	46
2.1.1. Makroekonomik İstikrar	49
2.1.2. Piyasa Güçlerinin Karşılıklı Etkileşimi	52
2.1.3. Yasal Sistem	54
2.1.4. Firmaların Piyasaya Giriş Çıkışların Serbest Olması	56
2.1.5. Finansal Sektörün İşlevselliğini Yerine Getirmesi	59
2.2. Birlik İçi Rekabetçi Baskılar ve Piyasa Güçleri ile Başa Çıkma Kapasitesi	61
2.2.1. Beşeri ve Fiziki Sermaye	63
2.2.2. Sektör ve İşletme Yapısı	66
2.2.3. Devletin Rekabete Etkisi	69
2.2.4. Avrupa Birliği ile Ekonomik Bütünleşme	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİNE ÜYE ÜLKELERİN

EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞE KATILMA KOŞULLARI

“MAASTRİCHT KRİTERLERİ”

3. MAASTRİCHT YAKINLAŞMA KRİTERLERİ VE TÜRKİYE.....	78
3.1. ENFLASYON ORANLARI.....	79
3.1.1. Türkiye’de Enflasyonun Gelişimi ve Kaynakları.....	79
3.1.2. Maastricht Ekonomi Kriterlerinden “Enflasyon Kriteri”	85
3.2. DÖVİZ KURU	88

3.3. FAİZ ORANLARI.....	92
3.3.1. Türkiye’de Faiz Oranları ve Uygulanan Politikalar	94
3.3.2. Maastricht Ekonomi Kriterlerinden “Faiz Kriteri”	97
3.4. GENEL DEVLET BORÇLANMA GEREĞİ (Bütçe açığı / fazlası) ...	100
3.4.1. Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Tarihsel Gelişimi	102
3.4.2. Maastricht Kriterlerinde “Bütçe Açığı”	106
3.5. GENEL KAMU BORÇ STOKU.....	109
3.5.1. Türkiye’de Genel Kamu Borç Stoku ve Gelişimi	111
3.5.2. Maastricht Kriterlerinden “Toplam Kamu Borç Stoku”	113

DÖRDÜNCÜ BÖLÜMÜ

AB ÜYESİ ÜLKELERLE TÜRKİYE’NİN ÇEŞİTLİ TEMEL EKONOMİ GÖSTERGELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

4. AB-Türkiye Çeşitli Temel Ekonomi Göstergeleri	117
4.1. Reel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH).....	118
4.2. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Büyüklükleri	118
4.3. Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH cari fiyat ABD \$).....	122
4.4. Yurt İçi Tasarruflar / GSMH (veya GSYİH).....	122
4.5. Gayri Safi Sabit Sermaye Yatırımları / GSMH (veya GSYİH)	125
4.6. Dış Ticaret Hacminin Toplam Dünya Ticareti İçindeki Payı.....	125
4.7. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Sermaye Girişleri)	128
4.8. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Sermaye Çıkışları).....	128
4.9. Nüfus ve İşsizlik Oranları	132
4.10. Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın (GSYİH) Sektörel Dağılımı	135
SONUÇ.....	137
KAYNAKÇA	142
EKLER.....	150

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : Türkiye Ekonomisine İlişkin Makroekonomik Göstergeler.....	74
Tablo 2 : Yıllık Ortalama Enflasyon Oranı(%).....	86
Tablo 3 : Enflasyon Kriterleri (%).....	87
Tablo 4 : Uzun Dönem Faiz Oranları (%).....	98
Tablo 5 : Faiz Kriteri (%).....	99
Tablo 6 : Genel Devlet Borçlanma Gereği(Bütçe açığı/faz.GSYİH(%)).....	107
Tablo 7 : Bütçe Açığı Kriterleri / GSYİH (% -3).....	108
Tablo 8 : Toplam Kamu Borç Stoku / GSYİH (%).....	115
Tablo 9 : Toplam Kamu Borç Stoku Kriteri /(GSYİH %60).....	116
Tablo 10 : Reel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH).....	119
Tablo 11 : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Büyüklükleri	120
Tablo 12 : Kişi Başı Gayri safi Yurt İçi Hasıla(GSYİH cari fiyatlar \$)	121
Tablo 13 : Yurt İçi Tasarruflar / GSMH (veya GSYİH)	123
Tablo 14 : Gayri Safi Sabit Sermaye Yatırımları / GSMH (veya GSYİH)	124
Tablo 15 : Dış Ticaret Hacminin Toplam Dünya Ticareti İçindeki Payı%	126
Tablo 16 : Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Girişler)	127
Tablo 17 : Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Çıkışla)	130
Tablo 18 : İşsizlik Oranları	131
Tablo 19 : Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın (GSYİH) Sektörel Dağılımı	134

EK TABLO LİSTESİ

Tablo 20 : Nüfus	150
Tablo 21 : Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Sıralaması	151
Tablo 22 : Ülkeler İtib.Temel Ekonomik Göstergeler - IMF Tahminleri	153
Tablo 23 : Küresel Rekabet Edebilirlik Endeks Sıralaması	154
Tablo 24 : Küresel Rekabet Edebilirlik Endeks ve Temel Politika Göstergeleri Sıralaması	155

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği (EU)
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu (EEC)
AGSP	Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası
AGSK	Avrupa Güvenlik Ve Savunma Kimliği
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (ECSC)
ALADİ	Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu(İspanyolca)
AMB	Avrupa Merkez Bankası (ECB)
AMBS	Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (ECBS)
APE	Avrupa Para Enstitüsü (EMI)
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
APS	Avrupa Para Sistemi (EMS)
ASEAN	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
AT	Avrupa Topluluğu (EC)
AYB	Avrupa Yatırım Bankası (EIB)
BDDK	Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurulu
BM	Birleşmiş Milletler (UN)
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü (WTO)
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
ECOFIN	Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi
ECU	Avrupa Para Birimi
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EPB	Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU)
ESTA	Avrupa Serbest Ticaret Planı
EUROTOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	Gümrük Birliği

GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HICP	Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi
IMF	Uluslar arası Para Fonu
ISPA	Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KOB	Katılım Ortaklığı Belgesi
KOBİ	Küçük ve Orta Boy İşletmeler
LAFTA	Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
MDAÜ	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MERCOSUR	Orta ve Güney Amerika Ortak Pazarı
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı Antlaşması
ODGP	Ortak Dış Ve Güvenlik Politikası
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
OKK	Ortaklık Konseyi Kararı
OTP	Ortak Tarım Politikası
RKHK	Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
SAPARD	Tarımsal ve Kırsal Gelişim İçi Özel Katılım Programı
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMSF	Tasarruf ve Mevduat Sigorta Fonu
TEFE	Toptan Eşya Fiyat Endeksi
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda bilim ve teknolojideki gelişmelerin etkisiyle hızlanan küreselleşme süreci, ülke içinde olduğu gibi ülkeler arasında da ekonomik, siyasi ve sosyal alanda değişim ve dönüşümlere yol açmaktadır.

Dünya bir taraftan küreselleşmekte diğer taraftan da bölgeler arası bütünleşmektedir. Bu yeni dünya düzeninde, en başarılı bölgesel bütünleşme hareketini gerçekleştiren Avrupa Birliği (AB) olmuştur. Avrupa Birliği (AB) 18.yy'ın ikinci yarısında yaşanan anlaşmazlıklar ve savaşlar nedeniyle ortaya çıkan sorunların bir çözümü olarak düşünülmüş ve bu düşünce üzerine kurulmuştur.

Türkiye'nin Avrupa birliği ile ilişkileri 31 Temmuz 1959'da, Avrupa Ekonomi Topluluğuna başvurusu ile başlamış , 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Anlaşması ile bu ilişkilerin kapsamı düzenlenmiştir. 1982'de AB'nin Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı alması ile aksayan entegrasyon süreci, 1987'de Türkiye'nin üyelik müracaatı ile yeniden başlamıştır.

12 Eylül 1963'te Ankara Anlaşması ile başlayan Türkiye - AB ilişkileri için önemli bir dönüm noktası olan Aralık 1999 Helsinki Zirvesi ile yeni bir döneme girilmiştir. Zirvede yayımlanan bildiriye göre, diğer aday ülkelerle eşit statüde olduğu ve "aday ülke" olduğu ifade edilmiştir.

Avrupa Birliğinin zaman içinde gösterdiği performansla uluslararası ekonomide ulaştığı güç, diğer ülkeleri bu blok içinde yer almayı cazip hale getirmiştir. Avrupa Birliği'nin (AB) aday ve üye ülkelerden yerine getirmesini beklediği bazı kriterler vardır. AB'ye üye olmak için karşılanması gereken üç kriter (siyasi, ekonomik ve uyum kriterleri) Kopenhag Kriterleri olarak bilinmektedir. Kopenhag ekonomik kriteri açısından aday ülke ekonomisi ; İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve Birlik içerisindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle baş edebilme kapasitesini gerektirmektedir.

Hali hazırda AB üyesi ülkelerin Ekonomik Parasal Birlik (EPB) alanına dahil olabilmek için yerine getirmeleri gereken ekonomik kriterler ise Maastricht Yakınlaşma Kriteri olarak isimlendirilmektedir. Bunlar parasal kriterler (enflasyon, faiz ve döviz kuru) ve finansal kriterlerden (bütçe ve borç) oluşmaktadır.

Çalışmanın amacı; “Maastricht Kriterleri çerçevesinde Türkiye Ekonomisi ve AB üyesi ülkelerin mukayese edilmesi” çeşitli temel ekonomik göstergelerle (1999-2008) yılları arasında bu kriterlere uyumu ve performansı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin sergilediği performans parasal kriterlerden (uzun vadeli faiz ve enflasyon oranı) uzak, finansal kriterlerde ise (bütçe açığı ve toplam borç stoku) kayda değer düzeyde gözükmemektedir.

Çalışma Kapsamı; Dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; Küreselleşme'den Bloklasmaya kadar Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkilerinin tarihsel oluşumu ve geçirdiği safhalar kısaca ele alınmıştır.

İkinci bölümde; Avrupa Birliğinin Aday ülkelere beklediği ekonomik kriterler olan “ İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı” ve “Birlik içinde rekabet edebilme Kapasitesi” Türkiye ekonomisinin uyumu ve performansı değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde; Avrupa Birliğinin halihazırda üye ülkeler için öngördüğü Maastricht Kriterleri olarak isimlendirilen Enflasyon, Faiz Oranı, Döviz kuru , Bütçe Açığı ve Toplam Kamu Borcu çerçevesinde Türkiye ekonomisi'nin (1999-2008) tarihleri arasında mevcut durumu değerlendirilecektir.

Dördüncü bölümde; Çeşitli temel ekonomik göstergelerle AB üyesi ülkeler ve Türkiye karşılaştırılarak çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KÜRESELLEŞME, BÖLGESELLEŞME VE AB-TÜRKİYE

İktisadi düşünce sistemi genel olarak; 15.yy ve 18.yy arasında Merkantilizmle başlayıp, Fizyokratlarla devam edip, Klasik iktisadın doğuşuna da ortam hazırlamıştır.

Bugün dünya şu noktaya gelmiştir: Sistem ne olmalı? Bu sistem tartışmaları bütün dünyada yapıldı, bir neticeye bağlandı. Bugün dünyada, siyasal liberalizmle, ekonomik liberalizm paralelliğine gidilmiştir. Bu noktaya gelme teoride; Adam Smith'in: " piyasa kaidelerine göre bırakın yapsınlar..." Adam Smith'ten Marks'a gelindiği zaman, Marks: " hayır her şeyi devlet yapsın..." J. M. Keynes'e gelindiği zaman Adam Smith'i tadil ederek:" bırakın yapsınlar ama, bunu yönlendirmek lazım." Adam Smith'e gittiğimiz zaman: " yönlendirme piyasa kaideleriyle olur, bir gizli el bu yönlendirmeyi yapar ve bugün Hayek teorisyenler, yine Adam Smith'in bırakınız yapsınlar noktasına gelmişlerdir. Ortamı iyi düzeltmeniz, tanzim etmeniz şartıyla piyasa kendi kendisini yönlendirecektir. Burada en önemli faktör rekabettir. Ne yaparsanız yapın; ama başkalarından daha iyi yapın. Dünya, işte bu rekabet esasına girmiş buradan da küreselleşmeye varmıştır.¹

Peter F. Drucker'e göre; Neo-Klasik yaklaşımın iktisadi olarak işlerli olduğundan artık kuşku duyulmaz. Hatta mucizevî bir ilaç gibi işe yaramaktadır. Ancak serbest piyasanın işlemesi için ayrıca, güvenilir bir hukuki düzen, finansal kurumlar ve uygun bir eğitim sistemi gerekir. Serbest piyasa işlerli bir toplum yaratmaz, bunu şart koşar.² Kısacası; serbest piyasa olmasa işlerli bir modern

¹ Süleyman Demirel, **Makina Mühendisleri Odası Bildiriler Kitabı**, Yayın No: 209, Ankara-1998, s. 8.

² Peter F. Drucker, **Değişim Çağının Yönetimi**, Çeviren Zülfü Dicleli, Türk Henkel Dergisi Yayınları: 4, İstanbul-1995, s. 293-296.

ekonomi ve ekonomik büyüme olmaz. Buna karşılık serbest piyasa da işlerli bir sivil topluma bağlıdır. Bu olmasa yetkin olmaz.

Joseph E. Stiglitz, özetle küreselleşme olgusunun toplumların sorunlarını çözme konusunda fazla fayda ya da katkı getirmediğini belirtmektedir. Bunu; iktisadi anlayışın eğilip bükülmesine, küreselleşme yönetiminde kurumların hazır ve yeterli olmamasına ve küreselleşen finans çevrelerinin gelişmiş ülkelerin menfaatine olacak şekilde yönlendirmesine bağlıyor.³

Küreselleşme sürecinde olumsuz uygulamaların sonuçlarını neo-klasik iktisatçılara faturalamanın doğru olmayacağı gerçek. Bununla birlikte, ulusal düzeyde alt yapısı tamamlanmış serbest piyasa ekonomisinin işlerliğini sağlayacak kurum ve kuruluşların oluşturulması gerektiği gibi uluslararası alanda da serbest piyasa ekonomisinin işlerliğini sağlayacak yeni kurum ve kuruluşlara ihtiyaç olduğu da bir gerçektir.

21. yüzyılda ekonomideki dönüşümlerde emek geleneğinden–bilgi hakimiyetine, mamul üretiminden hizmet üretimine geçiş olmaktadır.

İleri sürülen görüşlere göre, 21. yüzyılın en önemli özelliği “değişim” olacaktır. Bu değişim olumlu, ileriye dönük ve yapıcıdır. Tarihin başlangıcından bu yana var olan değişimin özelliği; bu kez çok hızlı, büyük, karmaşık ve kesintisiz olmasında yatmaktadır. Bu özellikler, gerek ilgi alanları açısından gerek içerik ve etki alanı bakımından geçerlidir. 21. yüzyıldaki değişimin özellikleri, tahmin edilebilirliği azaltmakta, öngörmezliği artırmaktadır. Bu nedenle insanın değişimleri önceden tahmin edebilmesi, oluşturabilmesi ve onları kabullenmeyi öğrenebilmesi için bilgi, beceri, tutum ve davranışlarını geliştirmesi gerekecektir.

Yine savunulan görüşlere göre, 21. yüzyılın en önemli sermayesi “insan” ve onun sahip olabileceği bilgi olacaktır. Bu ilişkiyi oluşturabilmek ancak sürekli

³ Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, Çeviren: Arzu Taşcıoğlu - Deniz Vural, Plan B Yayıncılık, Kasım 2004.

eğitimle sağlanabilecektir. 21. yuzyılın serbest rekabet pazarında insanların ihtiyaçları hizmet, kalite ve yenilikte yoğunlaşacaktır. Bu bağlamda kurum ve şirketlerin temel hedefi, müşteri ihtiyaçlarının önceden tahmin edilmesiyle müşteri bağlılığının sağlanması olacaktır. 21. yuzyılın en gözde sektörleri hizmet sektörleri olacaktır. Bütün diğer sektörler ise, onlara girdi sağlayacaktır.⁴

Geçmişte kalkınmanın temel dinamiği tarım iken sanayi toplumunda hammadde ve sanayi üretimi olmuştur. Bilgi toplumunda ise yetişmiş beyin gücü olmakta. Bilgiye ulaşma, bilgiyi geliştirme ve üretimde kullanarak gelire dönüştürme kudreti, toplumların da kaderini tayin etmektedir.

1.1. KÜRESELLEŞME, EONOMİK BÜTÜNLEŞME KAVRAMI VE BÜTÜNLEŞME BİÇİMLERİ

1.1.1. Küreselleşme Kavramı

İnsanlık tarihine genel hatları ile baktığımız zaman günümüze kadar “ilkel toplum” aşamasından, “tarım toplumuna”, tarım toplumundan “sanayi toplumuna”, sanayi toplumundan da hızlı bir geçişle, üzerinde henüz bir kavram ve tanım birliğine varılmayan, birçok bilim adamı tarafından “sanayi sonrası toplum” olarak adlandırılan yeni bir toplum yapısına ulaşmış bulunuyoruz.⁵

Bu toplum yapısında üzerinde durulan ve sıkça tartışma konusu haline gelen kavramlardan biri de (*Globalisation*) veya Türkçemizdeki ifadesiyle “küreselleşme” kavramıdır.

Küreselleşme kavramı, akademik hayatta kendine yer bulmaya ancak 1980’lerde başlamış olsa dahi, kimi görüşlere göre çok daha eskilere, hatta atın evcilleŐtirilmesi, tekerleğin icadına kadar gidebilmektedir. Bu görüşlere göre

⁴ Halis Demir, **21. Yüzyıla Doğru Dönüşümler**, Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 15, Yıl: 4, Ankara, Ekim-1999, s. 30.

⁵ Hasan Tutar, **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**, Hayat Yayınları, İstanbul-2000, s.13.

küreselleşme “insanların buldukları dar çerçeveden kendilerini kurtarıp bütün küreyi kapsayacak bir ilişkiler ve hareketlilik imkanına ulaşması demektir⁶.

Kimi akademisyenlere göre de küreselleşme, eski bir süreci tarif eden yeni bir sözcüktür. Aslında beş yüzyıl önce başlayan Avrupa sömürgecilik dönemiyle beraber küresel ekonominin bütünleşmeye başlaması. Ancak bu süreç son çeyrek yüzyılda bilgisayar teknolojisindeki patlama, ticari engellerin kaldırılması ve çok uluslu şirketlerin politik ve ekonomik güçlerinin artmasıyla hız kazandı.⁷

Küreselleşme kavramının popülerliğine ve bu konudaki literatürün genişliğine rağmen kavramın kesin bir tanımı yoktur. Bazı yazarlar, küreselleşmenin sadece ekonomik boyutuna ağırlık verirken; diğerleri, küreselleşmenin ekonomik boyutu yanında siyasi ve kültürel boyutlarını da ele almaktalar.

Esas itibariyle ekonomik bir olgu olarak karşımıza çıkan küreselleşmeyi ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması olarak da tanımlayabiliriz.⁸

1.1.2. Ekonomik Bütünleşme Kavramı

Sınırsız insan ihtiyaçlarını kıt kaynaklarla ve maksimum refah hedefiyle karşılama çabasının bilimsel alanı olarak iktisat, bireysel karar üniteleri (birey, firma, ve endüstri) gibi bağlamında mikro iktisat, toplumsal / ulusal – toplulaştırılmış ölçekte makro iktisat ve nihayet birden çok ülke arasındaki ekonomik etkileşimleri uluslararası iktisat disiplinlerini içermektedir. Ekonomik bütünleşme, uluslararası iktisadın bir alt – disiplini olarak, 1950’lerden itibaren, gelişme kaydetmiştir.⁹

⁶ Atila Karaosmanoğlu, “**Küreselleşme ve Ulus Devlet**”, İktisat Dergisi Sayı:358, Ağustos 1996, s.18.

⁷ Wayne Ellwood, **Küreselleşmeyi Anlama Klavuzu**, Çeviren Betül Dilan Genç, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s.13.

⁸ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Küreselleşme**, Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, 2000, s.3.

⁹ Yusuf Bayraktutan, **Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri Bölgeselleşme ve Küreselleşme**, Ankara-2003, s.2.

20.yy’da hızla gelişen küreselleşme eğilimiyle, ülkeler bir yandan bu eğilimin beraberinde getirdiği yoğun rekabetten korunabilmek ve dünya ile bütünleşme sürecini hızlandırabilmek amacıyla çeşitli zamanlarda ekonomik bütünleşme sürecine girmişlerdir. İntegration (entegrasyon, bütünleşme) kelimesi, birleşme, bir araya gelme ve parçaların bir bütün içinde toplanması anlamına da gelmektedir.

Çeşitli bütünleşme tanımlarına değinen Karluk: “Ekonomik birleşmeler terimine biz, ekonomik birleşme sürecinin bir aşamasını değil fakat diğer bütün birleşme türlerini de kapsayan daha genel bir anlam vermekteyiz”¹⁰ demektedir.

Ekonomik bütünleşme kavramı için tek bir tanımın uygun olmayacağını düşünen Richard Lipsey farklı bütünleşme türleri / aşamaları için ayrı tanımlar önermektedir.¹¹

Bizim için “ekonomik bütünleşme” terimi, uluslararası ekonomik ilişkiler / etkileşimler çerçevesinde, birden çok bağımsız ülke ekonomisinin tek bir bütün halinde bir araya getirilmesi sürecini ifade edecektir.

Bölgesel ekonomik bütünleşme, literatürde bazı yazarlarca, araya mekan kavramının katılması amacıyla da kullanılmaktadır. Öte yandan, bölgesel ekonomik bütünleşme ile ekonomik bütünleşme eş anlamlı görülüp birbirleri yerine de kullanılmaktadır.¹²

1.1.3. Ekonomik Bütünleşme Biçimleri

Ekonomik bütünleşme, çeşitli biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Sınıflandırma çabalarına esas olan iki temel yaklaşım söz konusudur. Bunlardan ilki coğrafi alan perspektifi taşıırken diğeri bağımsız ekonomiler arasında olası etkileşim konularında

¹⁰ Rıdvan S. Karluk, **Ekonomik Birleşmeler Teorisi Yönünden Türkiye’nin AET Üyeliği ve Sanayileşme Sorunu**, Eskişehir İTİA Yayın No: 162/104, Eskişehir-1976, s.1-3.

¹¹ Yusuf Bayraktutan, **“Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri”**, a.g.e., s.10’dan. Lipsey, R., **“Economic Integration, World Wide, Ragonal Sectoral”**, London-1978, s.37.

¹² Bayraktutan, a.g.e., s.3.

sınırların engel olmaktan çıkarılma ölçüsüne bakmakta, dolayısıyla dış ticaret teori ve politikasının kavram ve argümanlarına referans yapmaktadır¹³.

Ekonomik bütünleşme biçimlerini, kapsadığı coğrafi alan bakımından, Machlup'u izleyerek üç kategoride ele alabiliriz.¹⁴

- **Ulusal Bütünleşme:** (Bölgelerarası Bütünleşme), ekonomik bütünleşmenin en küçük ölçeklisi olarak, bir milli devlet sınırları içindeki çeşitli bölgelerin bütünleşmesi anlamını taşır.

- **Uluslararası Bütünleşme:** Çeşitli ülkelerin bir blok içinde iktisaden bütünleşmesini ifade eder.

- **Küresel Bütünleşme:** (Küreselleşme) Belli bir coğrafi kapsamla sınırlı tutulmaksızın, bütün bağımsız ülkelerin katılımına açık olarak şekillenen dünya ölçeğinde bütünleşmedir. Bu çalışmamla ilk kategoriyi dışarıda bırakarak, ikinci ve üçüncü tür bütünleşmede özellikle, uluslararası bütünleşme olgusunun aşamalarına bakılacaktır.

Ekonomik Bütünleşme Teorisi Açısından Bütünleşme Biçimleri:

Ekonomik bütünleşme olgusu, Jacob Viner'in 1950 yılındaki "The Customs Union Issue" adlı makalesinin öncülüğünde gümrük birlikleri kuramıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Farklı düzeylerde de olsa ekonomik bütünleşmenin yararlarını savunan bütün görüşlerin özünde Adam Smith ve David Ricardo'dan kaynaklanan, serbest ticaretin ülkeler arasında ekonomik rekabeti özendirerek ve uzmanlaşmayı geliştirerek kaynak dağılımında etkinlik sağlayacağı düşüncesi bulunmaktadır. (A. Smith'in "Mutlak Üstünlükler" ve D. Ricardo'nun "Karşılaştırmalı Üstünlükler")

¹³ A.e., s.14.

¹⁴ A.e., s.15'den Machlup, Fritz, "A History of Thought on Economic Integration, The Macmillan Press Ltd, London, 1977, s.14.

kuramları) Bu düşünce üretiminde etkinliğe dayalı bir iş bölümünün gerçekleşmesiyle dünya refahının da maksimize olacağını ileri sürmektedir.¹⁵

Uzunca bir süre kuramsal düzeyde tartışılan ekonomik bütünleşmeler, ikinci Dünya Savaşı sonrasında kuramdan uygulama alanına sokulmuştur. IMF gibi uluslararası parasal örgütler ile GATT gibi uluslararası anlaşmalar, dünya ticaretinde ve ödeme sistemlerinde aksayan yönleri düzenlerken bu düşüncelere dayandırılmıştır. Bunun yanı sıra İkinci Dünya Savaşı'nda zarar gören Avrupa'nın yeniden inşası için oluşturulan birtakım uluslararası ekonomik kuruluşlar da uluslararası ekonomik bütünleşmenin ilk örnekleridir.¹⁶

Ekonomik bütünleşme teorisi, bir grup ülkenin aralarındaki ticareti serbestleştirici politikalar izlemelerini konu edinir. Ülkeler, ekonomik bütünleşme akımlarına katılarak üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve toplumsal refah düzeylerini artırmayı amaçlarlar. Bu anlamda bütünleşmeler, siyasi bakımdan bağımsız ülkeleri ekonomik yönden birbirine daha bağımlı duruma getirmektedir. Sanayileşmiş ülkelerin, hızlı üretim artışına karşın iç ulusal piyasaların yetersizliği, ekonomik birlikler oluşturularak piyasanın genişletilmesine yardımcı olurken az gelişmiş ülkeler de iç piyasalarını birleştirmek yoluyla sanayileşme hızlarını yükseltmeye çalışmaktadırlar.¹⁷

Geniş piyasa ve sanayileşme hızı kaynak verimliliğini yükseltir, içsel ve dışsal ölçekli ekonomileri sağlar, teknolojik gelişmeyi hızlandırır ve dış rekabeti artırır. Ayrıca ekonomik bütünleşmeler ekonomik ve siyasal güçlerin bir araya getirilmesiyle bölge dışında kalanlara karşı daha büyük dayanışma sağlamak veya uluslararası politikada daha etkin rol oynamak gibi avantajlar sağlamaktadır.

¹⁵ DTM, **Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği**, (çevrimiçi) www.dtm.gov.tr/dtmadmin/ , 10.09.2009

¹⁶ Mircan Yıldız, **Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği**, Uludağ Üniversitesi, İİBF, (Çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr> , 01.01.2010

¹⁷ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, Anadolu Üniversitesi Eskişehir-2005, s.178-179.

Ekonomik bütünleşme sürecinin değişik aşamaları vardır. Bu sürece giren ekonomiler farklı aşamalarda ve farklı koşullarda gelişme göstermişlerdir. Bu bütünleşme aşamaları arasındaki geçişler, her zaman açıklıkla belirlenmez. İlk aşamalar, klasik liberalizm içindeki piyasa bütünleşmesinin; diğerleri (ekonomik birlik, parasal birlik, tam ekonomik bütünleşme) politika bütünleşmesinin sağlanmasını içerir.¹⁸

Ekonomik Bütünleşme Aşamaları Şunlardır:

-Ekonomik İşbirliği Antlaşması (Preferential Trading Agreements),

-Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Association),

-Gümrük Birliği (Customs Union),

-Ortak Pazar (Common Market),

-İktisadi Birlik (Economic Union),

-Ekonomik ve Parasal Birlik (Economic and Monetary Union)

-Tam Ekonomik Birlik (Full Economic Union)

Aşağıda söz konusu ekonomik bütünleşme aşamaları incelenecektir.

Ekonomik İşbirliği Antlaşması (Preferential Trading Agreements): En dar kapsamlı ekonomik bütünleşme şekli, ekonomik işbirliği anlaşmasıdır. Burada, anlaşmaya taraf olan ülkeler, belirli mallar üzerindeki gümrük tarifelerini kaldırır. Bu tip birleşmede asıl amaç, taraflar arasındaki ticaret hacmini artırmak, uluslararası ticarete ait çeşitli engelleri ortadan kaldırarak bu alandaki kontrolleri en aza indirmektir. 1932 yılında İngiltere ile Commonwealth arasında kurulan

¹⁸ Bayraktutan, a.g.e., s.15.

Commonwealth Ekonomik İşbirliği Sistemi, bu tip ekonomik bütünleşmeye örnek olarak verilebilir.¹⁹

Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Association): Bu tür birleşmelerde, birliğe üye ülkeler, aralarındaki ticarete gümrük tarifelerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmakta, fakat birlik dışında kalanlara karşı her biri kendi özel tarifelerini uygulamaktadır. Yani aynı mal, birlik üyesi bir ülkeden, ithal edildiğinde tarife ödenmez, fakat üçüncü ülkelerden ithal edildiğinde her biri farklı ulusal gümrük vergisi uygulayabilir.²⁰

Serbest ticaret bölgesinde, bölge dışı ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin uygulanmıyor olması, önemli sorunlara yol açma potansiyeline sahiptir. Ticaretin normal kanaldan sapsmasına neden olur. Yani bölgeye en düşük gümrük tarifeli ülke sınırından giren mallar, daha sonra yüksek gümrük vergisi uygulayan ülkeye kolayca aktarılabilir. Bunu da önlemek için, bölge içinde serbest dolaşımda bulunan ithal malların üretim yerlerini belirten kaynak – ülke belgeleri düzenlenmektedir.²¹

1960’larda, Latin Amerika ülkeleri arasında kurulan Latin Amerika Serbest Ticaret Belgesi (LAFTA, daha sonra ALADI), İngiltere’nin öncülüğünde oluşturulan Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA), Serbest Ticaret Bölgesi niteliğinde ekonomik birleşmenin ilk akla gelen örnekleridir.²²

Gümrük Birliği (Customs Union): Burada serbest ticaret bölgelerinden daha ileri bir bütünleşme söz konusudur. Şöyle ki, hem üyelerin kendi aralarındaki

¹⁹ Süleyman Uyar, **Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi**, (Çevrimiçi) <http://www.econturk.org/dpt13.htm>, 10 Mart 2009.

²⁰ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.179.

²¹ Bayraktutan, **a.g.e.**, s.15.

²² **A.e.**, s.16.

ticarete gümrük tarifeleri ve kotalar kaldırılmakta hem de birlik dışında kalan ülkelere karşı tek bir ortak tarife uygulanmaktadır²³.

Gümrük birliği teorisine önemli katkıları olan Jacob Viner gümrük birliği oluşumunun başarıyla işleyebilmesinin bir koşulu olarak, gümrük gelirlerinin tek bir elde toplanarak önceden belirlenecek kriterlere göre paylaşımının gerektiğini vurgular.²⁴

Uygulamada en sık karşılaşılan gümrük birliğinin ilk örneği, 1834 yılında Prusya'da gerçekleştirilen Alman Gümrük Birliği (Zollverein)'dir. Gümrük Birliği'nin en önemli örneği Avrupa Ekonomi Topluluğu'dur.²⁵

Burada, serbest ticaret bölgelerindeki şartlara ek olarak birliğe üye ülkelerin serbest ticaret politikası izleme imkanları kısıtlanmıştır. Buna göre GB, üyeleri arasındaki ticaret ile ilgili her çeşit engellerin(ithalat ve ihrac yasakları, kota ve gümrük vergisi gibi) kaldırılması, birlik dışı ülkelere karşı ortak gümrük tarifesinin (OGT) ve ithalat rejiminin uygulanmasıdır. Serbest ticaret bölgesine göre daha ileri bir ekonomik bütünleşme derecesidir.

Ortak Pazar (Common Market): Ekonomik bütünleşmenin üçüncü aşaması ortak pazardır. Ortak pazar, Gümrük Birliği'nin tüm unsurlarına ek olarak sermaye, girişimci gibi üretim faktörlerinin üye ülkeler arasında serbest dolaşımını engelleyen bütün unsurların ortadan kaldırıldığı, üçüncü ülkelere karşı ortak Gümrük Tarifesi'nin uygulandığı bir bütünleşme şeklidir. Ortak pazar içinde yer alan ülkedeki sermaye için, en uygun yatırım alanı bulmak serbest hale gelirken, emek de üye ülkeler arasında serbestçe dolaşarak kendi becerisine uygun iş ve ücreti elde etme olanağına sahiptir. Gerek mal ve hizmet piyasalarında gerekse üretim faktörleri piyasalarında serbest dolaşımın sağlanması, ortak pazar içinde faktör fiyatlarının

²³ Seyidoğlu, a.g.e., s.179.

²⁴ A.e., s.216.'den "Viner, Jacop, **The Customs Union Issue**, New York: Camegie Endowment For International Peace, 1950"

²⁵ Bayraktutan, a.g.e., s.17-18.

eşitlenmesini ve kaynakların etkin kullanılmasını sağlayacaktır. Ortak pazarın en başarılı örneği AB'dir.²⁶

Ekonomik Birlik (Economic Union): Ekonomik birlik, buraya kadar üzerinde durulan bütünleşme biçimlerinin içerdiği koşullar yanında, taraf ülkeler arasında ekonomik, mali, sosyal, vb. politikaların koordinasyonu, hatta harmonizasyonunu ve bu amaca hizmet edecek uluslar üstü kurumsal mekanizmaların işlerlik kazanmasını anlatır. Ekonomik birlikte, üye ülkelerin ayrı ayrı politikalar uygulama serbestileri, bütünleşmenin gerçekleşme düzeyinin tayin edeceği ölçüde, ortak birlik organlarına devredilir.²⁷

Gümrük birliği ve tek pazar aşamasını geride bırakan Avrupa Birliği (AB), özellikle Maastricht Anlaşması'nı (1991) izleyen süreçte, üyeleri arasında malların, hizmetlerin, insanların ve sermayenin serbest dolaşımını sağlama; parasal, mali ve sosyal politikaları uyumlaştırma konusunda kaydettiği ilerlemelerle ekonomik birlik konusunda ciddi mesafe almış bir bütünleşme örneği sergilemektedir.²⁸

Ekonomik ve Parasal Birlik (Economic and Monetary Union): Ekonomik ve parasal birliğin, iktisadi birlikten farkı ulusal ekonomik bağımsızlığın büyük ölçüde kaldırılması ve bunun yerini uluslar üstü bir otoritenin almasıdır. Birliğe üye ülkelerin ulusal paraları arasında sabit kur ilişkisi olup üyeler arasında ulusal para ve maliye politikaları uyumlulaştırılmaktadır. Ekonomik ve parasal gelişmeler ile politikalar arasında karşılıklı etkileşim söz konusu olduğundan, ekonomik bütünleşmenin tutarlı olabilmesi için ekonomik ve parasal unsurlar arasında uygun bir denge sağlanması gerekir. Üyeler arasında mal ve faktör hareketlerine konulan sınırlamaların kaldırılması reel anlamda ekonomik bütünleşme için yeterli olmakla birlikte, tam bütünleşme için parasal birlik ve siyasal bütünleşme şarttır. Çünkü bütünleşmenin amacı sadece faktör ve mal piyasalarının kaynaşmasını ve istikrarını

²⁶ Turkab, **Ekonomik Bütünleşme ve Gümrük Birliği**, (Çevrimiçi) <http://www.turkab.net/gb/gbbuton.htm>, 12 Mart 2009.

²⁷ Rıdvan S. Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Eskişehir, 1995, s.3.

²⁸ Bayraktutan, **a.g.e.**, s.19-20.

değil aynı zamanda para ve finans piyasalarının büyümeyi engellemeyecek ve hatta bunu teşvik edecek şekilde uyumlulaştırılmasını gerekli kılar.²⁹

Parasal bütünleşmenin gerçekleşebilmesi için gerekli süreç şu aşamalardan oluşmaktadır.³⁰

- Üye ülkeler arasında döviz kurlarında birliğin sağlanması,
- Birlik içinde sermayenin serbest dolaşımını engelleyen tüm sınırlamaların kaldırılması,
- Üye ülkelerin ekonomik politikalarında koordinasyonun gerçekleştirilmesi,
- Ortak bir rezerv fonu ile para yaratma ve yok etme yetkisine sahip, ortak bir Merkez Bankası'nın kurulması,
- Ortak bir paranın kabulü ve kullanılması

Para birliği, yoğun ekonomik ilişki içinde olan ülkelerin, ulusal paralarını sabit kurlarla birbirlerine bağlamalarından sonra tek para ve tek merkez bankasına geçmeleridir.

Araştırma konum gereği AB'nin Maastricht kriterleri; çerçevesinde "Ekonomik ve Parasal Birlik" daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

Tam Ekonomik Birlik (Full Economic Union): Tam ekonomik birlik, taraf ülkelerin oluşturduğu ortak alanda, tek bir ekonominin kuralları ve işleyişinin geçerli kılındığı, hiçbir şekilde ülke, coğrafi bölge ve milliyet bazında herhangi bir ayrımın söz konusu olmadığı, politik karar mekanizmalarının uluslar üstü hale getirildiği, siyasal bütünleşmeye geçiş öncesi durumu yansıtan ekonomik bütünleşme formudur.

²⁹ Süleyman Uyar, **Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi**, (Çevrimiçi) <http://www.econturk.org/dtp13.htm>, 10 Mart 2009.

³⁰ A.e.,

Avrupa Birliği, ekonomik ve parasal birlik sonrası için konvansiyon ve kurumsallaşmayı tartışmaktadır.³¹

Kısacası serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği ve ortak pazar, uluslararası ekonomik bütünleşme temelinde, üyeler arasında dış ticarete konan engelleri kaldırmayı hedeflerken ekonomik ve parasal birlik, uluslararası ekonomik politikaların birlikte ele alındığı ve her ülkede uyumlulaştırıldığı bir ekonomik bütünleşme olarak düşünülebilir.

1.2. BÖLGESELLEŞME HAREKETLERİ VE ARUPA BİRLİĞİ

Ekonomik açıdan küreselleşme ile bir bakıma eş anlı olarak meydana gelen bir diğer oluşum, bölgesel bütünleşme ya da bölgesel ekonomik entegrasyonlardır.

Bölgesel ekonomik entegrasyonların son yıllarda ivme kazanması, ülkelerin, etin rekabet şartlarına birlikte karşı koyma ve genişleyen pazar imkanlarını, verimliliğini yükseltmesinde bir itici güç olarak kullanma ihtiyacından doğmuştur denebilir.³²

Dünya ekonomisinde 1970'lerin başından itibaren istikrarlı büyüme sürecinden uzaklaşma, düşük büyüme hızı, işsizlik, istikrarsız fiyatlar, koruma politikalarına olan rağbetin yeniden artmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda bazı alanlarda küreselleşme devam ederken bazı alanlarda da yeni bir akım olan bölgesel entegrasyon hareketleri hız kazanmaya başlamıştır.³³

Bölgeselleşme yeni bir olay değildir bunun siyasal, sosyal ve ekonomik birçok nedeni vardır. Ancak günümüzde artan rekabet bölgesel ekonomik entegrasyonların önemini daha da artırmıştır. Blgeselleşmeyi savunanlar;

³¹ Bayraktutan, **a.g.e.**, s.21.

³² Adem şahin, **Dünya Ekonomisinde Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar**, İktisat Fak. Mecmuası, 47. cilt, Sayı 1-4, t.y., s.326.

³³ TCDTM, **Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlar, Küreselleşme ve Dünya Ticareti**, (evrimii) <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayı6/ticaret.htm> , 15 Mart 2009.

bölgeselleşmenin ticari engelleri kaldırma veya azaltma konusunda kapsamlı anlaşmaların yapılmasına olanak sağladığını ve bölgede var olan ulusal lobilerin etkinliğini azalttığını, böylece çok taraflı ticareti destekleyerek küreselleşme sürecini hızlandırdığını ileri sürmektedirler. Aksi görüşte olanlar ise bölgesel blokların büyük pazar güçleri ile içe dönük bir yapılanmaya yöneldiklerini ve dolayısıyla ekonomik küreselleşmeyi geciktirdiklerini ifade etmektedirler.³⁴

Çok taraflı üretim, ticari ve mali ilişkilerin gelişmesi, küreselleşmeye hız kazandırdığı gibi, benzer özelliklere sahip, aynı coğrafi bölge içerisinde olan ülkeleri, güçlerini birleştirici yoğun bölgesel ilişkiler içerisine de itmektedir. Aslında bölgesel entegrasyon hareketleri, gelecekte meydana gelecek bir küreselleşmeye, geniş çaplı bir serbest ticari ve mali bütünleşme ortamına geçişin bir aşamasını oluşturmaktadır. Fakat gelişmiş ülkeler, ekonomik ve sosyal sorunlarla karşılaştıkları ölçüde içlerine kapanmakta, koruma politikalarına ağırlık vermekte ve aralarında oluşturdukları blok içerisindeki ilişkileri geliştirmeye öncelik tanımaktadırlar. Bloklaşmalar artıkça blok içi ilişkiler önem kazanmakta, bloklar arası ilişkiler ile blokların bloklar dışında kalan ülkelerle ilişkileri ikinci plana itilmektedir. Bölgesel entegrasyonlar, çok taraflı serbestleşmeyi güçlendirebildikleri ve sürecin ilerde genişlemesini sağlayabildikleri ölçüde yararlı olabilirler.³⁵

Gelişmekte olan ülkelerin, tek başlarına yurtiçi tasarrufları ile gelişmelerini tamamlayamadıkları, günümüzde dış yardımların yerini giderek dış ticaret ve uluslararası yatırımların aldığı ve sürekli ithal – ikameci sanayileşmenin ülkelerin sağlıklı gelişimiyle sonuçlandığı bilinmektedir. Sonuç olarak gelişmekte olan ülkelerin dünyadaki değişimlerden uzak kalmaları pek mümkün ve yararlı gözükmemektedir. Bu doğrultuda dünya ekonomisi ile bütünleşmenin yolu günümüzde serbest piyasa sistemine sahip olma ve serbestleşme eğilimlerine uyum

³⁴ Hüsamettin Nebioğlu, **Bölgeselleşme Hareketleri Bağlamında 21. Yüzyılda Türkiye**, DPT, Ankara, 1997., s.38.

³⁵ TCDTM, **a.g.e.**,
(Çevrimiçi) <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi6/ticaret.htm> 15 Mart 2009.

sağlama; hukuki, ekonomik ve teknolojik prosedürlerin bütünleştirilmesi ve uluslar üstü kuruluşlarca çizilen çerçevelere uyum şeklinde ortaya çıkmaktadır.³⁶

Dünya bir taraftan küreselleşirken diğer taraftan da bölgeselleşmektedir. Ülkeler arasında ekonomik, politik ve teknolojik bağların artmasını sağlamaktadır. Ekonomik alanda ülkeler arasında bölgesel ekonomik entegrasyon hareketleri gittikçe önem kazanmaktadır. Günümüzde üç ayrı kıtada bölgesel ticaret blokları oluşmaktadır. Avrupa kıtasında AB ve EFTA, Amerika kıtasında NAFTA ve MERCOSUR, Asya kıtasında ASEAN ve Asya – Pasifik bölgesinde ise APEC en önemli bölgesel ekonomik entegrasyonlar arasındadırlar.

Özellikle gelişen ülkeler arasında kurulan bölgesel ekonomik bütünleşmeler, üretim ve ticari olarak dünya veya bölge ekonomilerini önemli ölçüde etkileyecek boyutlara ulaşmamıştır. Gelişmiş ülkeler arasındaki bir entegrasyon hareketi olarak Avrupa Birliği, bölge ve dünya ekonomisinde etkili olan en eski ve en güçlü ekonomik blok durumundadır.

Avrupa Birliği'nin dünya ticaretindeki önemli payı ve fiili olarak en iyi çalışan bölgesel bütünleşmeye örnek oluşturması ve araştırma konum olması nedeniyle "Avrupa Birliği" incelenecektir.

1.2.1. Avrupa Birliği'nin Tarihçesi

Avrupa kıtasında bir "birlik" oluşturma fikri 14. yüzyıldan itibaren tarihçileri, filozofları, hukukçuları ve siyaset adamlarını düşündürmüştür. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da bir "Birliğin" oluşturulmasına yönelik önemli fikirler üretilmiş olmasına rağmen bunların olgunlaşip benimsenmesi ancak II. Dünya savaşı'ndan sonra mümkün olmuştur.

1950'de Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'nin tasarısına dayanan ve Birleşik Avrupa'nın

³⁶ Vedat Akman, **Gelecek Yüzyılın Gündemi**, Rota Yayınları, İstanbul, 1999, s.27.

temellerini atan Schuman Planı'nı yayımlamıştır. Schuman Planı, Avrupa'da barışın kurulabilmesi için Fransız – Alman dostluğunun şart olduğunu belirtiyor ve bu çekirdek etrafında Avrupa'nın bütünleşmesi gerektiği görüşünü esas alıyordu. Plana göre, yüzyıllardır Avrupa'da süregelen Fransız – Alman çekişmesini ortadan kaldırmanın yolu, yüksek bir otoritenin yönetimi altında, Fransız – Alman ortak kömür ve çelik üretimini sağlamak ve söz konusu örgütü bütün Avrupa ülkelerinin katılımına açık tutmaktı.³⁷

Bu çerçevede, 1951 yılında Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, Paris'te imzaladıkları bir antlaşma ile Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurmuşlardır. Böylece AKÇT ile devletler, tarihte ilk defa, kendi iradeleri ile ulusal egemenliklerinin bir kısmını uluslar üstü bir kuruma devretmişlerdir.

Nitekim kömür ve çelik sektöründe başlayan bu ekonomik entegrasyon Avrupa'da sürekli barışın sağlanmasının ilk adımı olmuş ve bugünkü Avrupa Birliği'nin temeli böylece atılmıştır.

Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun kurulmasından sonra 25 Mart 1957'de Roma'da gümrük birliği işlemlerini sağlayan Avrupa Ekonomi Topluluğu'nu (AET) kuran Antlaşma AKÇT üyesi 6 ülke tarafından imzalanmıştır. AET gibi nükleer enerji çalışmalarını yürütmek için Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) da 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren **Roma Antlaşması** ile kurulmuştur. 1965'de kurucu üyelerin imzalamış oldukları “Birleşme Antlaşması” (füzyon antlaşması) sonucunda, AKÇT, AET ve EURATOM için tek bir konsey, komisyon ve parlamento oluşturulmuş, bütçeleri birleşmiş ve “**Avrupa Toplulukları**” terimi kullanılmaya başlanmıştır.³⁸

³⁷ İKV, **Avrupa Birliği'nin Tarihçesi**, İktisadi Kalkınma Vakfı , (Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php>, 15.09.2009.

³⁸ İKV, **a.g.e.** (Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php>, 15.09.2009.

Aynı dönemde, diğer bazı Avrupa ülkeleri (Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve İngiltere) İngiltere'nin önerisiyle 1960 yılında Stockholm'de imzalanan bir anlaşma ile **Avrupa Serbest Ticaret Planı**'nı (EFTA) kurmuşlardır.

Birliğin ilk genişlemesi*, 1973'de İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın Topluluğa üyelik antlaşmalarının imzalanmasıyla gerçekleşmiş, ardından;

1981'de Yunanistan ve

1986'da İspanya ve Portekiz'in katılmasıyla üye sayısı 12'ye yükselmiştir.

1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren **Avrupa Tek Senedi** ile Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalar, ilk kez kapsamlı bir biçimde tadil edilmiştir. Avrupa Tek Senedi ile yeni ortak politikalar saptanmış, mevcut olanlar geliştirilmiştir. Bu çerçevede Roma Antlaşmasına sosyal politika, ekonomik ve sosyal uyum, çevre gibi konularda yeni maddeler eklenmiştir.

Avrupa Topluluğu'nda tek para birimi ve ortak bir merkez bankası sistemine dayalı "ekonomik ve parasal birlik" ile ortak dış politika ve savunma politikası perspektiflerine dayalı "siyasi birlik" kurulmasını öngören "**Avrupa Birliği Antlaşması**" ise (Maastricht Antlaşması) 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanmış 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Maastricht Antlaşması ekonomik faaliyetlerin uyumlu ve dengeli gelişimini enflasyonsuz, sürdürülebilir ve çevre korunmasına önem veren bir büyümenin

* Birinci genişleme 1973 yılında, Danimarka, İngiltere ve İrlanda'nın katılımı ile;
İkinci genişleme 1981 yılında Yunanistan'ın katılımı ile;
Üçüncü genişleme 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in katılımı ile;
Dördüncü genişleme 1995 yılında Avusturya , Finlandiya ve İsveç'in katılımı ile;
Beşinci genişleme 2004 yılında Çek Cumhuriyeti , Estonya, Letonya, Litvanya, Malta, Macaristan, G.Kıbrıs, Polonya, Slovenya ve Slovakya'nın katılımı ile;
Altıncı genişleme 1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan ve Romanya'nın katılımı ile gerçekleşmiştir.

sağlanmasını, üye ülke ekonomilerinin uyum içinde birbirlerine yaklaşmasını ve Avrupa vatandaşları için daha güçlü bir Birlik yaratılmasını hedeflemiştir.

Antlaşma kapsamında,³⁹

- Tek paraya geçilmesini sağlayacak bir ekonomik ve parasal birliğin kurulması,
- AB vatandaşlarına yaşadıkları ülkenin belediyelerinde seçme ve seçilme hakkı veren bir Avrupa vatandaşlığının oluşturulması,
- Avrupa güvenliğini sağlayacak demokrasi ve insan hakları gibi ortak değerleri savunacak bir ortak dış ve güvenlik politikasının meydana getirilmesi,
- Birliğin iç güvenliğini sağlamak üzere hukuk ve iç işlerinde işbirliğinin sağlanması konuları ele alınmıştır. Ayrıca eğitim, kültür, kamu sağlığı, tüketicinin korunması, ulaştırma, vize politikası ve sanayi politikası gibi belirli politika alanları da Antlaşma kapsamına dahil edilmiştir. Bu alanlarda oluşturulacak ortak politikalar ve ilgili AB mevzuatı üye ülkeler üzerinde bağlayıcı olacaktır. Antlaşma'nın getirdiği çok önemli bir yenilik de "yetki ikamesi" ilkesidir. Buna göre, ancak herhangi bir sorunun boyut ve niteliği nedeniyle, AB düzeyinde müdahalenin üye devletlerinkinden daha etkin olacağı hallerde AB yetki kullanacaktır.

Bu gelişmeler neticesinde, Maastricht Antlaşması ile Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET, EURATOM) Avrupa Birliği (AB) bünyesine dahil edilmiştir. Avrupa Birliği'ni kuran bu antlaşma ile AB'nin "üç temel sütunu" oluşturulmuştur.⁴⁰

Birinci Sütun: Roma Antlaşması ile oluşturulan AET ve EURATOM ile Paris Antlaşmasıyla kurulan AKÇT'den meydana gelmektedir. Ekonomik ve parasal birlikte bu sütuna dahildir.

³⁹ A.e., (Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php>, 15.09.2009.

⁴⁰ Çoşkun C. Aktan, Dilek Dinleyici ve Özlem Özkıvrak, **Bir Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Girişimi Olan AB**, (Çevrimiçi) <http://www.canaktan.org/ekonomi/yeni-avrupa/>, 10.11.2009.

İkinci Sütun: Ortak Dışışleri Güvenlik politikalarını (ODGP) içermekte ve Avrupa çapında bir savunma politikasını başlatmayı hedeflemektedir.

Üçüncü sütun ise, Adalet ve iç işlerini kapsamaktadır.

Kopenhag Kriterleri; 1 Ocak 1993'te tek pazarın oluşmasıyla birlikte, 12 üye ülke arasında malların, sermayenin, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımı tam anlamıyla sağlanmıştır. Haziran 1993'te ise AB devlet ve hükümet başkanlarının AB'nin Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerini (MDAÜ) kapsayacak şekilde genişlemesi yönünde karar aldıkları Kopenhag Zirvesi'nde, AB'ye üyelik kistasları belirlenmiştir. "Kopenhag Kriterleri" olarak bilinen bu koşullar, AB üyelik başvurusu kabul edilen tüm aday ülkeler tarafından yerine getirilmesi gereken asgari koşulları ifade etmektedir. Siyasi ve ekonomik kriterler ile müktesebat uyumu olmak üzere üç grupta toplanan bu koşullar şunlardır:⁴¹

-Siyasi Kriterler: Avrupa Birliği Anlaşması'nın tam üyelikle ilgili maddesine eklenen demokrasinin güvence altına alındığı istikrarlı bir kurumsal yapı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı koşuludur.

-Ekonomik Kriterler: İyi işleyen bir pazar ekonomisi ve AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesidir.

-Topluluk Müktesebatının Kabulü: AB'nin çeşitli siyasi, ekonomik ve parasal hedeflerine bağlılık.

Birlik, 1 Ocak1995'den itibaren "Avrupa Birliği" (AB) olarak anılmaya başlanmış, aynı yıl Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla 15 üyeli hale gelmiştir.

Tek para birimine geçiş ve AB'nin genişlemesine ilişkin sürecin belirlenmesi amacıyla Mart 1996'da başlatılan hükümetler arası Konferans 16-17 Haziran 1997

⁴¹ A.e.,

tarihinde gerçekleştirilen Amsterdam Zirvesi ile tamamlanmıştır. Zirve toplantısında, AB'nin 5. genişletme sürecine başlaması ve 1 Ocak 1999 tarihinde tek para birimi olan Euro'ya geçilmesi teyit edilmiştir. Ayrıca Ortak Dış İşleri ve Savunma Politikası, Adalet ve Güvenlik Politikası ve Maastricht Antlaşması üzerindeki bazı değişiklikleri içeren **Amsterdam Antlaşması** imzalanmış ve Mayıs 1999 yürürlüğe girmiştir.⁴²

12-13 Aralık 1997 tarihinde yapılan **Lüksemburg Zirvesi**'nde ilk kez, 11 aday ülke arasında bir sınıflandırma söz konusu olmuştur. Kopenhagen siyasi kriterlerini karşılayarak müzakerelere başlayan ülkeler (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya ve GKRY) "**ilk dalga**", siyasi kriterleri yerine getirmemiş ve henüz müzakereye hazır görünmeyen diğer ülkeler (Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Romanya ve Slovakya) ise "**ikinci dalga**" ülkeler olarak adlandırılmıştır. Bu ülkelerin mevzuatlarının ana başlıklar itibariyle Topluluk müktesebatına uyumunu tespit etmek amacıyla bir analitik inceleme süreci başlatılmıştır.⁴³

23-24 Mart 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen **Lizbon Zirvesi**'nde ise, AB'nin istihdamı güçlendirmeye ve bilgi üzerine kurulu bir ekonomi çerçevesinde ekonomik reform ve sosyal uyumu gerçekleştirmeye yönelik yeni stratejisi tanımlanmıştır. 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan **Nice Antlaşması**, tüm üye ülkelerde onaylanmasının ardından 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Başlıca amacı Birliği, yeni üyeler olarak genişlemeye hazırlamak olan bu antlaşma, 15 üye ülke ve 12 aday ülkenin (Türkiye hariç) AB komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'ndaki üye sayıları dağılımı ile AB konseyi'nde karar almadaki oy ağırlıkları belirlenmiş, Bakanlar Konseyi'ndeki ağırlıklı oy oranlarını değiştirmiştir. 1 Mayıs 2004 tarihinde 10 ülke, Çek Cumhuriyeti, Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'nın katılımıyla Birlik, **beşinci** ve en büyük

⁴² ABGS, **Kopenhagen Kriterleri**, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, (Çevrimiçi) <http://www.abgs.gov.tr/index.pht>. 15.09.2009.

⁴³ A.e.,

genişlemesini gerçekleştirmiştir. 12 Ocak 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen Anayasa'nın yürürlüğe gireceği tarih olarak Anayasal Antlaşma'da 1 Kasım 2006 belirtilmiştir. Ancak Anayasa'nın yürürlüğe girebilmesi için tüm üye ülkeler tarafından onaylanması gerekmektedir. Halihazırda, üye ülkeler, kendi anayasaları tarafından belirlenen sisteme göre – parlamento veya referandum kanalıyla – onay sürecini sürdürmektedir.⁴⁴

1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan ve Romanya Avrupa Birliği üyesi olmuştur. Böylece, AB üye sayısı 27'ye yükselmiştir. Aynı zamanda Birlik'te kullanılan resmi dillerin sayısı 23 olmuştur

1.2.2. Avrupa Birliği'nin Hedefleri

-Tek Avrupa Pazarı Kurmak. Dengeli ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak ve bunun için, özellikle iç sınırlardan arındırılmış bir alan yaratmak Avrupa Birliği'nin temel hedeflerinden biridir. Birlik içerisinde fiziki, teknik ve mali engellerin tamamen kaldırılarak tek bir pazar oluşturulması yönünde günümüze değin çok önemli mesafeler kat etmiştir.

-Ekonomik ve Sosyal Bütünleşmeyi Güçlendirmek ve Üyelerin Ekonomik Politikalarını Yaklaştırmak: Üye ülkeler arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi güçlendirmek için ortak ekonomi politikaları üzerinde uzlaşmak ve bunları yürürlüğe koymak Avrupa Birliği'nin diğer bir hedefidir. Halihazırda AB'de çeşitli ortak ekonomi politikaları (ortak tarım politikası, ortak ticaret politikası, ortak sanayi stratejisi, ortak rekabet politikası vs.) bulunmaktadır.

-Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) oluşturmak: Birliğin hedeflerinden birisi de üye ülkeler arasında tek para birimini içerecek ekonomik ve parasal birliği kurmaktır. Maastricht Antlaşması ile ekonomik ve parasal birliğin aşamaları ayrıntılı

⁴⁴ İKV, a.g.e.,
(Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php>. 15.09.2009.

olarak karara bağlanıp Avrupa’da tek bir para biriminin (Euro) dolaşıma konulması hedeflenmektedir.

-Ortak Bir Dış Politika ve Güvenlik Politikası Uygulamak: AB’nin bir diğer hedefi ortak bir dış politika ve güvenlik politikası uygulamak, ortak bir savunma politikası oluşturmak suretiyle Avrupa Birliği’nin uluslararası alana kendi kimliğiyle çıkmasını sağlamaktır.

-Avrupa Vatandaşlığı Kavramını Oluşturmak: Avrupa Birliği vatandaşlığını ihdas etmek yoluyla üye devletlerin uyruklarının hak ve çıkarlarının daha güçlü bir biçimde korunmasını sağlamak birliğin temel hedeflerinden biridir. “Birlik Vatandaşlığı”, Maastricht Antlaşması ile getirilen yeniliklerden biridir. Avrupa Birliği’ne üye ülke uyruğunda olan herkes “Birlik Vatandaşı”dır⁴⁵.

-Hukuk ve İç İşleri Alanında Daha Sıkı İşbirliğini Gerçekleştirmek: Adalet ve iç işleri konularında sıkı bir işbirliği geliştirmek birliğin bir başka hedefidir.

-İnsan Haklarını Topluluk Hukukunun Genel İlkesi Olarak Kabul Etmek: Avrupa Birliği’nin en önemli hedeflerinden biri insan haklarına saygının geçerli olduğu, hak ve özgürlüklerin en etkin biçimde güvence altına alındığı ve korunduğu bir birlik yaratmaktır.

-Topluluk Müktesebatını Korumak ve Buna Uygun Faaliyet Göstermek: Avrupa Birliği’nin hedeflerinden birisi “topluluk müktesebatı” (acquis communautaire) olarak adlandırılan hukuksal düzenlemeler bütününe korumak ve bu kuralları tam anlamıyla uygulamaktır.⁴⁶

⁴⁵ Coşkun Can Aktan, “Türkiye Avrupa Birliği’nin Neresinde”, İzmir, EĞİAD Yayını, 2000. Çevrimiçi <http://www.ccanaktan.com.tr> 10.10.2009.

⁴⁶ Aktan, a.g.e.

1.2.3. Avrupa Birliği'nin Temel Değerleri

Barış: 20. yüzyılda Avrupa'da, halen Avrupa Birliği'ni oluşturan ülkeler arasında iki dünya savaşı yaşandı. Bu nedenle Avrupa politikası demek aynı zamanda "barış politikası" demektir. Topluluğun kuruluşuyla, üye devletler arasında herhangi bir savaşı imkansız kılan bir Avrupa barışının temeli atılmıştır.

Birlik: Birlik, Topluluğun yol gösterici kavramıdır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerdeki sorunların üstesinden gelinebilmesinin ancak Avrupa ülkelerinin onları birliğe götüren yolda ilerlemeleriyle mümkün olacağı görüşü kabul edilmektedir.

Eşitlik: Birlik ancak eşitliğin kural olduğu yerde ayakta kalabilir. Bununla kastedilen yalnız Birlik vatandaşları arasında değil aynı zamanda üye devletler arasında da eşitliktir. Hiçbir AB vatandaşının, milliyetinden dolayı mağdur edilmeyeceği ve ayrıma tabi tutulmayacağı Maastricht Antlaşması ile teyit edilmiştir. Bütün AB vatandaşları yasa karşısında eşittir. Üye devletler arasında eşitlik ilkesi ise hiçbir devletin öbürü karşısında öncelik taşımayacağı ve yüzölçümü, nüfus yapılanma gibi doğal farklılıkların sadece eşitlik ilkesi doğrultusunda ele alınması gerektiği anlamına gelmektedir.

Özgürlük: Avrupa Birliği'nin temel değerlerinin başında özgürlük gelir. Avrupa Birliği dört temel özgürlük hedefini gerçekleştirmek için temelleri atılmış bir girişimdir. Dört temel özgürlük şunlardır:

- İşgücünün serbest dolaşımı,
- İş kurma özgürlüğü ve hizmetlerin serbest dolaşımı,
- Malların serbest dolaşımı,
- Sermayenin serbest dolaşımı.

Bu temel özgürlükler, kurucu antlaşmalar çerçevesinde iş adamlarının karar verme özgürlüğünün, işçilerin iş yerlerini seçme özgürlüğünün ve tüketicilerin

olabildiğince çok sayıda ürün arasından seçim yapma özgürlüğünün güvencesidir. Rekabet özgürlüğü, iş adamlarının mal ve hizmetlerini görülmemiş genişlikte bir müşteri potansiyeline sunmalarına olanak vermektedir. İşçiler, AB sınırları içinde her yerde kendi istekleri ve çıkarları doğrultusunda iş arayabilmekte ve iş yerlerini değiştirebilmektedir. Rekabetin artması sayesinde tüketiciler büyük ölçüde genişleyen ürün yelpazesi arasından en ucuz ve en iyilerini seçebilmektedir.⁴⁷

Avrupa Birliği, sadece yukarıda belirtilen ekonomik özgürlükleri değil, aynı zamanda siyasal ve sosyal hak ve özgürlüklerin en etkin bir şekilde korunduğu ve gözetildiği bir toplum düzeni oluşturulmasını da savunmaktadır. İnsan hakları ve özgürlükleri, Avrupa Birliği'nin temel değer ve inanç sistemini oluşturur.

Dayanışma: Özgürlüğün dayanışmayla tamamlanması gerekir; çünkü özgürlüğün sınırsızca kullanılması her zaman başkalarının zararına işleyebilir. Bu nedenle, AB kendi üyeleri arasındaki dayanışmayı temel bir ilke sayarak hem nimetlerin hem de külfetlerin üyeleri arasında eşit ve adil biçimde paylaşılması gereğine inanmaktadır.⁴⁸

1.3. TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Modern Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yüzünü Batı'ya çevirmiş olan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtasında hızla gelişmekte olan uluslararası örgütlenme çabaları içinde yer almıştır. Türkiye, 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne, 1952 yılında ise Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü'ne (NATO) katılmıştır. Bu doğrultuda, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) 1958 yılında kurulmasının ardından, 31 Temmuz 1959 tarihinde Topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmuştur. AET Bakanlar Konseyi, Türkiye'nin yapmış olduğu başvuruyu kabul ederek üyelik

⁴⁷ Coşkun C. Aktan, Dilek Dinleyici ve Özlem Özkıvrak, **Avrupa Birliği'nde Temel Kurumlar, Hedefler ve Değerler** (Çevrimiçi) <http://www.canaktan.org/ekonomi/> . 10.10.2009.

⁴⁸ A.e.,

koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanmasını önermiştir.⁴⁹

Günümüzde bölgesel güç merkezi olan Türkiye'nin AB'ye girmesi durumunda, küresel güç merkezi olma yönünde önemli bir aşama kaydedeceği, süper bir güce dönüşen AB'nin etkin bir üyesi olarak küreselleşen dünya rekabet ortamında yeni dünya düzeninin şekillenmesinde etkili olacağı, dolayısıyla AB üyeliğinin Türkiye'nin güvenlik, refah ve zenginliğine sürdürülebilirlik kazandıracaktır.⁵⁰

1.3.1 Türkiye – AB Tarihçesi

12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması'nın 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Türkiye – AB ortaklık ilişkisi başlamıştır. Ankara Anlaşması, Türkiye'nin üyeliği hedefine yönelik olarak “hazırlık dönemi”, “geçiş dönemi” ve “son dönem” olmak üzere üç devreden oluşan bir entegrasyon modeli öngörmüştür.

-İlk dönem: Anlaşma'nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964 tarihi itibarıyla başlamıştır. Taraflar arasındaki ekonomik farklılıkları azaltmaya yönelik “Hazırlık Dönemi” olarak belirlenen bu dönemde, Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. Buna karşılık, Topluluk, 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren katma protokol çerçevesinde 1971 yılından itibaren, tek taraflı olarak, bazı petrol ve tekstil ürünleri dışında Türkiye'nin ithal ettiği tüm sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak sıfırlamıştır.

-Katma protokolün yürürlüğe girmesiyle, hazırlık dönemi sona ermiş ve “Geçiş Dönemi”ne ilişkin koşullar belirlenmiştir. Bu dönemde, taraflar arasında sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması öngörülmüştür.

⁴⁹ Muğla Üniversitesi, **Türkiye–Avrupa Birliği ilişkileri**, (Çevrimiçi) <http://idari.mu.edu.tr/sayfa.aspx?>

⁵⁰ BİLGESAM, **Türkiye- AB İlişkilerinde Riskler ve Fırsatlar**, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar merkezi, (Çevrimiçi) <http://www.bilgesam.org>, 15.02.2010.

Türkiye, Geçiş Dönemi'nde, AB'den ithal ettiği sanayi ürünlerine uyguladığı gümrüklerini 12-22 yıllık listeler dahilinde kademeli olarak azaltarak sıfırlamayı ve Topluluğun ortak Gümrük Tarifesi'ne (OGT) uyum sağlamayı üstlenmiştir.

Türkiye – AB ilişkileri, 1970'li yılların başından 1980'lerin ikinci yarısına kadar, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı istikrarsız bir gelişim sergilemiş, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından ilişkiler resmen askıya alınmıştır. İlişkilerin dondurulmasının ardından, ortaklık konseyi ilk kez 1986 yılında toplanabilmiştir. Bu noktada Türkiye, üyelik başvurusunda bulunmayı amaçladığını belirtmiş ve 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Antlaşması'nda öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden; üyelik başvurusunda bulunmuştur.⁵¹

Komisyon, bu başvuru ile ilgili görüşünü 18 Aralık 1989'da açıklamış ve kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan topluluğun yeni bir üyeyi daha kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin Topluluğa katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye, bunun üzerine üyelik süreci açısından önemli bir adım oluşturacağı gerçeğinden hareketle, öncelikle Gümrük Birliğini tamamlamayı hedeflemiş ve bunun için gerekli çalışmalara hız vermiştir. Bu çerçevede, 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) uyarınca, 1 Ocak 1996 tarihinde Gümrük Birliği tamamlanmış ve Türkiye – AB ortaklık ilişkisinin “Son Dönemi”ne geçmiştir.

-Bu dönemde AB komisyonu tarafından, AB'nin genişleme sürecini değerlendiren “Gündem 2000” Raporu hazırlanmış ve 16 Temmuz 1997 tarihinde açıklanmıştır. Rapor'da Türkiye'nin siyasi ve ekonomik sorunları nedeniyle genişleme sürecine dahil edilmeyeceği ifade edilmiştir. Bunu takiben 12-13 Aralık 1997 tarihinde Türkiye'nin adaylığı resmen teyit edilmemiş, ancak bir “strateji” önerilmiştir. Konsey'in bu yaklaşımı üzerine Türkiye üyelik başvurusunu geri

⁵¹ İKV.,a.g.e., “Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri” (Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php>. 15.09.2009.

çekmeyeceğini, Gümrük Birliği uygulamasını devam ettireceğini, ancak AB ile siyasi diyalogu askıya alacağını açıklamıştır. Ancak AB'nin ayrımcı tutumunun sona ermesi ve üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesi halinde normalleşeceğini ifade etmiştir. Tarih boyunca Avrupa kıtasının siyasi, ekonomik ve kültürel yapısının bir parçası olan, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 45 yıldır devam eden ortaklık ilişkisi, 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığının teyit edilmesiyle birlikte yeni bir sürece girmiştir. Takiben Avrupa Birliği, 1999 Helsinki ve 2002 Kopenhag zirveleri ile 16-17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yeterli ölçüde karşıladığını tespit ederek ülkemizle üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılmasına karar vermiştir. 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da toplanan AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi, Aralık 2004 AB Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesi sonrasında yayınlanan Bildiriden aldığı yetkiyle Müzakere Çerçeve Belgesi'ni kabul etmiş, Türkiye'nin AB'ye katılım süreci böylece resmen başlamıştır.⁵²

Katılım süreci, 33 fasılda Türk ulusal mevzuatının AB müktesebatına uyumuna yönelik tanıtıcı ve ayrıntılı taramacı toplantılarının yapılması ve fasılların müzakere edilmesi şeklinde cereyan etmektedir.

1.3.2. Türkiye – Avrupa Birliği Mali İşbirliği

- **Adaylık Öncesi Dönem**, Türkiye – AB mali işbirliği, ortaklık ilişkisinin başlangıcından Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına kadar olan dönemde (1964-1996), esas olarak Mali protokollerle yürütülmüştür. Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gelişmesini teşvik amacıyla 1964-1981 yılları arasında Üç Mali Protokol ile bir Tamamlayıcı Protokol imzalanmıştır. 1981 yılı sonrasında 600 milyon Euro tutarında Dördüncü Mali Protokol hazırlanmış, ancak Yunanistan'ın vetosu nedeniyle yürürlüğe girememiştir. Mali protokoller kapsamındaki yardım türü ağırlıklı olarak hibelerden, ayrıca Avrupa Yatırım Bankası (AYB) ve Topluluk kaynaklı kredilerden

⁵² ABGS, **Türkiye-AB Tarihçesi**, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, (Çevrimiçi) <http://www.abgs.gov.tr/index.php>. 12.03.2010

oluşmaktadır. 32 yıllık bu dönemde 1.433 milyon Euro tutarında yardım öngörülmesine rağmen kullanılabilen yardım toplam 830 milyon Euro seviyesinde kalmıştır.⁵³

1 Ocak 1996'da tamamlanan Gümrük Birliği çerçevesinde ise, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Türkiye'ye AET bütçe kaynaklarından ve Topluluğun Akdeniz ülkelerine yönelik programından kredi ve hibe yardımları öngörülmüştür. 1996-1999 döneminde hibe yardımlar Bütçe Kaynaklı Yardım, MEDA, İdari İşbirliği Fonu gibi başlıklar altında toplanmış ve 768 milyon Euroluk yardım öngörülmüştür. Ancak bu yardımın kullanımı Yunanistan'ın engellemesi nedeniyle 52 milyon Euro gibi düşük bir seviyede kalmıştır.

- **Katılım Öncesi Yardım**, Avrupa Birliği'nin Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirdiği Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB üyeliği adaylığının teyit edilmesiyle Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir sürece girilmiş ve bu gelişme Türkiye'ye sağlanan mali yardımın niteliği ve miktarında değişikliğe sebep olmuştur. Avrupa Birliği, bu süreçte Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit koşullarda yer alacağını belirterek Aralık 2001'de kabul ettiği "Türkiye İçin Katılım Öncesi Mali Yardıma Yönelik Çerçeve Tüzüğü (2005/201/EC)" ile Türkiye'ye yapılacak hibe niteliğindeki mali yardımları tek bir çerçeve altında toplamıştır. Çerçeve Tüzük'ten önce mali yardım; MEDA, Türkiye'ye Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Yardımı ve Türkiye-AET Gümrük Birliği'ni Güçlendirme Yardımı olmak üzere üç ayrı bütçe kalemi altında toplanmıştı. Bu tüzükle mali yardımlar tek bir bütçe kalemine aktarılmıştır. Adaylıkta gündeme gelen bir başka husus ise yardım miktarının artırılması olmuştur. AB tarafından Türkiye'ye 2000-2006 döneminde 1,04 milyar Euro olarak sağlanması öngörülmüştür, yardımların yıllık ortalaması da 177 milyon Euro'dan 250 milyon Euro'ya yükselmiştir.⁵⁴

⁵³ A.e.,

⁵⁴ İKV, **Türkiye – AB Mali İşbirliği**, İktisadi Kalkınma Vakfı, (Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/maliisbirliigi.php>. 15.09.2009.

Bu yeni dönemde Avrupa Birliği tarafından sağlanacak mali yardımların katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Programda yer alan önceliklere uygun projeler kapsamında hayata geçirilmesi öngörölmüştür.

- **2007-2013 Dönemi AB Mali Perspektifinde Yeni “Katılım Öncesi Araç”**, AB Komisyonu’nun teklifi uyarınca, Konsey 17 Temmuz 2006 tarihinde yeni bir katılım öncesi Mali Aracın CIPA, kurulmasını öngören tüzüğü kabul etmiştir. 2007-2013 mali perspektifinde Global bir Aktör olarak AB başlığı altında yer alan yürürlükteki beş mali yardım programı olan PHARE, ISPA, SAPARD, Türkiye katılım Öncesi Mali Yardımı ve CARDS’ın 1 Ocak 2007 itibariyle IPA olmuştur. Aday ülkeler; Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya, potansiyel aday ülkeler olarak değerlendirilen ülkeler (Arnavutluk, Bosna Hersek, Karadağ ve Sırbistan) olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Yeni katılım öncesi araç kurumsal yapının güçlendirilmesi, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma, insan kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal kalkınma, insan kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal kalkınma alanlarına odaklanacaktır. IPA, söz konusu ülkelere 2007-2013 arasında kabul edilen bütçe uyarınca 11.468 milyar Euro değerinde mali yardım sağlayacak, yardım miktarı aynı süre içinde yıldan yıla artış gösterecektir.⁵⁵

- **Katılım Öncesi Yardım Çerçevesindeki Programlara Başvuru ve Uygulama Süresi**, Katılım öncesi yardım çerçevesinde yıllık öncelikler, hedefler ve programlar belirlendikten sonra teklif çağrıları ve ihale duyuruları yayımlanmaktadır. Avrupa Komisyonu’nun Türkiye’ye sağladığı katılım öncesi mali yardım, iş malzeme ve hizmet ihaleleri yoluyla kullanılmaktadır. Başvurular yapılırken Avrupa Komisyonu’nun genel değerlendirme ve bulundurulması gerekmektedir. AB komisyonu proje seçiminde, ihale ve sözleşme prosedüründe ön kontrol yetkisini kullanmaktadır. Teklifler ancak ihale duyurusu, ihale daveti veya teklif çağrısına cevap olarak ve teklif çağrısında belirtilen kuruma yapılabilmektedir. İhalelere

⁵⁵ ABGS., Türkiye – AB İlişkileri (Çevrimiçi) <http://www.abgs.gov.tr/>, 15.11.2009.

katılım Türkiye'nin yanı sıra, üye ve aday ülkelerden tüm gerçek ve tüzel kişilere açıktır.⁵⁶

Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği genelde AB'nin Türk ekonomisini göz önünde bulundurmadan yeterli olmayacak düzeyde mali yardımda bulunmuş ya da taahhüt ettiği mali yardımları yerine getirmemesiyle sonuçlanmıştır. Bu durumda Türkiye'nin AB'ne uyum sürecini yavaşlatmıştır..

Türkiye'nin üyeliğinin AB'ye muhtelif katkıları:⁵⁷

- Türkiye AB'nin savunma ve güvenlik politikalarına büyük katkıda bulunacak. Bu sayede AB, süper güç olma yolunda çok önemli bir mesafe kat etmiş olacaktır.
- Özellikle Türkiye'nin stratejik konumu AB'nin stratejik konumu AB'nin enerji kaynaklarına giden yoldaki çıkarları konusunda çok önemli bir rol oynayacaktır.
- Türkiye'nin genç nüfusu, AB'nin ekonomik gelişimini sürdürebilmesinde hayati rol bir oynayacaktır.
- Avrupa'nın bir Hıristiyan kulübü olarak algılanmamasını sağlayacak ve "medeniyetler çatışmasının" aslında dünyanın kaderi olmadığını kanıtlayacak, diğer İslam ülkelerinin de AB'ye bakışının değişmesinde büyük rol oynayacaktır.

⁵⁶ İKV, Türkiye – AB Mali İşbirliği, İktisadi Kalkınma Vakfı, (Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/maliisbirliigi.php>. 15.09.2009.

⁵⁷ Özge Açar ve Orçun Doğan, AB – Türkiye Bitmeyen Vals, (Çevrimiçi) <http://www.ba.metu.edu.tr/> 15.02.2010.

1.4. TÜRKİYE’NİN EKONOMİK KISITLARI

1.4.1. Osmanlı’dan Türkiye’ye Ekonomik Kısıtlar

Geçmişte sanayileşmenin kaçınılmazlığına inanıp bu süreci yaşayan milletler bugünün gelişmiş ülkeleri oldular. Cumhuriyet’imizin üzerine kurulduğu, Osmanlı Döneminin sanayileşmeden uzak, bilim ve teknolojiye nasıl koştığı genel olarak:

Tarihsel gelişim süreci içinde; “Batı Avrupa’da feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde loncaların devre dışı bırakılabildiği yerde, sermayedarlar kırsal alandaki emeği parça başı ücret gibi, çok esnek yöntemlerle örgütleyerek sanayi devrimine giden yolu açmışlardır.⁵⁸

Buna karşılık Osmanlı toplumunda egemen olan, Şevket Pamuk’un da tanımlamış olduğu “*vergisel üretim tarzında*”⁵⁹ merkezi devlet, özel mülkiyeti sınırlamakta, kentleri, zanaatları ve ticareti yakından denetim altında tutmaktadır. Böylelikle kendisine karşı sermaye birikimi ile güç odağı oluşturulmasına fırsat vermiyor.⁵⁹

İngiltere’de 16. yüzyılda başlayan gelişmeler sonucunda tarımda pazar için üretim yaygınlaşmış, kapitalist üretim ilişkileri egemenlik kazanmış ve bu eğilimlere bağlı olarak üretimde verimlilik artışları hızlanmaya başlanmıştır. 19. yüzyılın başlarından itibaren sanayi devrimi İngiltere’den Kıta Avrupa’sına geçiyor. Makinenin kullanımı, fabrika düzenine geçilmesiyle kısa bir süre sonra İngiltere ve diğer Batı Avrupa ülkeleri, ucuz tarımsal mallar ve mamul mallar için pazar arayışları içinde dikkatlerini dünyanın geri kalan bölgelerine çeviriyorlar.

⁵⁸ Şevket Pamuk, **100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisat Tarihi**, (1500-1914), Gerçek Yayınlar, İstanbul, 1988, s. 63.

⁵⁹ “Vergisel üretim tarzı”: Devlet mülkiyetindeki topraklar üzerinde üretim yapan köylülerin yarattığı artığa, devlet adına bir yönetici sınıf vergilendirme yoluyla el koymasındır. Ayrıntı için bkz. Şevket Pamuk, **100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisat Tarihi**, 1500-1914, İstanbul-1988, s. 78.

⁵⁹ Pamuk., **a.g.e.**, s. 80.

Osmanlı toplumu ise “vergisel üretim tarzında” önemli değişiklikler geçirmesine karşın, merkezi devlet, tarımsal artığa el koymanın en elverişli koşulunu oluşturan tarımda yaygın, küçük üretici kitlesini büyük toprak sahiplerine karşı desteklemiştir. Bunu hem mali tabanını korumak, hem de taşrada toprağa bağlı yerel unsurların güçlenmesini engellemek amacıyla yapmıştır. Böylece geleneksel teknoloji kullanarak tarım ve tarım dışı faaliyetlerde, kapitalizm öncesi ilişkileri koruyarak sürdürmüştür.⁶⁰

Osmanlı devletinin teokratik bir nitelik göstermesi, yani devletin din, dinin de devlet işlerine karışması, reform ve yenilik hareketlerini baltalamıştır. Ayrıca İslamiyet’in o zamanki dini öğretisi, insana çevresini araştırıp her alanda etkin bir yaşam sürdürmekten çok, iç dünyasını zenginleştirmeyi örgütlemekteydi. Tarihçi Enver Ziya Kral’ın deyişiyle,

*İslam eğitimi, tabiat ve cemiyet olaylarını çözmeyi hedef tutmaktan çok kişinin iç alemini, din ve edebiyat bilgileriyle süslemekteydi... (Avrupa İnsanı, 18. yüzyılda doğanın yasalarını bulup bunları üretime uygulamaya başlarken) medreselerde yetişen ve ulema adını taşıyan Osmanlı bilginleri, Aristo devrini bir saman çöpü geçememiş durumda idiler.*⁶¹

Yine Avusturya Başbakanı Meternich de Osmanlı Devleti için 1834 yılında şunları söylüyor:

*“Türk İmparatorluğunun tarihi incelendiğinde, çok temel ve sürekli bir zayıflık kaynağına sahip olduğu kolaylıkla görülüyor. Bu imparatorluk, geniş toprakları yönetmektedir; ama güçlü değildir. Çok verimli topraklara sahiptir; ama zengin değildir. Coğrafi konumu çok uygundur; ama ticareti yoktur...”*⁶²

Böylece Meternich, bozukluğun kökeninin çok derinlerde İslamiyet’te temel bir durgunluk ve dolayısıyla çürümeyle açıklamaktadır.

⁶⁰ Pamuk, a.g.e., s. 87-197.

⁶¹ Oral Sander, **Yaşlının Avrupa’da Gerilemesi** (Çevrimiçi) http://www.1001kitap.com/Tarih/Oral_Sander, 26.10.2009.

⁶² A.e.,

1.4.2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik Kısıtları

Türkiye gelişmekte olan, sanayileşmesini henüz tamamlayamamış, bilgi toplumu eşiğinde, hemen her alanda ikilem yaşayan bir ülkedir.

Ülkemiz, Osmanlıdan Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılan yapısıyla, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, ekonomik sistem tercihini sözde piyasa ekonomisinden yana kullandı. Ancak 1929 yılında dünya bunalımıyla 1930'lu yıllarda devletçiliği iktisadi model olarak benimsedi. *Bu model, henüz yeni kurulan ve uzun yıllardan beri savaş süreci yaşayan, dolayısıyla halkın sermaye birikiminin olmadığı o günkü ekonomik şartlarda Türkiye için akılcı, pragmatik bir model olmuştur.*⁶³

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, değişen iç ve dış koşullar önemli siyasal değişiklikleri de beraberinde getirdi, çok partili rejime geçildi. Dış dünyaya açık ve tarım ağırlıklı bir kalkınma stratejisi uygulandı. Ancak başarılı olunamadı. Kırsal kesimlerin ve tarımsal üreticilerin beklentilerine yanıt verilirken ekonominin dengeleri göz ardı edildi, yüksek enflasyon ve döviz bunalımı birlikte yaşandı. Oysa dünya ekonomisi İkinci Dünya Savaşı sonrası tarihinin en hızlı büyüme dalgasını yaşadı.⁶⁴

1963 yılında uygulanmaya başlanan Beş Yıllık Kalkınma planıyla ekonominin rotası iç pazara yönelik olarak ithal ikamesi yoluyla önceden ithal edilen malların artık yerli sanayi tarafından üretilmesi hedeflendi. Devletçilik döneminde ipler büyük ölçüde kamu sektörünün elinde kalmıştı. Karma ekonomi modelinin geçerli olduğu 1960'larda yüksek gümrük tarifeleri ve kotalarla korunan iç pazar yerli üreticiler için geniş olanaklar sağladı. Ancak bir tarafta siyasal istikrarsızlık,

⁶³ Famil Şamiloğlu, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Finansal Kaynak Sorunu**, Gazi Kitabevi, Ankara-2002, s. 40'danlı bkz. Ahmet Kılıçbay.

⁶⁴ Ercan Kumcu ve Şevket Pamuk, **"Artık Herkes Milyoner,"** Doğan Kitabevi, İstanbul-2001, s. 8-10.

ithal ikamesi disiplininin kaybedilmesi; diğ er taraftan petrol fiyatlarındaki artışa karşı tepkide gecikilmesiyle bunalımın maliyeti büyük oldu.⁶⁵

1970'lerden itibaren Dünya Ekonomisinin işleyiş kuralları değişmeye başladı. ABD öncülüğünde gelişmiş ülkeler piyasa güçlerine açık ekonomiye önem veren politikalar izlediler. Türkiye 1980'li yıllarla ekonomisinde radikal dönüşümler geçirdi. Ekonominin dışa açılması, değişen dünyaya ayak uydurması yönünde ciddi adımlar atıldı. Ancak dönüşümün kalıcı olması için gereken alt yapı ihmal edildi. Türkiye küreselleşme olarak adlandırılan bu sürece ayak uydurmakta değişen koşullara göre yeniden yapılanmakta güçlük çekti. 1990'lı yılları cömertçe harcayan Türkiye 21. yüzyıla böyle taşındı.⁶⁶

Osmanlı'dan günümüz Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar, mevcut yapıda uygulanan farklı ekonomik modellerin bir filmi çekmiş olduk. Bir de 21. yüzyıla girerken fotoğrafını çekecek olursak ekonomiye üç ana sektör olarak baktığımızda:

Tarım sektörünün 1999 yılı itibariyle GSYİH içindeki payı yüzde 15 olmasına karşılık tarımsal istihdamın toplam sivil istihdam içindeki payı yüzde 45.1'dir. Nüfusun önemli bir kısmı hâlâ geçimini tarımla sağlamaya devam etmektedir. Gelişmiş ülkelerde yüzde 5 civarında olan tarımsal istihdamın ülkemizde yüksek düzeyde olması işgücü piyasasını olumsuz etkilemektedir. Genel tarım sayımına göre ülkemizde 4,1 milyon tarımsal işletme bulunmaktadır. Ortalama işletme büyüklüğünün 5,9 hektar olması⁶⁷ Güneri Akalın'da belirttiği gibi küçük üreticiler ilke olarak kendi tüketimleri için üretimde bulunurlar. Küçük üreticilik tıpkı emek faktöründe olduğu gibi sermayenin rasyonel kullanımını da önlemektedir.⁶⁸

⁶⁵ A.e., s. 44-46.

⁶⁶ E.Kumcu ve Ş.Pamuk.,a.g.e., s. 196-199.

⁶⁷ DPT, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı** (2001-2005), Ankara-2000, s. 131-132.

⁶⁸ Güneri Akalın, **Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı, Vergileme ve Gelişme**, A.Ü. Sis. Bilg. Fak. Yayınları, No: 384, Ankara-1975, s. 30-34.

Sanayi kesiminin 1999 yılı itibariyle istihdam payı yüzde 15,2 ve hizmet sektörünün payı 39,7 olmuştur⁶⁹. Türkiye'nin aktif nüfus içindeki işçi sınıfının payını gelişmiş ülkelerle karşılaştırdığımızda Türkiye en az sanayi işçisine sahip ülke konumundadır. Gerçi çağdaş ülkeler açısından sanayi devrimi dönemini tamamlamış sanayi sonrası toplum dönemini yaşamaktadır. Bu dönemin özelliği tarım ve sanayinin aktif nüfus içindeki payı gerilerken hizmet sektörü payının yükselmesidir. Sanayi kesimi, hizmet sektörünün yan sanayi konumuna gelmiştir.⁷⁰

İstihdamın eğitim durumuna baktığımızda: 1999 yılı itibariyle istihdamın yüzde 79,1'i ortaokul ve ilkokul mezunu olan veya herhangi bir okuldan mezun olmayanlar ile okuma yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. Bu durum, üretimde verimliliğin düşmesine sebep olmaktadır.⁷¹

Böyle bir tablonun nasıl oluştuğunu özetlersek; Başta Osmanlı döneminin sermaye birikimi yapmaya fırsat vermeyen ekonomik yapısı; Eser Karakaş'ın deyimiyle mevcut yapının *"İlahi düzen"* olarak kabul edildiği, en ufak bir toplumsal kıpırtıdan tedirginlik duyulduğu, sermaye birikiminin mevcut düzene karşı en büyük tehdit sayıldığı, feodal yapının da bu noktada ayrıldığı bir mirasın devamı olduk. Feodaliteden gelen toplumlar sermaye birikimini yaptı, sanayileşme hamlesine girişti, burjuvazi ve onun doğal karşıtı proleterya oluştu. Bu gelişme toplumsal ilerlemenin motorunu ateşledi. Toplumsal çelişki o ülkelerin yerinde saymasını önledi. Biz ise geri kaldık. Sadece toplumsal resim olarak değil, düşünce olarak da... Türkiye Cumhuriyeti'nde ne sermaye vardı ne de proleterya sınıfı... Biz köylü, esnaf ve bürokrat üçlüsü arasında kaldık... Liberalizm hiç

⁶⁹ DPT, a.g.e., s. 102.

⁷⁰ Mehmet Altan, **Kapitalizm Bu Köye Uğramadı**, Afa Yayınları, İstanbul-1994, s. 125'den "İsmail Cem, **Sosyal Demokrasi Nedir Ne Değildir... ve Türkiye'de Olabilirliği**, Cem Yayınevi, İstanbul-1984, s. 70.

⁷¹ DPT, a.g.e., s. 102. Bkz 2004 yılında Tarım sektörünün GSYİH içindeki yüzde payı 11,2 olmasına karşılık tarımsal istihdamın toplam sivil istihdam içindeki payı yüzde 34,0 olmuştur. Sanayi kesmi sırasıyla GSYİH içindeki payı yüzde 24,9, sivil istihdam içindeki payı yüzde 18,3 ve hizmet sektörünün GSYİH içindeki payı yüzde 63,9 ve Sivil İstihdam içindeki payı yüzde 47,7 olmuştur.

*yeşermedi, Marksizm de anlaşılmadı... Evrensel düşünce ikliminin yerini "Türklük ve Müslümanlık aldı."*⁷²

Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyetine cılız bir ekonomik miras bıraktı. Yatırım yapabilmek için gerekli olan tasarruf yetersizliği cumhuriyet döneminde de süregeldi. İç tasarrufların azlığı döviz yetersizliği, yatırımların düşük, sermaye birikiminin de az olmasıyla sonuçlandı. Böyle bir kısırdöngü yaşanmasında, mevcut ekonomik yapıda uygulanan iktisat politikaları da etkili oldu. Hükümetler devletin ekonomideki ağırlığını kullanarak tarım kesimini destek alımlarıyla, sanayicileri teşvik ve korumacılıkla, sendikalı işçileri ise diğer çalışanlara göre nispeten yüksek ücretle korudu gelişme stratejisi sorgulanmadı. Dünya ekonomisiyle bütünleşme fırsatları siyasi, hukuki ve ekonomik gerekçelerle sağlanamadı. Bugün çağdaş örgütlenme anlayışından uzak, ülke kaynaklarını verimli kullanmak yerine israf eden merkezîyetçi ve hantal bir yapı var. Bu yapı ile rasyonel yönetim sağlanamadığı gibi serbest piyasa ekonomisi işlerliği de sağlanamıyor.

Sonuç olarak, mevcut bu yapı değişmedikçe, olumsuz gelişen demografisiyle, küreselleşme sürecinde, kendi iç dinamikleriyle, üretim ve istihdamda artış sağlanamayacağı geçtiğimiz yüzyılda görüldü. Türkiye'nin bu bağlamda, bir dış dinamik faktör olarak Avrupa Birliği içinde yer almasıyla, karşılıklı kazanımlar sağlanacağı bir gerçektir.

AB üyeliğinin Türkiye'ye muhtelif katkıları:⁷³

- Avrupa birliği süreci Türkiye için demokratikleşme ve modernleşme açısından çok önemli bir fırsattır. Türkiye bu sayede eskimiş, artık doğru dürüst işlemeyen sistemlerinden kurtulup, Avrupa standartlarında bir sisteme doğru yol alma, daha demokratik, daha gelişmiş hale gelebilme fırsatlarını yakalayacaktır.

⁷² Eser Karakaş, **Sivil Siyaset Küresel Ekonomi**, Gündem Yayınları, İstanbul, 2004. (Çevrimiçi) www.dergibi.com/kitap/ayrinti.asp. 12.09.2009.

⁷³ Açar ve Doğan, **a.g.e.**, AB-Türkiye Bitmeyen Vals, (Çevrimiçi) <http://www.ba.metu.edu.tr> 15.02.2010.

- Türkiye'nin ekonomisine çok ciddi katkılar sağlayacaktır. Avrupa ile Türkiye arasında ekonomik, endüstriyel ve sosyal bariyerler kalkacaktır. Türkiye'ye gelen yabancı sermaye artacak, aynı zamanda Türk firmaları için de Avrupa'nın parçası olmak önemli avantajlar sağlayacaktır.
- Ülke ekonomisinin gelişmesine bağlı olarak, iş imkanları ve buna bağlı olarak toplumun refah düzeyi artacaktır.
- Türk vatandaşları artık Avrupa vatandaşları haline gelecek ve kültürler arası öğrenme sağlanacaktır. Türkiye'nin milletlerarası platformda istediği yerlere gelmesine, kendisini geliştirmesine olanak sağlayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ EKONOMİ KRİTERLERİ AVRUPA BİRLİĞİNE ÜYELİK KOŞULLARI “KOPENHAG EKONOMİ KRİTERLERİ”

Bugün dünyanın en ileri ekonomik bütünleşme aşamasındaki bölgesel blok olan Avrupa Birliği (AB), kuruluşundan bugüne kadar altı genişleme süreci yaşayarak 27 üyeli bir birlik haline gelmiştir. AB'nin zaman içinde gösterdiği performansla uluslararası ekonomide ulaştığı güç, diğer ülkeler için blok içinde yer almayı cazip hale getirmiştir. Artan üyelik müracaatları, AB'nin genişlemesi konusunda yeni stratejiler geliştirmesine ve başlangıçta belirlenen AB'ye katılım koşullarını gözden geçirerek ilave koşullar getirilmesine neden olmuştur.

Başlangıçta, AB'ye tam üyeliğe kabul edilmek için Roma Antlaşması'nın 237. maddesine göre, sadece Avrupa Devleti olma koşulunu sağlamak yeterli iken, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin (MDAÜ) üyelik müracaatı ile AB üyelik koşullarının daha ayrıntılı hale getirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Nitekim, üyelik koşulları, 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması (MA)'nın 49. maddesinde daha ayrıntılandırılmıştır. Bu koşullar Türkiye gibi, MA yürürlüğe girmeden önce tam üyelik başvurusunda bulunmuş, ancak müzakerelere başlamamış ülkelere de uygulanmaya başlamıştır.¹

Söz konusu Antlaşmanın 49. maddesinde, “Antlaşmanın 6(1). maddesinde yer alan ilkeleri sağlayan her Avrupa Devleti, Birliğe üye olmak için başvurabilir...” hükmü yer almaktadır. Antlaşmanın 6(1). Maddesinde ise, “Birlik, üye ülkelerde ortak olan özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ilkeleri ve hukuk devleti ilkesi üzerine kurulur.” ifadesine yer verilmiştir. Böylece 1993 yılından beri, AB Blok'una dahil olmak isteyen bir ülkenin sadece Avrupa Devleti olması yeterli olmamakta, aynı zamanda bu ülkenin bir hukuk devleti olması,

¹ Belgin Akçay, **Avrupa Birliği'nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye**, Maliye Dergisi, Sayı 155, Temmuz-Aralık 2008, s.12-13.

demokrasiyi garanti altına alması insan hakları ve temel özgürlüklere saygılı bir kurumsal yapıya da sahip olması gerekmektedir.²

MA'nın onaylanmasının ardından AB, Haziran 1993'te gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde AB'ye katılmak isteyen ülkelerin, Liberal doktrin bağlamında belirlenen bazı kriterleri yerine getirmelerini kararlaştırmıştır. Kopenhag kriterleri olarak adlandırılan bu kriterler, siyasi, ekonomik ve uyum kriterleri olmak üzere üç grupta toplanmaktadır.³

-Siyasi kriterler: Üyelik, aday ülkenin hukuk devleti olmasını, insan haklarına, azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını ve demokrasiyi garanti altına alan bir kurumsal istikrarın gerçekleştirilmesini gerektirmektedir.

-Ekonomik kriterler: Üyelik, hem işleyen bir piyasa ekonomisinin hem de Birlik içerisindeki piyasa güçleri ve rekabetçi baskıyla başa çıkacak bir kapasitenin varlığını gerektirmektedir.

-Uyum kriterleri: Üyelik, siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına bağlı kalmayı içeren, üyelik yükümlülüklerini üstlenme gücü gerektirmektedir.

AB'nin aday ülkelerin tam üye olabilmek için yerine getirmeleri gereken **Kopenhag kriterlerinin** yanında, halihazırda AB üyesi olan ülkelerin de yerine getirmeleri gereken başka kriterler vardır. **Maastricht Antlaşması** (MA) ile getirilmiş olan bu kriterler, AB üyesi ülkelerin ekonomik bütünleşmenin daha ileri aşamasına geçerek Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) alanına dahil olabilmek için yerine getirmeleri gereken kriterlerdir.

EPB alanına dahil olmak isteyen üye ülkelerin, ulusal paralardan vazgeçerek ortak parayı kullanmaları, Euro sisteme dahil olmaları, para ve döviz kuru politikalarını ulusal belirleme yetkilerini Avrupa Merkez Bankasına devretmeleri,

² A.e., s.14.

³ Coşkun C. Aktan, ve Diğer., **Avrupa Birliğine Üyelik Koşulları**, (çevrimiçi) <http://www.canaktan.org/ekonomi/>, 20.11.2009.

döviz kuru mekanizmasına katılmaları ve ulusal mevzuatlarının tüm bunları yapabilmek için uygun olması gerekmektedir.

Maastricht ekonomik kriterleri, ATKA'nın 121 (1). Maddede belirtilen, fiyat istikrarı, faiz oranı, devletin mali durumu (bütçe ve borç kriteri) ve döviz kuru kriteri olmak üzere dört kriterden oluşmaktadır. Bu kriterlerin üçü (enflasyon, faiz, döviz kuru kriterleri) parasal disiplini, diğer kriter (devletin mali durumu) mali disiplini sağlamaya yöneliktir. Bu dört yaklaşım kriterine, ATKA'nın eki olan 21 numaralı yaklaşım kriterlerine ilişkin protokolda detaylı olarak yer verilmiştir. Bu kriterlerin belirlenmesinde, büyük ölçüde Almanya etkili olmuştur⁴.

Görüldüğü gibi AB'nin ekonomik kriterlerinden Koppenhag ekonomik kriterleri AB'ye tam üyelik için gerekli kriterler iken Maastricht yaklaşım kriterleri AB'nin üyesi olan ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) alanına katılabilmeleri için gerekli kriterlerdir.

AB'ye aday ülke olmak için Koppenhag Ekonomik Kriterleri

- İşleyen Piyasa Ekonomisinin Varlığı
- Birlik İçinde Rekabet Edebilme Kapasitesinin Sağlanması

AB'ye üye olan ülkelerin EPB alanına katılabilmesi için Maastricht Yakınlaşım Kriterleri

- Fiyat İstikrarı Kriteri
- Faiz Kriteri
- Döviz Kuru Kriteri
- Kamu Borcu
- Bütçe Kriteri

⁴ Akçay, a.g.e., s.14'den (Baldwin ve Wyplosz, 2005:8).

2. KOPENHAG EKONOMİ KRİTERLERİ VE TÜRKİYE

21-22 Haziran 1993 tarihlerinde Kopenhag'da gerçekleştirilen zirvede Avrupa ülkelerinin birliğe dahil olabilecekleri yönünde çok önemli bir karar alınmıştır. Söz konusu zirvenin Sonuç Bildirgesi'nde tam üyelik için gerekli siyasal ve ekonomik koşullar tespit edilmiştir.⁵ Türkiye açısından da geçerli olması dolayısıyla tam üyelik koşullarını özetleyecek olursak:

Birinci Kriter (Siyasal Kriter):

Aday ülkelerin şu alanlarda Avrupa Birliği standartlarına yakın olması gereklidir.

- İstikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması,
- Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü,
- İnsan haklarına saygı,
- Azınlıkların korunması.

Genel olarak; ülkenin çok partili bir demokratik sistemle yönetiliyor olması, hukukun üstünlüğüne saygı, idam cezasının olmaması, azınlıklara ilişkin herhangi bir ayrımcılığın bulunmaması, ırk ayrımcılığının olmaması, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanmış olması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tüm maddelerinin çekincesiz kabul edilmiş olması, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabul edilmiş olması gibi özellikler tam üye olabilmek için göz önüne alınan başlıca hususlardır. Ancak, bu ilkelerin varlığı tek başına yeterli olmamakta, aynı zamanda bu ilkelerin kesintisiz uygulanıyor olmaları gerekmektedir. Aday ülkelerin sadece demokrasi ve hukukun üstünlüğü kavramlarını ifade etmekle yetinmemeleri, bunları günlük yaşama bütün unsurlarıyla geçirmeleri önem taşımaktadır.

⁵ Coşkun Can Aktan, **Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresinde?** EĞİAD Yayını, İzmir, 2000. (Çevrimiçi) <http://www.ccanaktan.com.tr>, 10.09.2009.

İkinci Kriter (Ekonomik Kriter):

Kopenhag zirvesi sonuçlarına göre, tam üyelik için ekonomi alanında fonksiyonel bir piyasa ekonomisinin varlığı kadar, AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile baş edebilme kapasitesi de aranmaktadır.⁶

a-) Etkin Bir Piyasa Ekonomisi

- Arz-talep dengesinin piyasa güçlerinin bağımsız bir şekilde karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş olması,
- Ticaret kadar fiyatların da serbest olması, piyasaya giriş (yeni firma açılması) ve çıkış (iflaslar) için engellerin bulunmaması,
- Mülkiyet haklarına (fikri ve sınaî mülkiyet) dair düzenlemeleri kapsayan yasal bir sistemin olması ve bu yasalar ile düzenlemelerin icra edilebilmesi,
- Fiyat istikrarını içeren bir ekonomik istikrara ulaşılmış olması ve sürdürülebilir dış dengenin varlığı,
- Ekonomik politikaların temel ilkeleri hakkında geniş bir uzlaşmanın olması,
- Mali sektörün, tasarrufları üretim yatırımlarına yönlendirilebilecek kadar iyi gelişmiş olması gerekmektedir.

b-) AB İçinde Rekabet Edebilme Kapasitesinin Sağlanması

Tam üyelik için gerekli ekonomik kriterlerden ikincisi aday ülkenin Avrupa Birliği içerisinde rekabet edebilme kapasitesine sahip olmasıdır. Bunun için;⁷

⁶ A.e.,

⁷ Orhan Morgül, **Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Türkiye'nin Uyum Süreci**, Ankara Avrupa Çalışma Dergisi, Cilt:5, No:2, 2006, s.91-102.

- Ekonomik aktörlerin istikrarlı ve öngörülebilir bir ortamda kararlar almaları için yeterli derecede bir makro ekonomik istikrar ile birlikte, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı;
- Altyapı (enerji, telekomünikasyon, ulaştırma vs.) eğitim-öğretim ve araştırma alanlarında yeterli nitelikte ve kalitede beşerî ve fizikî sermayeye sahip olunması;
- Firmaların teknolojiye uyum sağlama kapasitesinin bulunması,
- Hükümet politikasının ve mevzuatın, ticaret politikası, rekabet politikası, devlet yardımları, KOBİ'ler için destek, vs. yoluyla rekabet yeteneğini etkileme derecesi;
- Genişleme öncesinde ülkenin Birlik ile sağladığı ticari bütünleşmenin derecesi ve temposu. Bu konu, üye devletler ile ticareti yapılan malların hacmi ve niteliği için söz konusudur.
- Küçük ve orta ölçekli firmaların yeterli sayıda olması,

Bu çerçevede rekabet edebilme derecesinin göstergeleri olarak, Birliğe girişten önce Birlik ile o ülke arasında belirli bir ticaret ortaklığının olması ve ülke ekonomisinde küçük firmaların çok sayıda ve rekabet gücüne sahip olması önem taşımaktadır.⁸

c-) Üçüncü Kriter (Topluluk Müktesebatına Uyum Kriteri)

Tam üyelik için yukarıdaki iki ekonomik koşulun yanı sıra bir üçüncü koşul daha aranmaktadır. Bu koşul, aday ülkenin “siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul etmiş olması ve ayrıca AB'nin aldığı ve alacağı kararlara uyum sağlama kapasitesidir.

AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerini kabul etmek, Birliğin “ortak dış politika ve güvenlik” politikasına etkin bir katılım için aday

⁸ A.e.,

ülkelerin buna hazır olması gerekmektedir. Ekonomik ve Parasal Birlik konusunda ise, Merkez Bankasının bağımsızlığı, ekonomik politikaların koordinasyonu, istikrar ve büyüme paketine katılım, merkez bankasının kamu sektörü açıklarını finanse etmesinin yasaklanması gibi konularda üye ülkelerin aldıkları kararlara katılmak gerekmektedir.⁹

AB'nin aldığı kararlara ve uyguladığı yasalara uyum sağlamak. Aday ülkelerin Gümrük Birliği, malların serbest dolaşımı, sermayenin serbest dolaşımı gibi ortaklık anlaşmalarında belirtilen şartlara uyum sağlaması, tek pazara geçişi gerektiren topluluk müktesebatına uyum sağlaması, topluluğun tarım, iletişim ve bilgi teknolojileri, çevre, ulaşım, enerji, taşımacılık, tüketici hakları, adalet ve içişleri, işgücü ve sosyal haklar, eğitim ve gençlik, vergilendirme, istatistik, bölgesel politikalar, genel dış ve güvenlik politikası gibi alanlardaki her türlü düzenlemesine uyum sağlaması şartı aranmaktadır

2.1. Düzgün İşleyen Bir Piyasa Ekonomisine Sahip Olmak

İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı için bazı şartların bulunması gerekmektedir. Bu koşullar; fiyatların piyasada belirlenmesi ve ticaretin libere edilmiş olması, piyasaya giriş çıkışların önünde engel bulunmaması, fikri mülkiyet haklarını koruyan ve uygulanabilirliğini sağlayan yasal düzenlemelerin varlığı, ekonomi politikalarında ekonomi çevrelerce ve tüm ekonomik aktörlerce benimsenmiş ve bu konuda geniş bir konsensüsün sağlanmış olması, finans sektörünün gelişmiş olması ve reel sektörün gelişimine kaynak sağlıyor olması gibi unsurlardan oluşmaktadır.

AB Anlaşması'nın 3/a maddesi; "Üye devletlerin ve Topluluğun aktiviteleri, serbest rekabetin olduğu bir açık piyasa ekonomisinin ilkeleri ile uyumlu olarak sürdürülen bir iktisat politikasına göre yürütülmelidir."¹⁰

⁹ Aktan, a.g.e.

¹⁰ Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2001, Düzenlenme Raporu**, (çevrimiçi) <http://www.ags.gov.tr/2001-ilerlemeraporu>, 10.02.2009.

Türkiye’de serbest piyasa şartlarının daha etkin işlemesi ve AB Rekabet politikasına uyumun sağlanması için 1994’te 4054 sayılı Rekabetin korunması hakkında kanun çıkarılmıştır. Bu kanun ile, piyasanın tekelleşmelerinden korumak, haksız kazanç sağlayan birleşmelerin önüne geçmek ve tüketicilerin refahını etkileyecek olan tekelci ve kartelci güçlerin haksız rekabetinden korunmalarının sağlanması hedeflenmektedir¹¹.

Devlet, ekonomiye çeşitli yollardan müdahale edebilmektedir. Bunu piyasaya girerek ve özel sektöre rakip olarak girişimcilikle kamu, iktisadi teşebbüslerini kurarak yapabilmektedir. Ya da bütçe açıklarının finansmanı için kaynak toplamak için finans sektörüne başvurmasıyla da müdahale edebilmektedir.

Devletin piyasa müdahalelerinin başarısızlık nedenlerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür,¹²

- Bürokratik davranışının israfa yol açması, bürokratların kendi faydalarını maksimize edecek şekilde kamu kaynaklarını tahsis etmeleri ve dolayısıyla büyük bütçe yaparak, israfa meydan vermeleri,
- Kamu sektöründe piyasa disiplinine benzer bir denetim mekanizmasının bulunmaması. Kamu sektöründe faaliyette bulunan yöneticilerin ve kurumların performanslarını denetleyecek ve onları disipline edecek mekanizmaların olmaması.
- Seçmenin vergi mükellefi olmamasının ve bedavacılık olgusunun, maliye politikasında yarattığı mali illüzyonla beslenmesi.
- Demokrasinin, sosyal refah gerekçesi ile, çoğunluğa azınlığın istismarına izin vermesi, neticede rant ekonomisine yol açması,
- Sosyal devlet iddiası ile kamuca sağlanan erdemli ve karma malların sıfır fiyatla arzı talebin ve ihtiyacın ötesinde israf yaratması.

¹¹ Yavuz Ege, **Dünyadaki Uygulamalar Işığında Rekabet Politikası ve Özelleştirme**, Hazne Dergisi, Sayı 13, Ocak 2000, s.54.

¹² Güneri Akalın, **Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz**, Tisk Yayın, No: 215, Ankara, Şubat 2002, s.77-79.

Türkiye, 1980’li yıllardan bu yana, devletçi / karma ekonomiden piyasa ekonomisine geçmeye çalışan, ancak bu süreci hala kendi ülke menfaatini gözeterek tamamlayamayan bir ülkedir.

Devletin ekonomiye müdahale yerine, asli görevlerini yerine getirmesi ve piyasa ekonomisinin işleyişini düzenleyecek kurallara işlerlik kazandırması gerekmektedir.

Dünyada değişen ekonomik, sosyal ve siyasal şartlar karşısında devletin rolü sorgulanmaktadır. Türkiye’de devletin ekonomideki ağırlığı nedeniyle: KİT’ler gibi önemli bir kısmı verimlilikten rekabet gücünden ve kârlılıktan uzak olarak gerçekleşmektedir. Bu da kaynak kullanımı israfına yol açmakta, piyasa ekonomisinin işleyişini olumsuz yönde etkilemektedir.

G.W. Scully tarafından yapılan geniş bir kapsamlı ampirik araştırmaya göre, sağlam bir hukuk sistemine sahip, özel mülkiyeti koruyan ve kaynak dağılımını piyasa mekanizmasına dayandıran toplumlar, bu özelliklere sahip olmayan toplumlara kıyasla üç kat daha hızlı büyümüşler, iki buçuk kat daha yüksek bir verimlilik artışını gerçekleştirmişlerdir.¹³

Birinci Kopenhag ekonomik kriterleri olan “işleyen piyasa ekonomisinin varlığı” açısından aday ülkelerin gösterdiği gelişmeler;

- Makroekonomik istikrar,
- Piyasa güçlerinin etkileşimi,
- Yasal sistem,
- Piyasaya giriş ve çıkışlar,
- Mali sektörün gelişmesi

¹³ İsmet Ergün, **Devlet ve Ekonomi**, H.Ü.I.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 18, Sayı 1, 2000. **a.g.m.**, s.19’den: G.W. Scully, The Institutional Frame Work and Economic Development, JPE 96, June-1998, s.652-662.

başlıkları altında; Türkiye ekonomisinin söz konusu kriterleri uyum sağlama açısından mevcut durumu, bu başlıklar altında değerlendirilecektir.

2.1.1. Makroekonomik İstikrar

Ekonomik faaliyetleri büyük ölçüde etkileyen temel ekonomik göstergelerde olumlu yönde ve öngörülebilir değişimleri ifade eden ekonomik istikrar, ekonomik faaliyetlerin sağlıklı şekilde yürütülebilmesi ve toplum refahının yükseltilmesi açısından önemlidir. Büyüme, fiyatlar genel düzeyi, istihdam düzeyi, gelir dağılımı, dış ödemeler bilançosu, ekonominin borçlanma düzeyine ilişkin makroekonomik göstergelerde büyük sapmaların ortaya çıkmaması veya kabul edilebilir değişimlerin olması bir ekonominin istikrar içinde olduğunun göstergesidir.¹⁴

Türkiye ekonomisi 1999-2008 dönemi için değerlendirildiğinde, 1997-2001 dönemi için yaşanan yüksek enflasyonlu ve istikrarsız büyüme trendi ile makroekonomik istikrardan söz etmek mümkün değildir. GSYİH'deki reel büyüme oranı 1999 yılında %-3.4 iken öncesinde Rusya krizi ve 1999 Marmara depreminin etkisiyle ekonomi küçülmüştür. 2000 yılında yine %6.8 oranında büyüyen ekonomi 2001 Kasım ve 2001 Şubat krizleri sonucu 2001 yılında ekonomi bir önceki yılın büyümesi kadar (%-5,7) küçülmüştür. (Bkz. Tablo-1)

Ancak 2001 yılından itibaren ekonomilerin sorunlarını çözmek için oluşturulan "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" adlı kapsamlı bir reform projesi uygulanmaya konmasıyla ekonomi tekrar büyümeye başlamış ve 2008 yılına kadar hızı zaman zaman artıp azalsa da büyüme güçlü olmuştur.

İlk düzenleme raporlarının hazırlandığı dönemlerde Türkiye ekonomisinde önemli sorunlardan biri de, sürekli artan kamu borcu idi. 2000 yılında %42,9 olan kamu borcunun GSYİH içindeki payı zamanla artarak 2001 kriz döneminde %77.6'ya yükselmiştir. 1998 ve 1999 yıllarında yaşanan iç ve dış şokların da etkisiyle kamunun borçlanma gereği artmıştır. 2001 krizinden sonra istikrarla

¹⁴ Akçay, a.g.e., s.16'dan "Chang, 2002: 539-542, Balasubramanyam, 2003:4-8".

uygulanan mali disiplin siyasi istikrarın da etkisiyle, kamunun borçlanma gereği gittikçe küçülmüştür. 2005 yılında %52.3 ve 2007 yılında %39.4'e gerilemiştir. (Bkz. Tablo-1).

2001 yılında Bütçe açığının GSYİH içinde %-33.0 olan payı da Belgin Akçay'ın da tespit etmiş olduğu¹⁵ GSYİH'nin büyümesi, düşen faiz oranları ve önemli ölçüde faiz dışı fazlanın oluşması, yine artan global likiditenin yanında, uluslar arası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye ekonomisinin kredibilite derecesini yükseltmesi ve ekonominin kırılmalık göstergelerinin iyileşmesi sonucunda, bu gelişmeler, ekonomideki borç yapısını da olumlu etkilemiş, kısa vadeli olan borç yapısından sabit faizli ve daha uzun vadeli borç yapısına kayma olmuştur. Kamu borcunda döviz cinsinden borcun payı azalmıştır. 2001 krizi ile GSYİH'nin -%33'üne ulaşan bütçe açığı giderek azalmıştır. 2005 yılında %-0.6 ve 2007 yılında %-1,2 olmuştur. (Bkz. Tablo-1).

Yine adaylık statüsünün verildiği dönemlerde Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarının başında, yüksek enflasyon geliyordu. Enflasyonu önlemeye yönelik politikalarla, alkol ve tütün üzerinden alınan vergilerin ve petrol fiyatlarının artmasına rağmen enflasyon oranı düşürülmüştür. Bu düşüş, izlenen sıkı para politikası, verimlilikteki iyileşmeler ve güçlü TL ile de desteklenmiştir. Merkez Bankası'nın 1 Ocak 2006'dan itibaren uygulamaya koyduğu yeni enflasyon hedeflemesi politikası ile daha şeffaf politika izlenmeye başlanmıştır. 1999 yılında %64.9 olan TÜFE düzeyi, takip eden yıllarda gerileyerek 2005'te %8.2'ye düşmüş ve son 20 yılın en düşük enflasyon oranına ulaşmıştır. 2008'de ise tekrar çift haneli rakama çıkmış %10.4 olmuştur.(Bkz. Tablo-1)

Son iki yıldaki “ilerleme raporlarına”^{*} bakacak olursak;

¹⁵ Akçay, a.g.e., s.17.

* İlerleme Raporları başlangıçta “Regular Report- Düzenleme Raporu” başlığı ile yayımlanırken daha sonra “Progress Report- İlerleme Raporu” ismi ile yayımlanmıştır. Türkiye için 1998 yılında hazırlanan ilk düzenleme raporu 2005'e kadar Düzenleme Raporu ismi ile yayımlanmıştır 2005 den sonra İlerleme Raporu ismi ile yayımlanmaktadır.

2008 ilerleme raporunda; Küresel mali çalkalanmanın ve iç siyasi belirsizliğin etkisiyle, ekonomi 2008 yılının ilk yarısında yavaşlamış, GSYİH %4,2 oranında büyümüştür. Daralan toplam talep ile küresel mali kriz ve iç siyasi gelişmelerin yarattığı daha yüksek belirsizliğin etkisiyle ekonomik büyüme yavaşlamış olmakla beraber genel ekonomik performans, Türk ekonomisinin temellerinin ve dayanıklılığın birkaç yıl öncesine göre önemli ölçüde daha sağlam olduğunu ortaya koymuştur.

Kısmen yükselen gıda ve enerji fiyatlarının etkisiyle, yıllık enflasyon, hedefin çok üzerinde, 2007 yılının sonu itibariyle %8,4'e ve 2008 yılının ortası itibariyle %10,6'ya yükselmiştir. Sonuç olarak, fiyat istikrarı geçtiğimiz yıl boyunca kısmen dış faktörlerin etkisiyle önemli oranda zayıflamıştır.¹⁶

2009 ilerleme raporuna göre küresel krizin Türkiye üzerindeki olumsuz etkileri giderek belirginleşmiştir. 2007 yılında %4,7 olarak gerçekleşen ekonomik büyüme, 2008 yılında %0,9'a gerilemiştir. Bu daralma özellikle 2008 yılının son çeyreği ve 2009 yılının ilk çeyreğinde belirginlik kazanmış ve GSYİH bu dönemlerde, bir önceki yılın aynı dönemlerine kıyasla, sırasıyla %-6,5 ve %-14,3 küçülmüştür. Kriz, ekonominin hemen hemen bütün sektörlerini etkilemiştir. Sonuç olarak küresel ekonomik krizin ortaya çıkmasını takiben, iç talepteki ve esas olarak da dış talepteki şiddetli bir düşüşün bir sonucu olarak, Türkiye ekonomisi, özellikle 2009 yılının ilk yarısında keskin bir biçimde daralmıştır.

- Hem özel sektör hem kamu sektörü için dış finansmana erişim imkanları açık kalmaya devam etmiştir.
- İşgücü piyasası koşulları giderek daha zorlu bir duruma gelmiş ve işsizlik oranı ekonomik faaliyetlerdeki daralmayla birlikte ciddi biçimde yükselmiştir.
- Fiyat istikrarında, enerji girdilerindeki baskılar, ekonomik faaliyetlerdeki canlılığın ciddi biçimde azalması nedeniyle Türk

¹⁶ Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2008 İlerleme Raporu**, a.g.e., s.25.

lirasındaki değer kaybına rağmen, fiyat istikrarında kayda değer gelişme sağlanmıştır.¹⁷

Oysa 2003 yılından itibaren oluşan siyasi istikrar ortamının da etkisiyle, Türkiye ekonomisi giderek daha istikrarlı yapıya kavuşmuştu. Nitekim 2004 yılına kadar hazırlanan her ilerleme raporunda Avrupa komisyonu tarafından Türkiye ekonomisinin istikrardan yoksun olduğu ifade edilirken, 2004 yılından itibaren hazırlanan raporlarda, makroekonomik istikrarın büyük ölçüde korunduğu ifade edilmiştir.

2.1.2. Piyasa Güçlerinin Karşılıklı Etkileşimi

Türkiye’de ilke olarak fiyatlar piyasada serbestçe belirlenmekle beraber devlet, temel sanayiler ve bankacılık gibi pek çok sektörde halen bir ekonomik aktör olarak önemli rol oynamaktadır. Özellikle enerji ve petrol ürünleri imalatının büyük bir kısmında fiyatların kamu tarafından belirlenmesi kamunun etkisinin katlanarak diğer sektörlerle de yansımaya yol açmaktadır.

Türkiye’de uygulanan ekonomik politika, “Karma Ekonomi” politikasıdır. Karma ekonomi politikalarında hem özel kesim hem de kamu kesimi farklı oranlarda, farklı kesimlerde ya da aynı üretim alanlarında faaliyette bulunmaktadır. Kamu kesimi bazı üretim kollarının da, hammadde, alt yapı gibi alanlarda faaliyette bulunurken, özel kesimde tüketime ve üretime dönük mal ve hizmet faaliyetlerinde bulunmaktadır. Kamunun üretmiş olduğu birçok ara mal, özel sektör tarafından kullanılmakta, dolayısıyla da kamu fiyatları yükseldiği zaman özel sektörün ürettiği malların fiyatlarını da etkilemektedir¹⁸.

Kaynak dağılımı piyasa ekonomisinde, rekabetçi piyasalarda serbestçe oluşan fiyatlar aracılığı ile çözümlenir. Fiyat mekanizmasının işleyişine müdahale ederek kaynak dağılımında israfa yol açan devlet, ekonomik verimliliğin de düşmesine yol

¹⁷ Avrupa Komisyonu, “Türkiye 2009 İlerleme Raporu”, a.g.e., s.35.

¹⁸ Kürşat Tüzmen, **Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Türkiye**, İGEME’den Bakış Dergisi, Sayı 13, Ocak-Mart 2000, s.3.

açar. Türkiye’de olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerde fiyatların serbestçe oluşumunu engelleyen en önemli faktör devletin piyasaya müdahaleleridir. Devlet, sınıî, iş gücü vs. piyasalara müdahale ederek fiyatların arz talep dengesine göre oluşmasını engellemektedir. Dolayısıyla piyasa düzeninin işlerliğini sağlamak için fiyat sinyallerinin en verimli olarak alınacağı rekabet ortamının sağlanması gerekmektedir.

Adaylık statüsünde bulunan bir ülkenin işleyen bir piyasa ekonomisine sahip olup olmadığı konusunda komisyon tarafından yapılan değerlendirmede dikkate alınan bir diğer unsur, piyasa güçleri arasındaki etkileşimdir. Türkiye’de devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolünün azaltılmasını amaçlayan liberalizasyon süresi, 1980’lerde başlamış ancak kapsamı sınırlı kalmıştı. 2001 yılından bu yana geçen sürede, siyasi müdahalelerin azaltılması ve gerekli yasal ve kurumsal çerçevenin oluşturulması yönünde önemli ilerleme sağlanmış ve kamunun ekonomik faaliyetlerde rolü giderek azaltılmıştır. Nitekim, ilk raporda belirtildiği gibi, 1997 yılında kamu bankalarının bankacılık sektöründe toplam aktifler içindeki payı %40 iken 2006 yılında yaklaşık %30’a gerilemiştir.¹⁹

Bankacılık sektöründeki benzer gelişmeler, KİT’lerde de gerçekleşmiştir. KİT’lerin GSYİH’de ki payı 1999 yılında %8 iken 2006 yılında yaklaşık %5’e, imalat sanayide yaratılan katma değerdeki payı ise %15’e gerilemiştir. Devletin piyasada fiyat oluşumuna müdahalesi de giderek azalmıştır. 1997 yılında TÜFE’nin hesaplanmasında baz teşkil eden sepetteki kalemlerin %30’unun fiyatları kamu tarafından belirlenirken, 2006 yılında bu oran %10,22 olmuştur²⁰.

Piyasa güçlerinin serbest etkileşimi konusunda 2006 ilerleme raporunda özet olarak: piyasa kuvvetlerinin serbest işleyişi alanında ilerleme sağlanmıştır, ücret

¹⁹ Akçay, **a.g.e**, s.19
²⁰ **A.e.**

serbestleştirilmesi ise oldukça gelişmiş olmakla birlikte, bu alanda fazla ilerleme sağlanamadığı belirtiliyor.²¹

2007 ilerleme raporunda: Düzenleyici çerçeve bulunmasına rağmen, başta enerji sektörü olmak üzere, temel sektörlerin serbestleşmesinin durmuştur. Fiyat serbestleşmesi oldukça gelişmiş olmakla birlikte, bu alanda fazla ilerleme kaydedilememiştir.²²

2008 ilerleme raporunda: Devlet tarafından üretilen bazı kilit ürünlerin fiyatları düzenli aralıklarla artırılmaktadır. Genel olarak, hükümet bir dizi ürünün fiyatlarını yıllık bazda belirlemektedir. Belediyeler ekmeğin satış fiyatına tavan koymaya ve Sağlık Bakanlığı ilaç fiyatlarını kontrol etmeye devam etmektedir. Fiyat artışları için izinler geleneksel olarak ekonomik olmaktan ziyade siyasi mülahazalara dayanmıştır. Kamu kurumları ve belediyelerin devlete ait enerji şirketlerine yüksek ödenmemiş borçları mevcuttur. Fiyat serbestisi nispeten ileri olup, son dönemde ilave ilerleme kaydedilmiştir. Buna karşılık, Hükümet bazı kilit ürünlerin fiyatlarını kontrol etmeye devam etmiştir.²³

Sonuç olarak alınan önlemler ve yapılan düzenlemeler sonucunda, ekonomide piyasa güçlerinin giderek daha serbest piyasa koşullarında etkileşimde bulunduğu bir ortam sağlanmaya çalışılmakta, buna karşılık hükümet bazı kilit ürünlerin fiyatlarını da belirlemektedir.

2.1.3. Yasal Sistem

Özel mülkiyet, özellikle kişinin üretim mallarına sahip olabilme ve bunları kullanma özgürlüğünü esas almaktadır. Gerçekten, kişilere üretim mallarına sahip

²¹ Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2006 İlerleme Raporu**, (com (2006) 649nihai), Brüksel, 8 Kasım 2006, s.26. (Çevrimiçi) <http://www.abgs.gov.tr>. 10.09.2009.

²² Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2007 İlerleme Raporu**, (com (2006) 663), Brüksel, 6 Kasım 2007. (Çevrimiçi) <http://www.abgs.gov.tr>. 10.09.2009.

²³ Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2008 İlerleme Raporu**, (com (2008) 674), Brüksel, 5 Kasım 2008. (Çevrimiçi) <http://www.ihb.gov.tr>. 12.10.2009.

olabilme hakkı tanımaksızın, kapitalist sistemin var olabileceğini düşünmek mümkün değildir²⁴.

Mülkiyet hakkı, sadece mal ve üretim araçlarını değil, bunun yanında patent, telif hakkı gibi kazanımları da kapsamaktadır. Özel mülkiyeti koruyan yasaların ve uygulamanın temel bir önemi vardır. Yasalar, bireyler için iktisadi çaba ile elde edilen gelirin şu ya da bu biçimde kullanımını güvence altına alır. Böylece iktisadi etkinlikler özendirilmiş olur. Özellikle gelişmekte olan ülkeler bakımından yaşamsal önemi olan sermaye birikiminin giderek artırılması, mülkiyet güvencesine ve servetin korunmasına bağlıdır. Bu bağlamda, özellikle anayasa hükümlerinin, medeni hukuk, borçlar hukuku, ticaret hukuku, kıymetli evrak hukuku kurallarının sınaî girişim ve hizmet işletmelerinin kurulmasını, yatırım faaliyetlerini, kredi sağlamayı, tedarik ve satış faaliyetlerini kolaylaştırıcı bir doğrultuda olması gerekir²⁵.

AB’de hem teknolojik ürünlere tanınan fikri mülkiyet hakları hem de üye devletlerin fikri mülkiyet mevzuatlarının uyumlaştırılmasına ilişkin yönergeler, teknolojik yeniliklere teşvik amacının gözetildiğini göstermektedir. Mevzuat düzenlemelerimizdeki teknolojik ürünleri koruyucu kurallar hem koruma kapsamını hem de hakkın kullanım sınırlarını belirlemeye yönelik hükümler içermektedir. Ayrıca bu hükümler Türkiye’deki mal ve hizmet pazarlarındaki rekabet ortamının korunmasına yönelik mevzuatta mevcuttur.²⁶

İşleyen serbest piyasa ekonomisi, ekonomik hak ve özgürlüklere ve bunların güvence altına alınmasına ihtiyaç duyar. Bu nedenle, özel mülkiyet hakkının sadece hukukça tanınması yeterli olmayıp bu hakkın kullanılmasının devletçe himayesi de gereklidir. Türkiye için hazırlanan daha ilk rapordan itibaren Türkiye’nin gelişmiş kurumsal çerçevesi ve mevzuatı ile piyasa ekonomisi olduğu ve mülkiyet haklarına ilişkin düzenlemeleri de kapsayan hukuk sisteminin büyük ölçüde yerine oturmuş bulunduğu ve bürokratik süreç ve yavaşlığının hukukun üstünlüğü açısından önemli

²⁴ Cahit Talas, **Ekonomik Sistemler**, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitapevi, Şubat 1999, s.145.

²⁵ Ergül Han, **Piyasa Ekonomisi-1**, ASOMEDYA, Mayıs 2002, s.9.

²⁶ Nuriye Ayşe Omdan, **Fikri Mülkiyet Hukuku ve Rekabet Hukukunun Teknolojik Yeniliklerin Teşvikindeki Rolü**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2002, s.384.

bir engel teşkil ettiği gibi, fikri mülkiyet haklarının uygulanmasının yetersizliği hemen tüm raporlarda vurgulanmaktadır.²⁷

2006 yılı ilerleme raporunda; mülkiyet haklarının düzenlenmesi de dahil olmak üzere yasal sistem mevcuttur. Buna karşılık, çerçeve mevzuatının kabul edilmesi ile uygulanması arasındaki zaman aralığı bazen uzun olabilmektedir. Mahkemeler, özellikle ticari mahkemeler, göreceli olarak yavaş işlemektedir. Yetkili makamların ve mahkemelerin aldığı kararların icrasında zorluklar devam etmektedir. Bu husus yabancı yatırımcılar açısından da geçerlidir. Bilirkişi sistemi, yarı – yasal bir yapıya dönüşmüştür. Adli personel eğitimi her zaman yeterli olmamaktadır. Fikri mülkiyet hakları dahil, mülkiyet hakları konusundaki mevzuat uygulaması yetersizdir. Özetle, yasa ve sözleşmelerin uygulanmasının daha ileriye götürülmesi gerektiğini belirtiyor.²⁸

Sonuç olarak, Türkiye’de serbest piyasa ekonomisinin işleyişinde sorun, mevzuat eksikliği değil mevzuatın uygulamaya konmaması olarak öne çıkıyor.

2.1.4. Firmaların Piyasaya Giriş - Çıkışların Serbest Olması

Serbest piyasa ekonomisinin temel ilkelerinden bir diğeri, teşebbüs özgürlüğünün, dolayısıyla özel müteşebbisin var olmasıdır. Teşebbüs özgürlüğünün ilk koşulu, rekabet hakkı olup bunun altında yatan ise öncelikle piyasaya giriş ve çıkışın serbest olması, sözleşme yapma ve ortaklık kurma özgürlüğüdür.

Türkiye’de piyasaya giriş çıkış konusunda yasal bir engel bulunmamaktadır. Firma istediği anda elindeki kaynakları istediği şekilde kullanıp, istediği alana serbestçe aktarabilmektedir. Rekabet kurumunun daha etkin işlemesiyle, fiili olarak var olan piyasaya giriş çıkış engelleri ortadan kalkmış olacaktır. Ayrıca yabancı şirketlerin piyasaya girişini daha da kolaylaştırmak adına, uluslararası tahkime izin veren anayasa değişikliği, parlamentodan geçmiş ve tahkim yasası kabul edilmiştir.

²⁷ Akçay, **a.g.e.**, s.20.

²⁸ Avrupa Komisyonu, “Türkiye 2006 İlerleme Raporu”, **a.g.e.**, s.27.

Türkiye’de firmaların herhangi bir alanda faaliyette bulunmak için bakanlıktan ya da yerel yönetimlerden izin alması şarttır. Piyasalara giriş çıkış serbestisi mevcut olsa da firmaların önünde kuruluş aşamasında bürokratik engeller mevcuttur.²⁹

Öte yandan da piyasada bazı firmaların oligopolistik özellik göstermesi de diğer firmaların piyasaya girişini engeller. Sanayide üretim araçları mülkiyetinin başka ellerde toplanması yada belirli gurupların egemenliği altına girmesi yeni firmaların girişini zorlamakta, tam rekabet piyasası, eksik rekabet piyasasına dönüşmektedir. Böylece üretimin miktarı ve üretilen ürünün ne kadar satılacağı piyasa tarafından değil, piyasaya hakim olan tekel görünümdeki işletmeler tarafından belirlenmektedir.

Avrupa Rekabet politikası AT anlaşmasının 81. ve 89. maddeleri eski 81. ve 94. maddede belirtilen dört eylem planı üzerinde durmaktadır.³⁰

- Rekabeti kısıtlayan anlaşmaların ve egemen durumun haksız kullanımının ortadan kaldırılması,
- Firmalar arasında birleşmelerin kontrol edilmesi,
- Tekelci ekonomik sektörlerin liberalleştirilmesi
- Devlet yardımının incelenmesi,

Bu düzenlemelerin hepsi, piyasaya giriş ve çıkış serbestisini korumak ve denetlemek amacı üzerinde durmuştur.

Bazı üretim alanlarında özellikle stratejik girdi üreten ve tüketici sağlığını düşünen alanlarda, devlet tekeli yaratılmıştır. Üye devletlerin kamu yetkilileri AB anlaşmasının 86(1). maddesine göre, üye devletlerinin topraklarının tümüne veya bir kısmına temel hizmet götüren ağlardan yararlanan tekellerden kaçınmak amacıyla,

²⁹ Morgül, a.g.e, S. 91-102.

³⁰ Muhsin Kar ve Harun Arıkan (Haz.), **Avrupa Birli Ortak Politikalar ve Türkiye Ekonomik Sosyal ve Siyasal Politikaların uyumlaştırılması**, Beta Yayınları, İstanbul, Ekim 2003, s.162.

Avrupa Komisyonu aşağıda belirtilen hizmet kollarında serbestleştirme politikası izlemektedir.³¹

- Telekomünikasyon
- Demiryolu taşımacılığı
- Elektrik üretim ve dağıtım
- Posta

Böylece AB, hizmet kalitesini artırıp fiyat düzeyini aşağıya çekmek ve dolayısıyla tüketiciyi korumak adına tekel olan alanlarda piyasaya girişlerin serbest olması ve dolayısıyla rekabetin sağlanması hususu üzerinde durmuştur.

2008 ilerleme raporunda Türkiye, iş ortamının iyileştirilmesi ve pazara giriş ve çıkış önündeki engellerin azaltılması yolunda çaba göstermiştir. İşyeri kaydı süreci 2007 yılında daha da basitleştirilmiştir. Madencilik sektörü dahil, iş ve operasyonel lisansların daha kolay edinilmesine yönelik mevzuat değişiklikleri gerçekleştirilmiştir. 2007 yılında yaklaşık 55.000 yeni şirket kurulmuş olup bu 2006 yılına kıyasla %5'lik bir artışa tekabül etmektedir. Aynı dönemde, yaklaşık 10.000 şirket tasfiye edilmiştir. Deniz ulaşımı, sivil havacılık, yer hizmetleri, kara ulaşımı, radyo ve TV yayıncılığı, enerji, muhasebe ve eğitim alanlarında yabancı mülkiyete yönelik sektörel kısıtlamalar devam etmiştir. Yeni lisans verilmediği için, bankacılık ve sermaye piyasalarına giriş satın alma ve birleşmeler sınırlı kalmıştır. Kısacası, pazara giriş ve çıkış alanında bir miktar ilerleme kaydedildiği belirtilmektedir.³²:

2009 ilerleme raporunda özetle; pazardan çıkışta hâlâ engeller bulunmakla birlikte, yeni mevzuatın benimsenmesi pazara girişi olumlu yönde etkilemiştir. Yabancıların taşınmaz edinmesine yönelik sınırlamalar bazı sektörlerde devam ettiği belirtiliyor.³³

³¹ Kar ve Arıkan, **a.g.e.**, s.165.

³² Avrupa Komisyonu, "Türkiye 2008 İlerleme Raporu", **a.g.e.**, (Çevrimiçi) <http://www.ihb.gov.tr>, 12.10.2009.

³³ Avrupa Komisyonu, "Türkiye 2009 İlerleme Raporu", **a.g.e.**, s.36.

2.1.5. Finansal Sektörün İşlevselliğini Yerine Getirmesi

Ekonomik kalkınma sürecinde genel olarak üretimi belirleyen unsurların başında, finansman gelmektedir. Fiyatların oluşumunda etkin olan piyasa düzeninin geçerli olduğu ekonomilerde piyasa mekanizmasının iyi işleyişi açısından, ülkenin güçlü bir mali sisteme sahip olması çok önemlidir. Liberal ekonomik düzeni benimsemiş ülkelerde, fon arz edenlerle fon ödünç almak isteyenlerin mali piyasalarda bir araya gelmesinde, fonların transferinde, fon fiyatının oluşmasında ve kullanılan mali araçlar üzerinde devletin etkinliği sınırlıdır ve mali piyasalarda fiyatın oluşumunda devletin müdahalesi söz konusu değildir.³⁴

Finans sektörü, Türkiye’de 1980’den sonra hızlı bir gelişme göstermiştir. Türkiye’de finansal serbestleşme süreci 1980 sonrası hızlanmıştır. 1981’de faizler üzerindeki sınırlandırmalar kaldırılmış, 1984’te döviz alım ve satımı serbestleştirilmiş, 1986’da ise İMKB yeniden işlerlik kazanmıştır. 1989’da konvertibiliteye geçilerek kambiyo kontrolleri kaldırılmış finansal piyasalarda leasing, factoring gibi yeni finansman teknikleri uygulanmaya başlanmıştır.³⁵

Ülkemizde 2001 yılından itibaren Merkez Bankasının özerkliği sağlanmıştır. Ayrıca 2001 Şubat krizi sonrası alınan önlemler ve yapılan yapısal reformlarla mali sistemde önemli ölçüde iyileşme sağlanmıştır. Mali piyasaların denetimi ve izlenme standartları önemli ölçüde gelişmiş ve denetimi güçlenmiştir. 2006 ve 2007 yılında uluslararası mali piyasalarda yaşanan dalgalanmalara, Türk mali piyasaları direnç göstermiştir. Özel krediler ve banka aktifleri büyümüş, yabancı sermaye katılımının artması ile bankacılık sektöründe rekabet artmıştır.³⁶

Bir ekonominin gücü, iyi organize olmuş, etkin çalışan ve güçlü finansal piyasaların varlığına bağlıdır. Finansal piyasaların etkin çalışması da ekonomik ve siyasal istikrara bağlıdır. Türkiye’de devletin ekonomideki ağırlığını küçültüp, piyasa

³⁴ Akçay, a.g.e., s.21.

³⁵ Famil Şamiloğlu, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye’nin Finansal Kaynak Sorunu**, Gazi Kitapevi, Ankara, 2002, s.318.

³⁶ Akçay, a.g.e., s.21.

ekonomisini işler hale getirmekle, bir tarafta kamunun finansal piyasalardan borçlanma gereği azalacak, böylece finansal piyasalar asıl fonksiyonlarına dönmüş olacaktır.

1998 ilk düzenleme raporunda mali sektör Topluluk bankalarının rekabetine açıldığında önemli sorunlara neden olabilecek bazı zaaflar içindedir. Bankacılık alanında devletin önemli rolü (kamu bankaları, toplam aktiflerin nerdeyse %40'ına sahiptirler) ve mali sektör ile büyük endüstriyel gruplar arasındaki çapraz hissedarlık, bir başka engeldir. (Son derece yüksek nominal faiz oranları nedeniyle), bankacılık faaliyetinin, esas olarak devlet tahvillerinden oluşan portföylerin yönetimi üzerinde yoğunlaşması, bankaları zayıflatmakta ve esas görevleri olan aracılık işlevini yerine getirmelerine engel olmadığı belirtiliyor.³⁷

2001 krizinden bu yana geçtiğimiz 5 yıl içerisinde bankacılık sektörünün düzenleme ve denetlenmesinde kayda değer bir aşama kat edilmiştir. Finans sektöründe reform 2001 krizinden önce başlamasına rağmen kriz, reformların ciddi şekilde hızlanmasına ve yaygınlaşmasına yol açmıştır. Muhasebe standartları, risk yönetimi, iç kontrol, batık kredi yöntemi, sermaye yeterlilik hesapları, öz kaynaklar, vb. uluslararası standartlara uygun hale getirilmiştir. Bunlara ilave olarak, bankaların kurulması işletilmesine ilişkin tüzükler yeniden düzenlenmiş, finans sektöründe şirket birleşmeleri ve satın almalarını teşvik edecek düzenlemeler kabul edilmiştir. Denetim standartları modernize edilmiştir. BDDK'nın bağımsızlığı teyit edilmiş ve yetki alanı genişletilmiştir.

2008 yılı ilerleme raporunda, “mali sektör gelişimi” mali sektör 2007 ve 2008 yıllarında düzenli olarak büyümüş ve önemli yabancı yatırım çekmiştir. Bankacılık sektörü yabancı yatırımcılardan yüksek ilgi görmüş, borsada işlem gören hisseler dahil, Türk bankacılık sektörünün %45'e yakını yabancıların sahipliğinde olmuş.

³⁷ Avrupa Komisyonu, “Türkiye 1998 Düzenleme Raporu”, a.g.e., s.23.

Genel olarak 2007-2008 dönemindeki borç istikrarsızlıklara rağmen, mali sektör takdire şayan dayanıklılık sergilemiştir.³⁸

2009 ilerleme raporunda, bankacılık sektörü, büyük ölçüde daha önceki yıllarda düzenleyici ve denetleyici çerçevede yapılan önemli iyileştirmelere bağlı olarak, küresel mali krize karşı kayda değer bir direnç göstermiştir, deniyor. Sonuç olarak, mali sektör, zorlu kriz şartlarında, daha önce yapılan reformlar sayesinde kayda değer bir direnç göstermiştir.³⁹

2.2. Birlik İçi Rekabetçi Baskılar ve Piyasa Güçleri İle Başa Çıkabilme Kapasitesi

İkinci Kopenhag ekonomik kriterleri “Birlik içerisindeki piyasa güçleri ve rekabetçi baskıyla başa çıkacak bir kapasiteye sahip olma kapasitesi” aday ülke tarafından sağlanıp sağlanmadığı, aday ülke ekonomisinin rekabet gücünün artmasına bağlı olarak değerlendirilmektedir. Ekonominin rekabet gücünün artması ise, aday ülke ekonomisinde makroekonomik istikrarın sağlanmasına, üretim etkinliğinin artmasına, altyapı olanaklarının iyileşmesine, yeterli fiziksel ve beşeri sermayeye sahip olmasına, KİT’lerin özelleştirilmesine, özel girişimcilerin ekonomide verimliliği ve etkinliği artıracak yatırımlar yapmalarına, bu yatırımlar için gereken fon ihtiyaçlarını gerektiğinde dış piyasalardan kolaylıkla sağlayabilmelerine, yani gelişmiş ve güçlü bir mali sistemin varlığına ve yenilik alanında özel girişimcilerin daha başarılı olmalarına bağlıdır.⁴⁰

Rekabet gücü, ülkelerin serbest ve yerleşmiş pazar koşulları altında vatandaşların reel gelirlerini artırmaya çalışırken aynı anda ürettiği ürün ve hizmetleri uluslararası pazarlara sunabilmesi ve başarılı olabilmesidir. Rekabet gücü, işletme/endüstri ülkelerin toplam verimliliği artırabilme gücüne sahip olmaları biçiminde ifade edilmektedir. Rekabet gücünün artırılabilmesi insan kaynağının, sermaye ve doğal kaynakların yenilenmesine, geliştirilmesine ve teknolojik

³⁸ Avrupa Komisyonu, “Türkiye 2008 İlerleme Raporu”, a.g.e.,s.34.

³⁹ Avrupa Komisyonu, “Türkiye 2009 İlerleme Raporu”, a.g.e., s.39.

⁴⁰ Akçay, a.g.e., s.21.

değişimlere hızla uyum sağlama yeteneğine bağlıdır. Ülkenin rekabet gücü AR-GE faaliyetlerinin gelişmişlik düzeyi ve verimliliği, çeşitli sektörlerin performansı, ülkenin dış ticaret fazlası, yüksek teknolojiyi yapısında barındıran mallar üretmesi ve uzman, yetişmiş iş gücünün bulunması gibi faktörlere de bağlıdır.⁴¹

Yüksek rekabet gücünün kazanılması, ülkenin ekonomik büyümesini de hızlandıracaktır. Daha hızlı ekonomik büyüme sağlanması için şunlar öngörülmektedir:

- Tasarrufun teşviki
- AR-GE'nin desteklenmesi
- Yüksek teknoloji endüstrilerin hedeflenmesi
- Uluslararası ticaretin tescilidir⁴²

Ekonomik kalkınmışlığın kaynağı üretimdir. Üretim ve yatırım aynı zamanda istihdamın artışı da sağlayacaktır. Ancak üretim ve yatırım olanaklarının geliştirilmesi için de hükümetin uygulayacağı ekonomi politikası ve makroekonomik denge de önemlidir.

Hükümetler ise, bütün kademelerde ulusal üstünlüğün ilerlemesine veya gerilemesine sebep olabilirler. Düzenlemeler yurtiçi talep şartlarını değiştirebilir. Örneğin eğitime yapılan yatırımlar faktör şartlarını değiştirebilir. Hükümet alımları bağlantılı ve yardımcı sanayileri teşvik edebilir.⁴³

Rekabet gücünün belirlenmesinde firma içi ve firma dışı etkenler olmak üzere iki tür etken söz konusudur. Firma içi etkenler arasında firmanın ürettiği malların kalitesi, mahiyeti ve fiyatı önem taşımaktadır. Rekabet gücünü belirleyen firma dışı etkenler ise, en başta devletin ekonomideki yeri ve ekonomiye devlet tarafından yapılan müdahaleler önem taşımaktadır. Uluslararası rekabet gücünü belirleyen firma dışı etkenler arasında uluslararası ticaret sistemi, tüketicilerin bilinç düzeyi, iş

⁴¹ Emin Çivi, **Rekabet Gücü: Literatür Araştırması**, Yöntem ve Ekonomi Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, 2001, s.23-25.

⁴² İlker Parasız, **Modern Büyüme Teorileri**, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1997, s.155-156.

⁴³ Mustafa Özel (Der.), **Küresel Rekabet**, İz Yayınları, İstanbul, 1994, s.44.

piyasalarındaki esneklik düzeyi, ülke içi ekonomik istikrar, ülkenin doğal kaynakları ve doğal zenginlikleri, hukuk sistemi, piyasadaki rekabet düzeyi ve mali piyasaların gelişmişlik düzeyi vs. faktörler de önem taşır⁴⁴.

Türkiye'nin rekabet gücünü artırabilmesi için, ürünlerin maliyetini değiştirip yani uluslararası pazarlara ucuz mal satmaktan vazgeçip; kaliteli ve uluslararası pazarların tercih ettiği katma değeri yüksek ürünleri üretip satılmalıdır. Bu bağlamda, üreteceği ürünü ve rekabet gücünü etkileyecek olan AR-GE faaliyetlerinin de geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması şarttır.⁴⁵

AB içinde rekabetçi baskılar ile başa çıkabilme kapasitesi başlıklı bölüm;

- Beşeri ve fiziki sermayenin varlığı
- Sektör ve işletme yapısı
- Devletin rekabete etkisi
- AB'yle ekonomik bütünleşme

Alt başlıklarıyla incelenecektir. Avrupa Birliği Kopenhag Ekonomik kriterleri bağlamında Türkiye'nin değerlendirmesi yapılacaktır.

2.2.1. Beşeri ve Fiziki Sermaye

Bir ekonominin uluslararası piyasalarda rekabet gücünün artışında önemli unsurlardan bir diğeri, o ülkenin sahip olduğu fiziksel ve beşeri sermayenin miktarı ve kalitesidir. Ülkeler, ekonomilerinin büyümesi, belli bir kalkınma düzeyine ulaşabilmesi için, üretim sürecinde işgücünün verimliliğini olumlu etkileyen fiziksel sermaye stoklarını ve hızla değişen ve gelişen teknolojiye kolay uyum sağlayabilecek ve serbest piyasa koşullarında işleyen bir ekonomide rekabet edebilecek nitelikli işgücü miktarını artırmaya çabalarlar. Bu nedenle AB'de aday statüsünde bulunan ülke ekonomileri değerlendirilirken, yeterli altyapı olanaklarına, fiziksel ve beşeri

⁴⁴ Coşkun Can Aktan, **Avrupa Birliği'nin Rekabet Gücü**, MESS Mercek Dergisi, Sayı 32, Ekim 2003, s.36-37.

⁴⁵ Morgül, **a.g.e.**, s.91-102.

sermayeye sahip olması, aday ülkede sağlanan gelişmelerin değerlendirilmesi açısından önem kazanmaktadır. Aday ülkenin yeterli altyapı olanakların, fiziksel ve beşeri sermayeye sahip olarak tam üye olması durumunda, serbest piyasa koşullarında işleyen AB pazarında söz konusu ülkenin rekabet edebilme gücü olumlu etkileneceği gibi, AB pazarındaki rekabet baskısına dayanma gücüne de sahip olacaktır. Aksi takdirde, söz konusu ülkenin birlik içinde rekabet gücü ve piyasadaki rekabet baskısına dayanma gücü zayıflayacaktır.⁴⁶

Günümüzde kalkınma olgusunun içeriğini daha çok beşeri kalkınma doldurmaktadır. Beşeri kalkınma göstergeleri birçok boyutu olan göstergelerdir, ancak bu göstergeler esas olarak temel eğitim ve sağlık göstergelerine indirgenebilirler.⁴⁷

Artık rekabet, ülkelerin ellerindeki bilgi ve bilgili insan kaynaklarıyla sağlanmaktadır. Beşeri sermaye, ülkelerin rekabet üstünlüğünü sağlamada önemli bir faktördür. Devletin beşeri sermayeyi artırmak ve kalitesini yükseltmek için eğitim ve sağlık alanına yaptığı harcamaları da artırması gerekir.

Gerçekte nitelikli insan, nitelikli sermaye, bunların karşılıklı ilişki ve etkileşimleri bir ülkenin üretim gücünün temel dayanaklarıdır. Her şey bu üretim gücüne dayanır. Özetle, bir ülke ancak yoksulluğun, verimsizliğin, nitelikli işgücünden yoksulluğun kısır döngüsünü kırarak gelişebilecektir.⁴⁸

Nüfusun niceliğine değil, niteliğine önem vererek sağlık, eğitim ve AR-GE alanlarına daha fazla kaynak ayırmak gerekir. Beşeri gelişmenin hızlanması özel sektörde de kamu sektöründe de AR-GE faaliyetlerinin artmasına, kurumsallaşmasına bağlıdır.⁴⁹

⁴⁶ Akçay, a.g.e., s.21.

⁴⁷ Hülya Kirmanoğlu, **Beşeri Kalkınma ve Eğitim-Sağlık Hizmetleri Ülkelerarası Bir Karşılaştırma**, İktisat Dergisi, Sayı 397-398, Ocak-Şubat 2000, s.51.

⁴⁸ Tuncer Bulutay, **Yeni Büyüme Kuralları ve Büyüme, Kalkınma Konusunda Diğer Bazı Yaklaşımlar**, Ankara: DPT Yay., 1995, s.38-40.

⁴⁹ Yılmaz Esmer, **Ekonomik Büyüme ve Beşeri Gelişme**, Görüş Dergisi, Sayı:7, 1993, s.52-53.

Türkiye’de sermaye stokundaki büyüme son yıllarda hızlanmış, sabit sermaye birikiminin GSYİH’ye oranı 1997 yılında, %6,5 iken 1998 yılında önceki yıla göre altı kat artarak %24’e yükselmiştir. Ancak bu oran takip eden yıllarda, düşüş trendine girmiş, 2004 yılından itibaren tekrar artarak 2006 yılında %22,3 olmuştur. (Tablo -1). Sonuçta Türkiye ekonomisi, yeterli altyapı olanaklarına sahip değildir bu durum, ilerleme raporlarının tümünde yapılan değerlendirmelerde ifade edilmektedir.

Türkiye ekonomisinde fiziksel sermaye açısından var olan sorun beşeri sermaye açısından da geçerlidir. Nitekim tüm ilerleme raporlarında işgücü niteliğinin zayıflığı, ekonominin sorunları arasında yer almıştır. Son yıllarda, ulaşılan yüksek ekonomik büyümeye rağmen, daha iyi eğitilmiş işgücünde ve genç işgücünde işsizliğin yüksek oranda olması ve kadın istihdamının düşük olması bir sorun olarak durmaktadır. Emek piyasasına katılım düşük ve düşmeye devam ederken işsizlik oranı genel olarak yüksek kalmakta ve değişmemektedir. (Tablo -1).

Son yıllarda önemli ölçüde artan doğrudan yabancı yatırım (DYY) şeklinde sermaye girişlerinin de beklenen istihdam artışını yaratmadığı görülmektedir.⁵⁰

2009 ilerleme raporunda, “Beşeri ve fiziki sermaye” verilerde iyileşme olmasına rağmen, eğitim kalitesinin Türkiye’de önemli bir sorun olmaya devam ettiği belirtilmektedir. Toplam yatırımlar, GSYİH içindeki payı itibariyle az da olsa bir artış göstererek, 2007’deki %21,5 seviyesinden 2008 yılında %22.1’e yükselmiştir, ancak, özel sektör yatırımları kriz nedeniyle ciddi oranda azalmıştır. Sonuç olarak, ekonomik kriz süreç için yeni bir güçlük oluştursa da, ülkenin beşeri ve fiziki sermayesinin iyileştirilmesi yönünde bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.

Genel olarak, Türkiye’nin rekabet gücünü ve dış rekabet baskısına dayanma kapasitesini artıracak altyapıya ve nitelikli beşeri sermayeye yeterli düzeyde sahip olma konusunda geçerli gelişmeyi henüz gösteremediği belirtiliyor.⁵¹

2.2.2. Sektör ve İşletme Yapısı

⁵⁰ Akçay, a.g.e., s.22.

⁵¹ Avrupa Komisyonu, “Türkiye 2009 İlerleme Raporu”, a.g.e., s.38.

Türkiye ekonomisi, aslında bir KOBİ ekonomisi yani, orta ölçekli bir ekonomi olarak görünüyor. Bugün ekonomimizdeki tüm işletmelerimizin %99.8'i bu vermiş olduğumuz tanım çerçevesinde KOBİ'lerden oluşuyor. İstihdam boyutu açısından KOBİ'lerin sağladığı katkı %76'lar civarındadır. Bu %76 rakamı içinde hizmetler sektöründeki KOBİ'lerin payı da bulunmaktadır. Diğer taraftan ülkemizde yaratılan katma değer içerisindeki payı %38 ve yapılan sabit sermaye yatırımlarındaki payı ise % 25-35 arasında değişmektedir.⁵²

Reel ekonominin temeli ve toplumsal düzeni korumanın teminatı olan bu işletmelerimizin finansal sorunları tahammül edilemez bir boyuta ulaşmıştır. Reel ekonominin temeli olan KOBİ'lerin yaşamasını, canlandırılmasını, gelişmesini ve büyümesini sağlamak için oluşturulması gereken rekabetçi piyasa ekonomisi mantığına dayalı etkin bir finansal mekanizmadır.⁵³

Para ve sermaye piyasalarında fon bulmada zorluk çeken KOBİ'ler, fon sağlandığı zaman bile yüksek faiz oranları, makro ekonomik istikrarsızlığın mevcudiyeti gibi nedenlerle bulunan kaynak da büyük bir yük haline gelmektedir.

Türkiye'de küçük ve orta boy işletmelerin karşı karşıya buldukları sorunlardan birisi de, teknoloji üretimindeki yetersizliklerdir. Bu işletmelerin karşı karşıya buldukları finansman sorunları nedeniyle yeni teknoloji ürünü yatırım mallarını satın alabilme imkanları genellikle de bulunmamaktadır. Böylece bu işletmeler teknolojiye çağın gerisinde kalmakta ve teknolojiyi izleyemedikleri için de özellikle uluslararası rekabette üstünlük sağlayamamaktadırlar.⁵⁴

Bu bağlamda AB'ce belirlenen alanlar doğrultusunda daha rekabetçi bir Avrupa'nın oluşturulması için KOBİ'lerin yapacakları teknolojik yeniliklerin desteklenmesi adına "çerçeve program"ları oluşturulmuştur.

⁵² Halil Sarıaslan, **Reel Ekonomide KOBİ'lerin Finansmanı**, Aylık Konferanslar, SPK Yayın No: 142, 2003, s.4-5.

⁵³ A.e., s.7-9.

⁵⁴ Fami Samiloğlu, **Küçük ve Orta ölçekli İşletmelerin Finansman ve Yatırım Sorunlarının Çözümünde Leasingin Yeri ve Önemi**, Kooperatifçilik Dergisi, Sayı 131, Ocak-Şubat-Mart 2001, s.9.

Türkiye’de KOBİ’lerin yararlanabileceği en önemli AB desteklerinden birisi, 2003 yılında uygulamaya konulan 6. çerçeve programıdır. Türkiye, 6. çerçeve programı ile ilk kez çerçeve programlarında yer almaktadır. 6. çerçeve programının toplam bütçesi 17,5 milyar Euro’dur. Bu bütçenin yüzde 10’u sadece KOBİ’ler tarafından kullanılacaktır. Ayrıca, bütçenin geri kalan bölümünde de KOBİ’ler yer alabilmektedir.⁵⁵

KOBİ’lerin sahip oldukları esnek üretim yapılarıyla dinamik değişen ekonomik ve teknolojik şartlara hızla uyum sağlayabilen, bürokratik olmayan yapılarıyla yaratıcı, yenilikçi, fırsatları değerlendirebilen, işsizliğin azalmasına, girişimciliğin yaygınlaşmasına yönelik katkıları nedeniyle sanayileşme politikası içerisinde önemli bir yeri vardır.

Birch’in ABD’de başlattığı ve de Gallogher’in İngiltere’de devam ettirdiği araştırmalar çerçevesinde, küçük yeni firmaların iki ya da üç yıl gibi, kısa zaman aralıkları içerisinde yeni istihdam fırsatlarını yaratan temel kaynakları olduğu ortaya çıkmıştır. ABD’de üretim sanayini baz alan Haltiwonger’e göre de; küçük ve yeni kurulmuş işletmeler, daha büyük oranlarda istihdam sağlamaktadırlar.⁵⁶

KOBİ olgusuna dünün sanayi toplumunun değil, yarının bilgi toplumunun ürünü olarak bakılmaktadır. Dünün fordist üretim örgütlenmesinde dezavantaj olan KOBİ’ler bugünün esnek üretim tarzında, avantajlı konuma getirilebilir.

Türkiye ekonomisinde yapısal değişimde, önemli ilerleme sağlanmıştır. 1999 yılında tarımın GSYİH içinde %10.7 olan payı 2008 yılında %8.5’e gerilemiştir. Sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı aynı yıllarda %25,4’ten %21.9’a düşerken, hizmetler sektörü %58,3’ten (inşaat sektörü dahil edilirse) %69,6’a yükselmiştir.

⁵⁵ Coşkun Dolanbay, **Avrupa Birliği’nin KOBİ Yaklaşımı ve Bilgi Teknolojileri-2**, Kalkınmada Verimlilik Dergisi (Milli produktivite), sayı 182, Şubat 2004, s.17.

⁵⁶ Famil Şamiloğlu, **a.g.e.**, s.213’den, “P. Westhead, İbid, Ph. 1-4; D. Birch, The Job Mit Program On Neigh Bourboad And Rejional Change”.

Tarımın GSYİH içinde azalan payı, istihdamda da görülmektedir. 1999 yılında toplam istihdamda %40.2 olan tarım payı yıllar itibariyle azalarak 2008’de %23,7’ye düşmüştür. Hizmetler sektörünün payı ise artarak aynı yıllarda %36,5’ten %49,5’e (inşaat sektörü dahil edilirse) %55.4’e çıkmıştır. (Bkz. Tablo -1).

Ancak bu oranlar AB-27 üye ülkeler arasında, Romanya’dan sonra en düşük değere sahip ülke Türkiye’dir.

2008 ilerleme raporunda; KOBİ’ler Türkiye’deki tüm girişimlerin %99’una ve toplam istihdamın %77’sine tekabül etmektedir. Ancak, KOBİ’lerin sermaye yatırımı (toplamın %38’i), katma değer (%26,5), ihracat (%10) ve banka kredisi (%5) oranları düşük işgücü üretkenliğine, mali kaynaklara yetersiz erişime ve dış pazarlara girişte engellere işaret edilmektedir.Özetle, KOBİ’lerin mali kaynaklara ve bilgiye yetersiz erişimleri devam etmekte ve çoğunlukla gri ekonomiler de faaliyet gösterdikleri belirtiliyor.⁵⁷

2009 ilerleme raporunda “sektör ve işletme yapısı”; piyasaların serbestleştirilmesine ilişkin olarak, enerji sektöründe bazı ilerlemeler kaydedilirken, tarım sektöründe bir gelişme olmamıştır. Tarımın toplam istihdam içindeki payı 2007- 2008 arası %24’ten 24,6’ya hizmet sektörünün toplam istihdamdaki payı ise %49,5’ten %50.2’ye yükselmiştir. Diğer taraftan, hem sanayi (%21’den, %19,7’ye) hem de inşaat (%5,5’ten %5,4’e) sektörlerinin toplam istihdamdaki görece paylarında düşüş yaşanmıştır. KOBİ’lerin finansmana erişimlerini iyileştirmek için yeni tedbirler alınmıştır, ancak ekonomik kriz erişimlerini güçleştirmiştir. Kayıt dışılık, özellikle KOBİ’lerde olmak üzere, tüm firmalar düzeyinde yaygın olmaya devam etmiştir. Sonuç olarak Türk ekonomisinin sektörel dönüşümü yavaşlamıştır.⁵⁸

2.2.3. Devletin Rekabete Etkisi

Kamunun piyasaya yapmış olduğu müdahaleler ve kamu payının yüksek olması firmaların rekabet edebilirliğini etkileyebilmektedir. Bir ekonomideki

⁵⁷ Avrupa Komisyonu, “Türkiye 2008 İlerleme Raporu”, a.g.e., s.37.

⁵⁸ Avrupa Komisyonu, “Türkiye 2009 İlerleme Raporu” a.g.e., s.38.

rekabeti koruyan mevzuat ve bunları hayata geçiren kurumların varlığı, ekonomik aktörlerin uzun dönemli fiziki sermaye ve teknoloji yatırımlarının temel belirleyicisi olacaktır. Kamu sektörü, özel sektör yatırımlarının önünü açması için bürokratik engelleri ortadan kaldırmalı ve yüksek faiz oranlarına izin vermemelidir. Vergi ve kredi politikalarının, tasarrufları cezalandıran bir şekilde değil, ödüllendiren ve yatırımları teşvik eden bir nitelikte olması gerekir.

Rekabet politikasının görevi, yalnızca rekabeti azaltan uygulamaları devre dışı bırakmak değildir. Bunun yanı sıra rekabet politikası, rekabetin kurallarını koyarak, rekabetin başarıya dayanmayan bir haksız rekabet yarışına dönüşmesini önlemeli, özellikle ekonomik açıdan başarılı olanların kaybetmesini engellemelidir⁵⁹.

Türkiye'deki mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici veya kısıtlayıcı anlaşmaları ve piyasaya egemen olan müteşebbislerin güçlerini kötüye kullanmalarını engellemek, bu amaçların sağlanması için gerekli olan düzenlemeleri ve denetimleri yaparak rekabetin korunmasını sağlamak amacıyla 4054 sayılı Rekabetin korunması hakkındaki kanun çıkarılmıştır.⁶⁰

Kanun uygulanmasının çatısını oluşturan ve yasaklayıcı hükümleri içeren 4,6 ve 7 maddelerin getirdiği düzenlemeler teşebbüslere yöneliktir.

4054 sayılı kanunun 4. maddesinde, rekabeti sınırlayıcı anlaşma, uyumlu eylem ve kararlar yeni firmalar arasındaki rekabeti bozucu anlaşmalar yasaklanmıştır. Buna göre; rakip konumunda olan firmaların, fiyat ve kar gibi unsurlarla her türlü satın şartlarının belirlenmesi, firmalar arasında piyasaların bölüşümler, mal ve hizmetlerin arz ve talep miktarlarının kontrolü, rakip faaliyetlerinin kısıtlanması veya yeni girişimlerin engellenmesi, eşit durumdaki kişilere farklı şartların uygulanması, bir mal ya da hizmetin yanında bir başka mal ya da hizmetin satın alınmasının zorunlu kılınması RKHK'nın 4. maddesi gereğince yasaklanmıştır. Kanunun 6. maddesinde ise; hakim durumun kötüye kullanılması

⁵⁹ Ergül Han, **Piyasa Ekonomisi-2**, ASOMEDYA dergisi, Haziran 2002, s.50.

⁶⁰ Tamer Müftüoğlu, **Rekabet Kurumu ve İki Yıllık Uygulaması**, Rekabet Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Mart-2000, s.11.

konusu üzerinde durulmuştur. Buna göre, mal ya da hizmet piyasalarında hakim duruma sahip, firma ya da firmaların, bu güçlerini rekabeti engelleyecek şekilde kullanmaları hukuka aykırı ve yasak olarak belirlenmiştir. RKHK'nın 7. maddesinde ise, birleşme ve devralmalar hakkında düzenlemeler yer almaktadır. Buna göre, bir ya da daha fazla firmanın hakim durum yaratacak ya da rekabeti olumsuz şekilde etkileyecek, birleşme ya da devralma eylemleri yasak sayılmaktadır.⁶¹

Rekabet politikası konusunda AB ile uyumlu hale getirilmesi hususunda ilerlemeler sağlanmış olmasına rağmen, bir takım eksiklikler devam etmektedir. AB tarafından 2003 yılında yayımlanan ve Türkiye'nin AB'ye katılım yönünden göstermiş olduğu performansı değerlendiren düzenli raporunda, yeni piyasa düzenleme ve denetim kurumlarının bağımsızlığının varlığı ve düzenleyici çerçevenin güçlendirilmiş olduğu belirtilmiştir.

Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere, Türkiye'de devletin ekonomik faaliyetlerdeki rolü, 1997'den bugüne kadar giderek azalmıştır. KİT'ler tarafından yaratılan katma değer GSYİH'deki azalan payı yanında kamu bankalarının bankacılık sektöründe toplam aktifler içindeki payı ve bankacılık sektöründe de yaratılan katma değerde payı düşmüştür. Kamunun payı 1999 yılında %8 iken 2006 yılında yaklaşık %5'e, imalat sanayinde yaratılan katma değerde pay ise %15'e gerilemiştir.⁶²

2009 ilerleme raporunda, "Devletin rekabet edebilirlik üzerindeki etkisi", Devlet yardımları alanında somut bir ilerleme kaydedilmemiştir. Karar alma sürecindeki şeffaflığın yetersiz olmaya devam etmesi nedeniyle; sonuç olarak yargı ortamı, özellikle yargılama usulleri, uygulamada sorunlara neden olmakta ve daha iyi bir iş ortamının sağlanmasına engel oluşturmadığı belirtiliyor.⁶³

2.2.4. Avrupa Birliği İle Ekonomik Bütünleşme

⁶¹ Müftüoğlu, **a.g.e.**, s.11-12

⁶² Akçay, **a.g.e.**, s.23.

⁶³ Avrupa Komisyonu, "Türkiye 2009 İlerleme Raporu", **a.g.e.**, s.39.

Türkiye ile AB arasındaki GB süreci 1971 yılında, Türkiye lehine tek taraflı olarak başlatılan bir süreçtir. Türkiye bu tarihten itibaren hemen hemen tüm sanayi dallarında AB pazarına gümrüksüz giriş hakkı kazanırken, AB ise katma protokol'ün yürürlüğe girmesi (1973), 12-22 yıllık geçiş sürecini yerine getirmeyi kabul etmiştir. Türkiye'deki ekonomik ve siyasi bir takım nedenlerden dolayı bu süreç 1976-1988 yılları arasında kesintiye uğramıştır. 1988'den sonra bu süreç tekrar işletilmeye başlanmış ve 1996'da GB'nin AB ile Türkiye arasında yürürlüğe girmesi ile, iki taraf için de sanayi ürünlerinde gümrükler tamamıyla sıfırlanmıştır.

GB'nin ekonomik etkileri incelendiğinde;⁶⁴

-Türkiye AB'den ithal ettiği sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde gümrük vergilerini, fonları ve miktar kısıtlamalarını kaldırmıştır. Buna karşılık GB'nin uygulamaya girmesiyle AB Türkiye'ye uyguladığı bütün kotaları kaldırmıştır. Bu uygulama, Türkiye açısından AB'nin kota uyguladığı tekstil ve konfeksiyon sanayi sektörü için çok önemli olmuştur.

-Türkiye GB çerçevesinde AB'nin Ortak Dış Ticaret Politikasını uygulamaktadır. Böylece Türkiye, üçüncü ülkelere uyguladığı ortalama koruma oranını %18'den, AB ortalama koruma oranı olan %5'e çekmiştir. Bunun yanında AB'nin serbest ticaret yaptığı ülkeler ile Türkiye de serbest ticaret anlaşmaları imzalamıştır.

-Türkiye GB çerçevesinde AB Ortak Rekabet Politikasını uygulamaktadır.

GB'nin temel statik etkisi ticaret yapıcı ve ticaret yaratıcı etkileri açısından incelendiğinde; 1996 yılı, AB lehine gerçekleşmiştir. 1996 yılında Türkiye'nin AB'den yaptığı ithalat bir önceki yıla göre yüzde 34.7 oranında artmıştır. AB'nin

⁶⁴ Orhan Morgül, **Türkiye-Avrupa Ekonomik İlişkileri**, Gazi Üniv. İ.İ.B.F. dergisi, Cilt 1, Sayı:1, Bahar, 2003, s.108.

toplam ithalat içindeki payı 1995 yılında yüzde 47.2'den 1996 yılında yüzde 52.9'a yükselmiştir.⁶⁵

GB'nin dinamik etkisi ise; uygulanan gümrük ve tarifelerin kaldırılmasıyla Türk Sanayisi dış rekabete açılmış, böylece verimlilik ve kalitede de artış yaşanmıştır. Bunlara rağmen GB, Türk dış ticaretini tek başına etkileyen bir faktör değildir. Türkiye'de 5 Nisan 1994'te yaşanan devalüasyon ve ekonomik kriz, 1997 yılında meydana gelen Asya krizi ve ardından meydana gelen Rusya krizi, 1999 yılında yapılan genel seçimler, Kasım 2000 ve Şubat 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ve devalüasyonlar, dış ticaret rakamlarını etkilemiştir. 2002 yılında Türkiye'nin ekonomik programı istikrarlı bir şekilde uygulanması, 2003 yılında da enflasyon ve faiz oranlarında düşüşün maliyetlere yansımaları sonucu, dış ticaret rakamlarına olumlu olarak yansımıştır. Türkiye'nin ihracata dönük, teknoloji yoğun, katma değeri yüksek görece ucuz, rekabet değeri yüksek, küresel geçerliliğe sahip ürünleri üretebilen ve yerli kaynakları harekete geçirebilen bir üretim yapısını harekete geçirmesi gerekir.⁶⁶

2008 ilerleme raporu; Türkiye'nin ticarete dışa açıklığı düşük bir oranda artmıştır. AB'ye yapılan ihracatın payı küçük bir artışla 2006'da %56'dan 2007'de %56,4'e yükselmiştir. AB'den ithalatın payı %42,6'dan %40,4'e düşmüştür. Bunun da temel sebebi, Türkiye'nin neredeyse sadece AB üyesi olmayan ülkelere ithal ettiği enerji faturasından dolayıdır. AB ülkelerinden yatırımcılar, daha düşük hızla olsa da, Türkiye'de ağırlıklı olarak yatırım yapmaya devam etmişlerdir. Kısacası, AB Türkiye'nin en büyük ticaret ve yatırım ortağı olmaya devam etmektedir.⁶⁷

AB'ye yapılan ihracatın toplam ihracattaki payı 1997 yılında %58.0 iken daha sonraki yıllar 2003 hariç takip eden yıllarda düşüş trendi izlese de yüksek düzeyini korumuştur. (2008 yılında küresel mali krize rağmen %47,9) Türkiye'nin AB'den

⁶⁵ Orhan Morgül, **Ekonomik Açıldan Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği'nin İşleyişi**, Ocak 2003, (Çevrimiçi) www.tisk.org.tr. 12 Haziran 2004.

⁶⁶ Masum Türker, **Türkiye Ekonomisinin Dünü, Bugünü, Vizyonu**, ISMMO Mali Çözüm, Sayı 60, Temmuz-Ağustos-Eylül 2002, s.7.

⁶⁷ Avrupa komisyonu, "Türkiye 2008 ilerleme raporu", **a.g.e.**, s.37.

yaptığı ithalatın toplam ithalattaki payı, 1999 yılından sonra düşüş trendine girmiş ve 2008 yılı sonu itibariyle %37,0 olarak gerçekleşmiştir. (Bkz. Tablo-1).

Bununla birlikte, 2008 yılında toplam ticarete AB'nin payındaki düşüş, muhtemelen küresel krizin AB piyasalarındaki talebi göreceli olarak daha sarsıcı şekilde etkilemesiyle açıklanabilir. Sonuç olarak, Türkiye AB piyasalarına daha az bağımlı hale gelmiş ve ticaretinin bir kısmını diğer komşu ülkelere yönlendirerek çeşitlendirmiştir. AB ülkelerinden Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırım girişi çok önemli boyutlarda olmaya devam etmiştir. 2008 yılında %75 olan toplam doğrudan yabancı yatırımlar içerisinde AB'nin payı 2009'un ilk beş ayında %88'e yükselmiş olup bu durum Türkiye ile AB arasındaki karşılıklı ekonomik bağımlılığı göstermektedir.⁶⁸

Sonuçta, AB ile ticaret ve ekonomik bütünleşme yüksek seviyelerde seyretmeye devam etmektedir. Türkiye kayda değer bir esneklik göstererek, ticaretini yeni piyasalara yönelerek çeşitlendirmiş ve bu suretle krizin etkilerini hafifletmiştir. Yukarıda yapılan değerlendirmeler ışığında Türkiye ekonomisinde bazı sorunların olmasına rağmen, Türkiye'nin makroekonomik istikrarın sağlanması dahil pek çok konuda ilerleme sağlayarak giderek daha iyi işleyen ve rekabet gücü artan bir piyasa ekonomisine sahip olduğu söylenebilir.

⁶⁸ Avrupa Komisyonu, "Türkiye 2009 ilerleme raporu", a.g.e., s.39.

Tablo-1 Türkiye Ekonomisine İlişkin Makroekonomik Göstergeler (1999-2008)

Türkiye'nin Yüzölçümü (km ²)	783.562	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Türkiye'nin Nüfusu		65.787	66.889	67.896	68.838	69.770	70.692	71.610	72.520	69.689i	70.586
GSYİH büyüme hızı (sabit fiyat ulusal para %)		-3.4	6.8	-5.7	6.2	5.3	9.4	8.4	6.9	4.7	0.9
GSYİH (milyon ulusal para birimi)		104.596	166.658	240.224	350.476	454.781	559.033	648.932	758.391	843.178	950.098
GSYİH (kişi başına avro)		3.684	4.504	3.375	3.690	4.027	4.640	5.652	6.036	6.731	7.050
GSYİH (kişi başına SGP'ye göre, AB-27=100)		39.1	39.9	35.5	34.3	33.9	37.3	40.4	42.5	44.7	45.5
Enflasyon (TÜFE) (toplam, geçen yıla göre %)		64.9	54.9	54.4	45.0	25.3	10.6	8.2	9.6	8.8	10.4
İstihdam oranı (15-64) nüfusun oranı (%)		50.8	48.9	47.8	46.7	45.5	46.1	45.9	45.9	44.6	44.9
15-64 yaş arası istihdam edilen erkek nüfus (%)		72.7	71.7	69.3	66.9	65.9	67.9	68.2	68.0	66.8	66.6
15-64 yaş arası istihdam edilen kadın nüfus (%)		28.9	26.2	26.3	26.6	25.2	24.3	23.7	23.8	22.8	23.5
İstihdamda Yıllık Büyüme (%)		2.1	-0.4i	-1.0i	-1.8i	-1.0i	3.0i	1.4i	1.3i	1.1i	1.8i
İşsizlik oranı (%)		7.7	6.5	8.4	10.3	10.5	10.3	10.3	9.9	10.3	11.0
Sabit Sermaye Birikimi/ GSYİH (%)		18.9	20.4	15.9	16.7	17.0	20.3	21.0	22.3	21.8	19.9
Net doğrudan yabancı yatırım (milyon avro)		129	121	3.188	1.013	1.107	1.612	7.208	15.184	14.665	10.615
Temel sektörler itibarıyla Gayrisafi Katma Değer (%)											
Tarım		10.7	10.8	9.4	11.4	11.1	10.7	10.6	9.4	8.5	8.5
Sanayi		25.4	24.6	23.8	23.2	23.5	23.0	23.00	22.9	22.3	21.9
İnşaat		5.6	5.4	4.7	4.6	4.5	5.0	5.0	5.4	5.4	5.2
Hizmetler		58.3	59.2	62.1	60.8	60.8	61.3	61.3	62.4	63.7	64.4
Temel sektörler itibarıyla İstihdam (%)											
Tarım		40.2	36.0	37.6	34.9	33.9	34.0	29.5	27.3	23.5	23.7
Sanayi		17.2	17.7	17.5	18.5	18.2	18.3	19.4	19.7	20.8	21.0
İnşaat		6.2	6.3	5.2	4.5	4.6	4.7	5.3	5.7	5.9	5.9
Hizmetler		36.5	40.0	39.7	42.1	43.4	43.0	45.8	47.3	49.8	49.5
AB'ye İhracat/GSYİH(%)		58.0	56.4	56.0	56.6	58.0	57.9	56.4	56.1	56.3	47.9
AB'den İthalat/GSYİH(%)		55.4	52.4	47.9	49.8	50.6	49.3	45.2	42.6	40.3	37.0
Genel devlet açığı/fazlası, GSYİH'ye oranla (%)		:	:	-33.0	-12.3	-11.3	-4.5	-0.6	-0.1	-1.2	:
Genel devlet borç stoğu, GSYİH'ye oranla (%)		:	42.9	77.6	73.7	67.3	59.2	52.3	46.1	39.4	:
Tüm ekon. brüt dış borç, GSYİH'ye oranla (%)		41.7	44.7	57.7	56.2	47.3	41.2	35.2	39.4	38.4	:
GSYİH'ye oranla (eğitime yap. kam. harcamaları(%))		2.7	2.6	2.3	2.8	3.0	3.0	3.1	3.0	3.3	3.0
Ar-Ge yönelik yurtiçi harcama, GSYİH'ye oranla (%)		0.6	0.6	0.7	0.7	0.6	0.7	0.8	0.8	0.7	:

Kaynak : Avrupa Komisyonu, "2009 Türkiye İlerleme Raporu", s.90-93. yararlanılarak hazırlanmıştır. (Çevrimiçi) www.abgs.gov.tr/index.php, 10.02.2010.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİNE ÜYE ÜLKELERİN EKONOMİK VE PARASAL BİRLİĞE KATILMA KOŞULLARI “MAASTRİCHT KRİTERLERİ”

Kopenhag Kriterleri AB'ye tam üyelik koşullarının esaslarını belirlemektedir. Maastricht Kriterleri ise AB'ye üye ülkelerin ekonomik ve parasal birliğe katılabilmesi için gerekli şartları belirlemektedir.

10 Aralık 1991 tarihinde Maastricht'te düzenlenen Zirve'de Topluluk, daha önce toplanmış olan Hükümetler arası iki konferans çerçevesinde varılan sonuçları temel alarak yeni bir Avrupa Toplulukları Antlaşması yapılmasına karar vermiştir. 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği adını almıştır. AB'yi kuran Maastricht Antlaşması'yla Avrupa Topluluklarına yeni boyutlar kazandırılmış hukuksal yapı düzenlenmiştir. Maastricht Antlaşması'yla sağlanan temel yenilikler şunlardır:¹

- 1- Ekonomik ve Parasal Birlik
- 2- Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP)
- 3- Adalet ve İçişlerinde İşbirliği

Avrupa komisyonu, ECOFIN ve Avrupa Merkez Bankası, aday ülkelerin üye olmaları için üç aşama belirtmişlerdir.

İlk aşamada, aday ülkeler istedikleri döviz kuru rejimini kullanacaklardır. Ancak bu aşamada, aday ülkeler EPB için, Merkez Bankalarının bağımsızlıklarını kazandıracak, serbest piyasa ekonomisi işlerlik kazanacak ve en önemlisi de Merkez

¹ C. Can Aktan, **Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresinde?**, İzmir, EGİP Yayınları, 2000. (Çevrimiçi) <http://www.ccanaktan.com.tr>, 10.09.2009.

Bankası'nın para politikasını hükümetten bağımsız bir şekilde uygulayıp, devletin fonlanması ya da finansmanını kaldıracaktır.

İkinci aşamada, aday ülkelerin tam üye olmalarından Euro alanına dahil olmalarını kapsayan aşamadır ki; bu aşamada para politikasını bağımsız olarak belirlemelerine son verilecek, topluluk düzeyinde ortak bir para politikası uygulanacaktır. EPB, üye devletlerin para politikası alanındaki yetkilerini Avrupa Merkez Bankası'na (AMB)'na devredilmesi hususunu kapsadığı gibi ortak para ve ortak maliye politikalarının aday ülkeler arasında yakınlaştırılmasını hedeflemektedir.

Aday ülkeler için üçüncü aşama ise; kendi ulusal paralarından vazgeçerek Euro'yu tedavüle sokmalarıyla başlayacak olan aşamadır. EPB'nin temelleri 1989 tarihinde Delors Raporu ile üç aşamalı olarak atılmıştır².

Bu düzenlemeler çerçevesinde, EPB'nin gerçekleştirilmesi doğrultusunda, üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesini teminen, bazı makro büyüklükler açısından, "Maastricht kriterleri" olarak adlandırılan yaklaşma kriterleri tespit edilmiş ve bunlara uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir, söz konusu kriterler şunlardır: ³

- Toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir,

- Üye ülkelerin kamu açıklarının GSYH'lerine oranı %3'ü geçmemelidir,

- Üye devletlerin kamu borçlarının GSYH'lerine oranı %60'ı geçmemelidir.

² Murat Çetin, **Avrupa Birliği Sürecinde Türk Ekonomisinin Performans Değerlendirilmesi**, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, 2001, s. 92.

³ DPTM, **AB üyesi ve Aday Ülkelerde Ekonomik Gelişmeler**, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Ağustos-2008, s. 32.

- Üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranları, 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır,

- Son iki yıl itibariyle, bir üye ülkenin para birimi, diğer bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır.

AMB'nin Temel Hedefi: Euro bölgesindeki fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu hedefi yerine getirirken de AB'nin sürdürülebilir ekonomik büyüme, yeni istihdam alanları yaratması, yaşam standardının iyileştirilmesi, vs. gibi temel hedefleriyle uyumlu olmaya çalışmaktır. Parasal birlik aynı zamanda Avrupa Birliği içinde tek pazarı güçlendirici ve ekonomik istikrarı artırıcı bir gelişmedir. Böyle bir uygulamanın sağlayabileceği yararları şöyle ifade edebiliriz:⁴

- Tek para birimine geçiş ile döviz kurlarında ani ve öngörülemeyen dalgalanmalar ortadan kalkacak, bu da bölgeye yönelik ticaret ve sermaye akımlarını hızlandırıcı etki yapacaktır.

- Ulusal para birimlerine dönüştürmenin gerektirdiği masraflar (alış ve satış kurları farkı ve komisyonlar vs. gibi) ortadan kalkacak, finans ve bankacılık işlemleri ucuzlayacak, aynı para birimlerini kullanan birleşik ve daha güçlü sermaye piyasaları oluşacaktır.

- Euro, birlik ülkelerin fiyatlarına saydamlık getirecektir, böylece tüketiciler fiyatları doğrudan karşılaştırabilme olanağına kavuşabilecekler, bu da firmalar arası rekabeti artıracak ve verimliliği yükseltecektir.

- Tek para biriminin uygulanması bölge içinde finansmanı kolaylaştırıp yatırımları artırırken bölge dışından dolaysız yabancı sermaye yatırımlarını özendirerek, böylece de ekonomik büyümeyi hızlandıracaktır.

⁴ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat** Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2005, s. 355.

- Ekonomik büyümenin hızlanması vergi gelirlerini artırıp kamunun borçlanma gereğini azaltarak kamunun faizler üzerindeki baskısını da hafifletebilecektir.

Bu etkilerin ötesinde Euro'nun oluşturulmasında AB'nin dünya ekonomisine yönelik olarak beklediği daha kapsamlı sonuçlar da vardır. AB'de Euro'nun uluslararası ödemelerde kullanılan, değer standardı olarak görev yapan ve diğer ülkeler tarafından rezerv aracı olarak tutulan bir para olacağı beklenmektedir.

Üçüncü ülkeler (birlik dışı ülkeler) üzerindeki etkileri; AB içinde artan gelir ve ticaret hacmi, bölge dışı ülkelerle olan ticaretin de artmasına yol açacaktır.

3. MAASTRİCHT YAKINLAŞMA KRİTERLERİ VE TÜRKİYE

AB'nin, ülke ekonomilerini değerlendirirken dikkate aldığı ikinci gruptaki ekonomik kriterleri olan Maastricht kriterleri (yakınlaşma kriteri), AB'nin hali hazırdaki üye ülkelerinin EPB alanına katılım aşamasında dikkate alınmakta ve fiyat istikrarı kriteri, döviz kuru kriteri, faiz kriteri ve devletin mali durumunu gösteren kriterlerden (kamu borcu ve bütçe kriterleri) oluşmaktadır. Bu kriterlerden fiyat istikrarı, döviz kuru ve faiz kriterleri parasal kriterler; diğer kriterler ise mali kriterler başlığı altında toplanmaktadır.

AB üyesi ülkelerin EPB alanına dahil olabilmeleri için gerekli koşulları yerine getirmelerine ilişkin değerlendirme ve EPB alanında yer alan ülkelerin de bu kriterleri sürdürmede gösterdikleri başarının analizi, Avrupa Topluluğu Kurucu Antlaşması'nın (ATKA) 122. (2). maddesi uyarınca Avrupa Komisyonu ve Avrupa Merkez Bankası tarafından hazırlanan raporlar uyarınca yapılmaktadır. Bu maddeye göre; "Avrupa Komisyonu ve Avrupa Merkez Bankası'nın Konsey'e üye devletlerin 121(1). maddesindeki koşulları yerine getirmede gösterdikleri ilerlemeyi değerlendirmek amacıyla en az iki yılda bir veya derogasyon almış bir ülkenin talebi

üzerine rapor hazırlanması gerekmektedir. Hazırlanan bu rapor, “Yakınlaşma Raporu Convergence Raporu” başlığını taşımaktadır.⁵

İlerleyen kısımlarda Türkiye ekonomisinin Maastricht Kriterleri bağlamında değerlendirilip, AB üyesi ülkelerle karşılaştırılması yapılacaktır.

3.1. ENFLASYON ORANLARI

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli ve hissedilir artışını ifade eden bir durumdur. Tanımda iki durumdan bahsedilmektedir. Birinci olarak tek bir fiyat ya da fiyat grubu değil, fiyatlar genel seviyesi gösterge alınmaktadır. İkinci olarak da artışın bir kereye ya da birkaç defaya mahsus olmadığı, sürekli olduğu vurgulanmaktadır.

Fiyatlar genel seviyesi, ekonomide seçilen belli bir mal ve hizmet kümesinin (sepetinin) parasal karşılığıdır. Fiyatlar, mal ve hizmetlerle dolaşımdaki para miktarı arasındaki dengeye göre oluşur. Para miktarında artış (emisyon), mal ve hizmet miktarında artış (büyüme) ile dengeli olursa fiyatlar genel seviyesi değişmez. Ama bunlardan biri değerinden fazla üretilirse az üretilen kıymetli hale gelir. Enflasyon, genellikle talep şişkinliğinden ve maliyet masraflarının kabarmasından ileri gelebilir. Maliyet enflasyonu ile talep enflasyonu, tavukla yumurta gibi, biri diğerinin sebebidir. Her ikisinin sebebi de ekonomik değerlerin bozulmasıdır.⁶

3.1.1. Türkiye’de Enflasyonun Gelişimi ve Kaynakları

Ülkemizde 30 yılı aşkın bir süredir yüksek oranlı enflasyon yaşanmaktadır. 2004 sonrası dönemde, bazı enflasyon göstergeleri itibariyle enflasyon tek haneli rakama gerilemiş olsa da, bunun sürdürülebilirliğine ilişkin olarak sorunlar

⁵ Belgin Akçay, **Avrupa Birliği’nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye**, (Çevrimiçi) portal1.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/.../10.10.2009

⁶ Wikipedia, **Enflasyon**, (Çevrimiçi) <http://tr.wikipedia.org>, 15 Haziran 2009.

bulunmaktadır. Kuşkusuz bu durum, enflasyonun ülkemiz özelinde adeta “genetik” bir nitelik kazanması kadar, yapısal ekonomik sorunlarla da ilgilidir⁷.

Aşağıdaki verilerle TÜFE endeksindeki değişimler kullanılarak uzun dönemli olarak enflasyon gelişimi verilmiştir. Buna göre ülkemizde;⁸

1939-1949 döneminde yıllık enflasyon ortalama olarak yüzde 14,3 iken

1950-1959 döneminde yüzde 8,8'e gerilemiştir.

1960-1969 yılları arasında yüzde 4,4 ile gerçekleşmiştir, izleyen dönemlerde giderek yükselen enflasyon, ortalama olarak,

1980-1989 döneminde yüzde 50,7

1990-2006 döneminde ise yüzde 57,1 düzeyine ulaşmıştır. Bu veriler, enflasyonu düşürme konusundaki başarısızlığın, enflasyonun daha yüksek platolara yerleşmesine zemin hazırladığını ortaya koymaktadır.

Ancak, Türkiye özelinde enflasyon açısından ilginç olan bir diğer durum, başta bazı Latin Amerika ülkeleri olmak üzere uzun süreli enflasyon yaşayan ülkeler gibi, hiperenflasyon sürecine girilmemiş olmamasıdır. Birçok ekonomistin de paylaştığı bu durum, Türkiye’de enflasyonla mücadeleyi zorlaştırmaktadır. Çünkü hiperenflasyon yaşanmış olsaydı, ekonomik birimlerin enflasyonla mücadeleye vereceği destek çok daha güçlü olabilirdi.

Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli ve yüksek oranlı fiyat artışları olarak tanımlanan ve kullanılan kriterlere göre farklı şekilde sınıflandırıldığı da görülmektedir. Kaynaklar açısından ele alındığında enflasyonun talep ve maliyet olmak üzere iki türü bulunduğu görülmektedir.⁹

⁷ Yaşar Uysal, **Türkiye’de Enflasyon; Sektörel Kaynakları ve İç Ticaret Hadleri**, Finans Politik 8 Ekonomik Yorumlar 2007, Cilt: 44, Sayı: 508, s. 21-27.

⁸ **A.e.**, s. 22.

⁹ Mahfi Eğilmez, Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası**, Om Yayınevi, İstanbul-2002, s. 113.

Talep enflasyonu tüketim harcamalarındaki artıştan kaynaklanır. Bunun olabilmesi ise para arzının, bir şekilde artmasına bağlıdır.

Maliyet enflasyonu, üretimde girdi olarak kullanılan mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki artış sonucu bu girdiler kullanılarak üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarının da sürekli artış sürecine girmesiyle ortaya çıkar.¹⁰

Talep ve maliyet enflasyonun yanında literatürde fiyat ve kâr enflasyonundan da söz edilmektedir. Bu enflasyon türü ise bazı kesimlerin ürettikleri mal ve hizmetleri gerçek piyasa değerinin üzerinde satarak gelirlerini artırması ve buna bağlı olarak talebin artarak enflasyona neden olması şeklinde tanımlanabilir.¹¹

Bu enflasyon türleri birbirinden tamamen bağımsız değildir. Ekonomi enflasyonist bir sürece girdiğinde her üç kanaldan da beslenerek fiyatlar genel düzeyini yükseltir.¹² Yukarıdaki tanımlar çerçevesinde genel olarak enflasyon kaynakları;

- Arzın talebi karşılayacak düzeyde artmasını engelleyen ve /veya daha yüksek üretim maliyetlerine neden olan faktörler (piyasa yapıları, enformasyon eksikliği, hammadde eksikliği, döviz darboğazı, ithal girdilerin fiyatlarında ortaya çıkan ani ve yüksek artışlar vb.);
- Toplam talebin ekonomide üretilen mal ve hizmet miktarlarından fazla olmasına neden olan faktörler.(Hızlı nüfus artışı, hükümetlerin popülist politikalarla tüketimi kamçılması, gösteriş tüketimi, ücretlerin verimliliğin üzerinde artması, gelir dağılımının tüketim eğilimi yüksek kesimler lehine değişmesi, psikolojik faktörlerle mala hücum vb);

¹⁰ Uysal, **a.g.e.**, s. 24'den "Munday, C.R. Stephen, Current Developments in Economics, Macmilian pres, London, 1996".

¹¹ Şiir Yılmaz, **Enflasyon**, Gazi Üniversitesi Yayını, No: 3, Ankara, 1982, s. 324.

¹² Kemal Yıldırım, ve Doğan Karaman, **Makro Ekonomi**, Eskişehir, 2003, s. 342.

- Para arzının üretim artış hızının üstünde bir hızla artmasına neden olan faktörler (kamu açıklarının finansmanı için para basılması, seçim dönemlerindeki popülist harcamaları karşılamak için para basılması, gibi)

Ülkemizde yaşanan enflasyonist süreçte de, farklı zamanlarda, bu faktörlerin bazıları ön plana çıkabildiği gibi zaman zaman bu unsurların bileşimlerinin etkileşmesi de söz konusu olmuştur.

Yüksek oranlı enflasyonun yaşandığı 1980'li yıllarda ekonomi politikalarında egemen olan monetarist bakış açısının sonucu olarak para arzı denetlenmeye çalışılmış olsa da, kamu açıklarının azaltılamaması hareket yeteneğini sınırlandırmış, kamu açıklarının finansmanında giderek artan ölçüde iç ve dış borçlanmaya başvurulmuştur. Kamu borçlanmasındaki artış yanında ülkemizdeki mali sistemin bu hacimdeki borçlanmayı kaldırabilecek büyüklükte olmaması sonucunda reel faiz oranları, zaman zaman, yüzde 30-35 düzeylerine yükselmiştir. Kamu borçlarındaki bu yüksek reel faizler, ekonominin geneline de yansımış ve finansman maliyetlerini önemli ölçüde yükselterek maliyet enflasyonuna neden olmuştur.¹³

Diğer taraftan yüksek reel faizler, ekonomide genel olarak reel yatırımları engellemiştir. Nitekim bir dönem, ülkemizdeki işletme kârlarının yarısına yakın bir kısmı faaliyet dışı (repo vb.) işlemlerden elde edilir hale gelmiştir. Yeterli kaynağa sahip olmadığı için kamu reel yatırımlarından önemli ölçüde çekilirken özel kesim yatırımlarının da azalması ekonomik gelişmeyi olumsuz yönde etkilemiştir.

Enflasyon kaynağı olarak kamu açıkları, yalnızca borçlanma nedeniyle değil, aynı zamanda KİT'lerin açıklarının kapatılması amacıyla yapılan zamlarda doğrudan ilgili olmuştur. Çünkü, KİT ürünleri genellikle özel kesim üreticilerinin girdi olarak kullandığı mal ve hizmetlerden oluşmaktaydı. Bu ürünlerin fiyatlarında meydana gelen artışlar ekonominin geneline yayılan daha yüksek oranlı bir fiyat artışı dalgası yaratıyordu. Bunun ötesinde, KİT ürünleri fiyatlarına gelen zamlar, bu ürünleri girdi

¹³ Yaşar Uysal, İsmail Mazgit, **Türkiye'de Enflasyonun Bütüncül Analizi**, İzmir Ticaret Borsası Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 18, Nisan: 1997, s. 24-26.

olarak kullanmasa bile, bazı özel sektör üreticilerinin fiyatlarını artırmasına gerekçe olabiliyordu.¹⁴

Ülkemizde Enflasyon kaynaklarının etkileşimini kısaca ifade etmek gerekirse, Türkiye’de olası her türlü enflasyon kaynağı, buna bağlı olarak olası her enflasyon türü bulunmaktadır. Ekonomideki yapısal sorunlar, sistemin işleyişinde; piyasa yapıları ve davranışlarındaki yetersizliklerin getirdiği aksaklıklar, devasa kamu açıkları ve borç stoku, özel kesimin zayıf finansal yapısı, sürekli artan dış girdi ve kaynak bağımlılığı, döviz kurlarındaki dalgalanmalar, hızlı nüfus artışı ve yüksek tüketim beklentisi gibi içsel-ulusal faktörler yanında enflasyonist küresel gelişmelerden enflasyonist süreç ile karşı karşıya bulunmaktayız. Bunun yanında, nüfusun 35 yaşın altındaki yaklaşık yüzde 65’inin enflasyonsuz bir dönemi bilmiyor olması, bir başka deyişle enflasyonist bir ortamda doğup büyümeleri nedeniyle enflasyonla uyumlu bir davranış yapısı kazanmış olmaları da ülkemiz özelinde enflasyonun karmaşık bir yapı kazanmasına ortam hazırlamıştır. Enflasyon Türkiye için devam eden bir sorun olmuştur. Enflasyonu durdurmak için pek çok girişim olmuştur; fakat enflasyona karşı uygulanan politikalar, enflasyonu büyük ölçüde ve kalıcı olarak indirmeye yetecek kadar sert ve uzun süreli olmamıştır. 1995 sonundan 1997 sonuna kadar , yıllık enflasyon (tüketici fiyatları) %80’den %100’e çıkmıştır.¹⁵

Güçlü bir büyümenin yaşandığı üç yıldan sonra, ekonomik aktivite 1998 ortalarından itibaren önemli ölçüde yavaşladı. Rusya’daki mali bunalım, Türk ekonomisini, esas olarak mali piyasalar üzerindeki olumsuz etkileri yoluyla sarstı. Önemli hacimde bir kısa vadeli sermaye kaçışının sonucu olarak, faiz oranları 1998 sonbaharında bir hayli yükseldi. Bu yükselme, özel yatırımları bastırırken, kamu açığını finanse etmenin maliyetini de artırdı.¹⁶

Türk ekonomisi, 1999’da yaşanan keskin bir resesyondan kurtulma sürecindedir. Yavaşlamanın başlıca nedenleri, 1998 konsolidasyon programı, Rusya

¹⁴ A.e.,

¹⁵ Uysal ve Mazgit, a.g.e., s.26

¹⁶ Uysal.,a.g.e.,

bunalımı ve Ağustos 1999'daki depremlerdi. Aralık 1999'da, Türk hükümeti kapsamlı bir üç yıllık makroekonomik anti-enflasyon ve mali istikrar programı başlattı. Ana hedef , kronik yüksek enflasyonu ve faiz oranlarını indirmek ve kamu maliyesini pekiştirmektir. Ekonomik istikrar ve öngörülebilirlik 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerden bu yana artmıştır. 1999 ve 2001 üretimin daralmasının sonucu olarak 1999-2003 döneminde büyüme oranının düşük olmasına karşın en önemli başarılarından bir tanesi enflasyonun 1999 yılında %65 değerinden, 2004 yılının ortasından itibaren tek haneli rakamlara düşmesi olmuştur.¹⁷

2006 yılında enflasyon; Tütün ve alkol fiyatların artırılmasına ve yüksek petrol fiyatlarına rağmen, enflasyonu azaltmaya yönelik politikalar sayesinde, Aralık 2005'te enflasyonun %7,7'ye düşürülmesi sağlanmıştır. Bu süreç, katı mali politikalar, verimlilikteki büyük gelişmeler ve Lira'nın gücü sayesinde yürütülebilmiştir. Ancak, Lira'nın zayıflaması ve yüksek enerji fiyatları yakın zamanda bu süreci tersine çevirmiştir. Ağustos 2006'da tüketici fiyatlarına göre enflasyon %10'a çıkmıştır. Kısacası fiyat artışlarının güçlü biçimde yavaşladığı dönemi takiben enflasyon son dönemde artmıştır.¹⁸

Enflasyon 2007 yılının ikinci çeyreğinde tekrar düşmeye başlayarak Eylül ayında %7,1 olmuştur. İşlenmemiş gıda, petrol fiyatları, döviz kurunun oynaklığı ve mali politikadaki gevşeme, enflasyonda büyük risk teşkil etmiştir. Özetle, enflasyonun düşme eğilimi yavaşlamıştır.¹⁹

Enflasyon 2007 yılının sonu itibariyle %8.4'e ve 2008 yılının ortası itibariyle %10,6'ya yükselmiştir. İşlenmemiş gıda ve enerji hariç tutulduğunda, temel enflasyon 2008 yılının ortasında son dört yılının en yüksek değeri olan %10,4'e ulaşmış, 2008 Eylül ve Ekim aylarında Euro karşısında değer kaybetmiştir. Sonuç

¹⁷ Yaşar Uysal, **Türkiye'de Enflasyon: Sektörel Kaynakları ve İç Dış Ticaret Hadleri**, Finansal politika & ekonomik yorumlar 2007, Cilt:44 Sayı:508., s.21-27.

¹⁸ Avrupa komisyonu, "Türkiye 2006 İlerleme Raporu", **a.g.e.**, s. 25.

¹⁹ Avrupa Komisyonu, "Türkiye 2007 İlerleme Raporu", **a.g.e.**, s. 26.

olarak, fiyat istikrarı yıl boyunca kısmen dış faktörlerin etkisiyle önemli oranda zayıflamıştır²⁰.

2009'da yıllık enflasyon oranı, genelde enflasyon hedefleriyle uyumlu olarak, kısmen düşük enerji fiyatları ve azalan iç talebin de etkisiyle, Ağustos 2009'da, bir yıl önceki %4,8 oranından, %5,3 oranına gelinmiştir. Sonuç olarak, temelde enerji girdilerinden kaynaklanan baskılar ve ekonomik faaliyetlerdeki canlılığın ciddi biçimde azalması nedeniyle, Türk Lirası'nda oluşan önemli ölçüdeki değer kaybına rağmen, fiyat istikrarında kayda değer gelişme sağlanmıştır.²¹

3.1.2. Maastricht Ekonomi Kriterlerinden “Enflasyon Kriteri”

Toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.

Fiyat istikrarı kriteri enflasyon olarak da isimlendirilmekte olup, ATKA'nın 121(1.) maddesinde tanımlanmıştır. Enflasyona ilişkin olarak; Avrupa Topluluğunu kuran antlaşmanın 121'inci maddesinde öngörülen yaklaşma kriterlerine ilişkin protokolün 1'inci maddesinde, “enflasyon, ulusal tanımlardaki farklılıklar göz önünde bulundurularak, karşılaştırılabilir bazlı bir tüketici fiyat endeksi aracılığıyla ölçülür.” Hükmü yer almaktadır. Bu kapsamda, Eurostat, üye ülke istatistik kuruluşları ile işbirliği yaparak, bir uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat endeksi (HICP) oluşturulmuş ve bu endeks 1997 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. HICP, üye ülkelerdeki TÜFE oranları için karşılaştırılabilir bir standart sağlamaktadır.²²

²⁰ Avrupa Komisyonu, “Türkiye 2008 İlerleme Raporu”, **a.g.e.**, s. 32.

²¹ Avrupa Komisyonu, “Türkiye 2009 İlerleme Raporu”, **a.g.e.**, s. 35.

* 1998 yılı Yakınlaşma Raporu'ndan beri bugüne kadar 2000, 2002, ve 2004 yıllarında birer Rapor ve 2006 yılında iki rapor yayımlanmıştır.

²² DPTM, **AB üyesi ülkelerde ve aday ülkelerde ekonomik gelişmeler**, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Şubat,2007 s.36

Tablo - 2 Yıllık Ortalama Enflasyon Oranı (%)

Ülkeler/Yıllar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB-27*	1.2	1.9	2.2	2.1	2.0	2.0	2.2	2.2	2.3	3.7
EA11-2000										
EA12-2006	1.1	2.1	2.3	2.2	2.1	2.1	2.2	2.2	2.1	3.3
EA13-2007										
EA15-16 2008*										
Belçika	1.1	2.7	2.4	1.6	1.5	1.9	2.5	2.3	1.8	4.5
Bulgaristan	2.6	10.3	7.4	5.8	2.3	6.1	6.0	7.4	7.6	12.0
Çek Cumhur.	1.8	3.9	4.5	1.4	-0.1	2.6	1.6	2.1	3.0	6.3
Danimarka	2.1	2.7	2.3	2.4	2.0	0.9	1.7	1.9	1.7	3.6
Almanya	0.6	1.4	1.9	1.4	1.0	1.8	1.9	1.8	2.3	2.8
Estonya	3.1	3.9	5.6	3.6	1.4	3.0	4.1	4.4	6.7	10.6
İrlanda	2.5	5.3	4.0	4.7	4.0	2.3	2.2	2.7	2.9	3.1
Yunanistan	2.1	2.9	3.7	3.9	3.4	3.0	3.5	3.3	3.0	4.2
İspanya	2.2	3.5	2.8	3.6	3.1	3.1	3.4	3.6	2.8	4.1
Fransa	0.6	1.8	1.8	1.9	2.2	2.3	1.9	1.9	1.6	3.2
İtalya	1.7	2.6	2.3	2.6	2.8	2.3	2.2	2.2	2.0	3.5
Kıbrıs	1.1	4.9	2.0	2.8	4.0	1.9	2.0	2.2	2.2	4.4
Letonya	2.1	2.6	2.5	2.0	2.9	6.2	6.9	6.6	10.1	15.3
Litvanya	1.5	1.1	1.6	0.3	-1.1	1.2	2.7	3.8	5.8	11.1
Lüksemburg	1.0	3.8	2.4	2.1	2.5	3.2	3.8	3.0	2.7	4.1
Macaristan	10.0i	10.0i	9.1i	5.2	4.7	6.8	3.5	4.0	7.9	6.0
Malta	2.3	3.0	2.5	2.6	1.9	2.7	2.5	2.6	0.7	4.7
Hollanda	2.0	2.3	5.1	3.9	2.2	1.4	1.5	1.7	1.6	2.2
Avusturya	0.5	2.0	2.3	1.7	1.3	2.0	2.1	1.7	2.2	3.2
Polonya	7.2i	10.1	5.3	1.9	0.7	3.6	2.2	1.3	2.6	4.2
Portekiz	2.2	2.8	4.4	3.7	3.3	2.5	2.1	3.0	2.4	2.7
Romanya	45.8i	45.7i	34.5i	22.5i	15.3i	11.9i	9.1(i)	6.6	4.9	7.9
Slovenya	6.1	8.9	8.6	7.5	5.7	3.7	2.5	2.5	3.8	5.5
Slovakya	10.4	12.2	7.2	3.5	8.4	7.5	2.8	4.3	1.9	3.9
Finlandiya	1.3	2.9	2.7	2.0	1.3	0.1	0.8	1.3	1.6	3.9
İsveç	0.5	1.3	2.7	1.9	2.3	1.0	0.8	1.3	1.6	3.9
İngiltere	1.3	0.8	1.2	1.3	1.4	1.3	2.1	2.3	2.3	3.6
Hırvatistan	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Makedonya	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Türkiye*	64.9	54.9	54.4	45.0	25.3	10.6	8.28	9.6	8.8	10.4

Kaynak: Eurostat, (Çevrimiçi) <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/printTable.do?tab>, 10.11.2009

: = Mevcut Değer i = Tahmini Değer

* **Avrupa Birliği** AB(EU) EU15- 2004, EU25 -2006, **EU27** (DE)Almanya, (FR)Fransa, (İT)İtalya, (ES)İspanya, (PT)Portekiz, (BE)Belçika, (LU)Lüksemburg, (NL)Hollanda, (İE)İrlanda (Fİ)Finlandiya, (AT)Avusturya, (GR)Yunanistan, (UK)İngiltere, (DK)Danimarka, (SE)İsveç, + (CZ)Çek Cumhuriyeti, (EE)Estonya, (LV)Letonya, (İT)Litvanya, (MT)Malta, (HU)Macaristan, (CY)G.Kıbrıs, (PL)Polonya, (Sİ)Slovenya, (SK)Slovakya, + (BG)Bulgaristan, (RO)Romanya

* **Euro Alanı** EA12-2006, EA13-2007, EA15-16 2008, **EA16** (EA12-2006: BE, DE, IE, GR, ES, FR, IT, LU, NL, AT, PT, Fİ, + EA13-2007: SK, + EA15-16 2008: CY, MT, SK)

* Türkiye* Verileri 2009 İlerleme Raporundan alınmıştır.

Tablo -3 Enflasyon Kriterleri (%)

Yıllar				
	Referans* Değer	AB (EU) Ortalaması	EPB Alanı (EA) Ortalama	Türkiye
1999	2.0	1.2	1.1	64.9
2000	2.7	1.9	2.1	54.9
2001	3.1	2.2	2.3	54.4
2002	2.9	2.1	2.2	45.0
2003	2.7	2.0	2.1	25.3
2004	2.2	2.0	2.1	10.6
2005	2.5	2.2	2.2	8.28
2006	2.9	2.2	2.2	9.6
2007	2.8	2.3	2.1	8.8
2008	4.1	3.7	3.3	10.4

Kaynak: Eurostat verilerinden elde edilmiştir

(1) 2004'e kadar AB-15, 2004'ten sonra AB-25 ve 2007'den sonra da AB-27 ülke dikkate alınmıştır.

(2) EA(Euro Alanı) olarak 2006'ya kadar EA-12, 2007'de EA-13, 2008'de EA-16 dikkate alınmıştır.

Fiyat istikrarı kriteri açısından 1999 yılında AB ve EPB alanı ortalamasının çok üzerinde bir enflasyon düzeyine %64.9 sahip olan Türkiye, ilerleyen yıllarda enflasyon hızını düşürmede gösterdiği başarıya rağmen 2008 yılı itibariyle AB ve EPB alanı ortalamasından yaklaşık 3 kat daha yüksek enflasyona sahiptir %10.4

Türkiye'nin enflasyon oranlarında geçmişe nazaran sürekli ve hızlı bir düşüş olduğu açıktır. Bu durum umut verici olabilir. Fakat AB'ye son dönemlerde katılan Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Estonya gibi ülkelerin de zaman zaman çift haneli rakamlara çıktığı görülmektedir.

* Enflasyon Oranı İçin Referans Değer Hesaplanması (2008): (Fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin enflasyon oranlarının ortalamasını 1,5 puan fazlası) Tablo-2'den yararlanılarak, Tablo -3'deki Referans değer hesaplanmıştır. Almanya: 2.8 – Hollanda: 2.2 - Portekiz: 2.7 $2.8 + 2.2 + 2.7 = 7.7$ $7.7 / 3 = 2.56$ $2.56 + 1.5 = 4.06 = 4.1$

3.2. DÖVİZ KURU

Günümüzde uluslararası finans sisteminde çok çeşitli döviz kuru sistemleri kullanılıyor ve her sistemin diğerlerine göre avantajları ve dezavantajları bulunuyor. Literatürde döviz kuru sistemleri sabit ve serbest kur sistemleri olarak iki ana gruba ayrılmış olmakla birlikte zaman içerisinde her iki grubun çeşitli özelliklerinin bir araya getirildiği çeşitli döviz kuru sistemleri ortaya çıkmıştır. Döviz kuru rejimleri, pek çok nedenden dolayı basit bir sınıflandırmayı güçleştirmektedir. İki ana grup kendi içlerinde sabitlik derecesine göre farklı şekilde sınıflandırmalara tabidir.

Yıllar itibari ile, ülkelerin sabit kur sistemlerini terk ederek serbest kur rejimlerine doğru geçiş yaptığı gözlemlenmektedir. IMF verilerine göre; 1991 yılında üye ülkelerin %52'si sabit döviz kuru sistemlerini kullanırken bu oran 1997'de %36'ya gerilemiş durumdadır. IMF üyeleri arasında 1997 sonunda 3 ülke dolarizasyonu seçmişken, 70 ülke tamamen sabit kur sistemini, 7 ülke sürünen sabit kur sistemini, 11 ülke sürünen sabit bant sistemini, 26 ülke hedef alanı sistemini, 23 ülke yönetilen serbest kur sistemini ve son olarak da 45 ülke tamamen serbest kur sistemlerini benimsemiş durumdadır.²³

Türkiye’de Kur Rejimleri: Bu bölümde 1980’den 1994’e kur rejimleri ve kur politikasıyla ilgili önemli değişiklikler ele alınacak olursa 24 Ocak 1980 kararlarına kadar, kontrollü ve katlı kur politikası uygulanan Türkiye, bu tarihte aldığı kararlar çerçevesinde, “daha gerçekçi ve esnek” bir kur rejimine geçmeye karar vermiştir. Bu kapsamda, TL, yabancı paralar karşısında yaklaşık olarak yüzde 50 civarında devalüe edilmiş ve kimyasal gübre ithalatı dışında katlı kur uygulamaları kaldırılmıştır. Ayrıca, ihracatçılara tanınan döviz tahsisi uygulaması ham madde ve ara malı ithalatçılarına da tanınmıştır. 1984 yılında kur rejiminde çok

²³ Saruhan Özel, **Türkiye’de Enflasyon, Devalüasyon ve Faiz**, Alkım Yayıncılık, İstanbul-2000, s. 85-87.

önemli bir değişiklik yapılarak ticari faaliyetler karşılığında edinilmiş dövizlerin bankalarda mevduat olarak tutulması imkanı getirilmiştir.²⁴

1989 Ağustos ayında kabul edilen 32 sayılı kararlarla döviz ve efektif hareketleri üzerindeki kısıtlamaların hemen hemen hepsi kaldırılmıştır. Yerleşik olmayanlara da döviz mevduat hesabı açma hakkı tanınmış ve TL için konvertibiliteye geçilmiştir.

1990-1992 yılları arasında uygulanabilen para programları hazırlanmış ve bu para programlarında döviz piyasası genellikle TCMB'nin açık pozisyonunu küçültme veya kontrol altında tutma çabalarının sonucu olan müdahalelere uğramıştır. Fakat bu müdahaleler kur rejimini etkileyecek ölçüde yoğun olmamıştır.²⁵

1994'ten 2002'ye Türkiye'de Kur Rejimlerindeki Önemli Değişiklikler ve Etkileri; Merkez bankası 1994'ten beri "Managed float-yönetilen serbest kur politikası" döviz kur sistemini kullanmaktaydı. Döviz sepeti baz alınarak uygulanan bu sistemde Merkez Bankası dış ticaret dengesinin daha fazla bozulmasını engellemek için devalüasyonu mümkün olduğu kadar özel imalat sektörü fiyat endeksi ile ölçtüğü enflasyona yakın götürmeye ve döviz kurunu aylık bazda aylık enflasyon tahminlerine paralel artacak şekilde belirlemeye çalışmaktaydı. Diğer bir deyişle döviz kurunu enflasyona paralel artacak şekilde devalüe etmek için döviz piyasasına gelişigüzel alım satımlarla müdahalede bulunmaktaydı finansal piyasalar MB'nin döviz kurunun ne olmasını istediği açıkça bildirilmemekte piyasaların bunu tahmin etmesi gerekmekteydi.²⁶

Devalüasyonun enflasyona yakın götürülmesi, enflasyondan arındırılmış döviz kuru anlamına gelen reel döviz kurunun sabit olması anlamına gelir. Bu nedenle sistem Merkez Bankası tarafından "sabit reel kur" olarak adlandırılmaktaydı.

²⁴ Ayşegül, Özgül ve Diğerleri, **Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye Ekonomisine Etkileri**, A.Ü SBF., 2002, s. 26.

(Çevrimiçi) <http://www.tbb.org.tr/türkce/araştırmalar/kurrejimleri>, 28.01.2010.

²⁵ Emre Alpan İnan, **Kur Rejimi Tercih ve Türkiye**, Türkiye Bankalar Birliği, 2002.

(Çevrimiçi) <http://www.econturk.org>, 14.11.2009.

²⁶ Özel., a.g.e.,

Bu politika devalüasyonun üretim maliyetleri üzerindeki önemli etkisi nedeniyle enflasyonist bir uygulamaydı.

1999 yılı sonuna kadar etkileri itibariyle esnek çapa uygulamada da kontrollü serbest bir kur rejimi uygulanmıştır. Kur, piyasada serbestçe belirlenmekte, fakat Merkez Bankası yoğun bir şekilde müdahale etmekteydi. Bu dönemde, kur artışları genelde enflasyon düzeyinde veya bu düzeyin biraz altında tutulmuştur.

Merkez Bankası'nın 2000 yılı öncesinde kullandığı kur sistemi, Türkiye'deki üretim maliyetleri ve satış fiyatlarının yurtdışındakilerden çok farklı olmasını engelleme hedefine yönelik olarak belirlenmiştir. 2000 yılında Merkez Bankası kur politikasını değiştirerek gün bazında her gün için 1 yıl önceden açıklanan ve 3'er aylık dönemlerde sürekli yavaşlatılan bir devalüasyon stratejisi izlemeye başlamıştır.²⁷

2002'den - 2005'e kadar dönemde; izlenen yüksek faiz politikasıyla sağlanan iş kaynak girişi döviz kurunun baskılanmasına neden olarak hem enflasyonun düşmesine hem de büyüme için gerekli kaynak sağlanmasına yardımcı olmuş, ancak 2005 yılının sonlarından itibaren enflasyondaki düşüş durmuş ve fiyatlar katılaşmaya başlamıştır. 2006'dan 2008'e kadar dönemde; ekonomik büyüme hızı düşmeye başlamıştır. Yani yüksek faiz politikası kısa dönemde enflasyonun düşmesine yardımcı olmuş; ama daha sonraki süreçte dış kaynak girişini artırarak para arzının artmasına neden olmuştur. Gelen dış kaynakla ülkedeki harcamalar finanse edilmiş ve toplam talep artmış, bu da enflasyonla mücadeleyi zorlaştırmıştır.²⁸

“Yüksek faiz - düşük kur” politikası ile dış kaynak ihtiyacı fazla olan Türkiye'de uzun dönemde enflasyonla mücadelede başarı sağlanamamıştır. Türkiye ekonomisinin kendine özgü yapısal özellikleri dikkate alınmadan standart politika araçlarının kullanılması istenilen sonuçlardan çok istenilmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle Türkiye, ekonomi politikalarını oluştururken

²⁷ Özel, a.g.e., s. 69.

²⁸ A.e.,

kendine özgü ve amacına yönelik araçlar kullanılmalıdır. 2008 yılının sonlarından itibaren dünyada yaşanan finansal krizin derinleşmesi TCMB'nin enflasyonla mücadelesini daha da zorlaştırmıştır. Bu nedenle TCMB enflasyona ilişkin orta vadeli hedeflerini yeniden belirlemiştir. TCMB, Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu global nedenli krizin etkilerini azaltmak ve ekonominin yeniden canlanmasını sağlamak için faiz oranlarını 2009 yılının başından itibaren kademeli olarak düşürmeye başlamıştır. Daha gerçekçi bir kur politikası uygulayarak da Mart 2009'da yaşanan dolar kurunun aşırı dalgalanması dışında döviz kuruna müdahale etmemektedir. "yüksek faiz-düşük kur" politikası terk edilerek, kademeli olarak "düşük faiz-yüksek kur" politikasına geçildiği görülmektedir. Gerekli olan dış kaynak ihtiyacı için ise IMF ile yeni bir stand-by anlaşması yapılmasına çalışılmaktadır.²⁹

ATKA'nın 121. maddesine göre, "bir üye ülkenin parasının son iki yıl devalüe edilmemiş olması ve Avrupa para sisteminin döviz kuru mekanizması içinde belirlenen normal dalgalanma marjları içinde kalması" ile üye ülkenin döviz kuru kriterini sağlamış olduğu kabul edilmektedir³⁰. Türkiye, henüz AB üyesi olmadığı için ulusal parası Euro karşısında bir merkez kura sahip değildir. Bu nedenle bu kriter açısından Türkiye'nin değerlendirilmesine gerek görülmemektedir.

²⁹ İlkay Öner Badurlar, **Türkiye'de Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi Uygulaması ve Para Politikasına Etkisi** (Çevrimiçi) <http://econ.anadolu.edu.tr> 10.01.2010.

³⁰ Akçay., **a.g.e.**, s.26

3.3. FAİZ ORANLARI

Faiz, milli gelirin bölüşümü bakımından sermayenin payı, başka bir açıdan sermayeyi kiralamanın bedeli ya da tasarrufun ödünç verilmesi karşılığında alınan bir bedeldir. Günümüzde faiz “paranın kullanılması karşılığında alınan bir bedeldir.” yani faiz paranın kirasıdır.

Para miktarı ile faiz haddi arasındaki ilişkileri araştıran üç ayrı teori olmuştur. Bunlar: Klasik, Neo-Klasik ve Keynesyen teorilerdir.³¹

Bir ülke ekonomisinde ekonomiyi yönetenlerin karar alırken dört ana hedefi amaçladığından söz edebiliriz:

- Kıt olan kaynakların tam ve rasyonel olarak kullanılması,
- İstikrarlı bir ekonomik büyüme sağlanması,
- Ekonomik büyüme sağlanırken fiyat istikrarının korunması,
- Ödemeler dengesinde istikrarın sağlanması.

Karar alıcılar tarafından bu temel hedeflere ulaşabilmek için uygulanan ekonomi politikaları, uyguladıkları ekonomik yapı, yönetim şekli ve uygulama dönemlerine göre farklı özellikler taşır. Ancak, her ne kadar farklı özellikler gösterebilirler de iktisat politikalarının temel hedefi aynıdır.³²

İktisat politikalarının iki ayağı maliye ve para politikalarıdır. Merkez Bankaları, uygulanan ekonomik politikaların para politikası uygulamaları tarafında karşımıza çıkmaktadır. Merkez Bankaları, faiz oranları, döviz kurları ve özellikle

³¹ Onur Sungur, **Süleyman Demirel Üniversitesi Para Teorisi ve Politikası**, (Çevrimiçi) [www.http://iibf.sdu.edu.tr](http://iibf.sdu.edu.tr), 15.10.2009.

³² K.Batu Tunay, **Hiperenflasyon ve Hiperenflasyon Sürecinde Para İkaməsi**, Beta Yayınları, İstanbul-2001.

para arzındaki genişlemeler üzerindeki etkileri ile ekonominin istikrarlı büyümesini sağlamaya çalışırlar.

Bir ülkenin para piyasasında yatırımdan elde edebilecek faiz getirisi, diğer ülkelerin faiz getirilerinden daha yüksekse, kısa süreli mali fonlar, düşük faizli ülkeden yüksek faizli olan ülkeye doğru akar.

Gelişmekte olan ülkeler, bir yandan siyasi sistemlerini demokratikleştirmeye çalışırken, diğer yandan bu sisteme uyumlu olarak çalışan serbest piyasa ekonomisini de benimsemektedirler. Finansal liberalleşmeye bağlı olarak beklentiler doğrultusunda hareket eden kısa vadeli sermaye hareketleri (portföy yatırımları, tahvilleri, mevduat sertifikası, ticari kağıt ve hisse senedi) de genellikle faiz oranları yüksek gelişmekte olan ülkelere yönelmektedir. Ancak bu akımlar, mali piyasalarda kırılganlıklar yaratan unsurları da içermektedir ve bunların sürekliliği halinde ülke ekonomisinde kronik problemlere neden olmaktadır³³

Yurtdışı faizlerin yurt içi faizlerden yüksek olması durumu finansal piyasalara yatırım yapan yatırımcıların faiz farkı kazançlarına neden olmaktadır. Bu durumda para kazanmayı amaçlayan yatırımcı, yapacağı yatırımlarını risksiz yapabilmek için ya parasını yatırım yapacağı yani finansal varlığını satın alacağı ülke parasına anında teslim piyasalarından çevirecek ya da riskini gidermek amacıyla vadeli piyasa işlemlerini yapacaktır.

Bir ülke ekonomisi için faiz farklarının artması, uluslararası yatırımcılar açısından çekici olmakla birlikte, o ülke için öncelikle döviz birikimi sağlayacak, döviz birikiminin ortaya çıkardığı ithalata ve para arzındaki artışa bağlı olarak tüketim ve yatırım harcamaları da artacak ve ulusal tasarruflar azalacaktır. Bu olgu tersine döndüğünde, ithalattaki artışa bağlı olarak ülke büyük bir cari işlemler

³³ Funda Yurdakul, **Türkiye’de yüksek faiz politikası ve yurtiçi-yurtdışı faiz oranları farkını etkileyen faktörler**, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, Yıl: 2009, (Çevrimiçi) <http://www.insanbilimleri.com>, 12.01.2010.

bilançosu açığı ile karşı karşıya kalacak ve bunun sonucunda genellikle büyük bir finansal kriz ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik kriz ile son bulacaktır.³⁴

3.3.1. Türkiye’de Faiz Oranları ve Uygulanan Politikalar

Türkiye’de 1970’li yıllardan itibaren kronikleşen enflasyon sorununu çözmek için çeşitli para politikası rejimleri uygulanmış ve her uygulamanın sonucunda da başarısız olunmuştur. Bunun altında yatan en önemli neden, Türkiye ekonomisinin kendine özgü yapısal özelliklerinin bu standart politikalar uygulanırken göz ardı edilmesidir. Bilindiği gibi, 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de cari işlemler hesabı ve bütçe sürekli olarak açık vermektedir. Bu açıkların finansmanı için para politikası kaynaklarına başvurulması enflasyonist sürecin hızlanmasına yol açmıştır. Ayrıca açıklar Türkiye’nin dış kaynak ihtiyacının artmasına neden olmuştur. 1980’li yılların ortalarından itibaren Türkiye ekonomisi “enflasyon - yüksek faiz - devalüasyon” sarmalına girmiştir. Bu sarmala girilmesinin nedeni de Türkiye’deki tasarruf açığının karşılanması ve kalkınmanın sağlanması için dışarıdan gelecek yabancı sermayeye ihtiyaç olduğu düşüncesidir. Bu nedenle ülkeye döviz girişini özendirmek için uygulanan yüksek faiz politikası ülkeye döviz girişini sağlamış, ancak cari açığa neden olmuştur. Bu enflasyon-devalüasyon sarmalına çözüm için, IMF bu sarmala girmiş ülkelere kur çapası modelini uygulamıştır. Türkiye de 2000 yılına IMF’nin önerdiği döviz kuru hedeflemesine dayanan yeni bir ekonomik program ile girmiştir. IMF desteğini de arkasına alan bu programın en çarpıcı tarafı, artış hızı önceden açıklanmış bir döviz kuru rejimini merkezinde barındırmasıdır.³⁵

Şubat 2001 krizinden sonra Türk lirası yeniden dalgalanmaya bırakılmış ve güçlü ekonomiye geçiş programı yürürlüğe konmuştur. Program ile mali piyasalardaki kırılgılığın azaltılması, faiz ve döviz kurlarında istikrar sağlanması, artan borç yükünün azaltılması, enflasyonun düşürülerek sürdürülebilir büyüme

³⁴ A.e.,

³⁵ Fatih Özatay, **Türkiye’de 2002-2008 Döneminde Para Politikası**, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, No: 275, s. 37-65.

oranının sağlanması ve iktisadi etkinliği artırıcı yapısal reformların gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.³⁶

Ancak, gerek Şubat 2001 krizinin yarattığı olumsuzlukların devam etmesi ve gerek 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de gerçekleştirilen saldırıların yarattığı olumsuzluklar Türkiye ile IMF arasında daha güçlü mali kaynaklar ile desteklenen yeni bir stand-by antlaşmasına ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur.

17. stand-by programında olduğu gibi, 18. Stand-by antlaşmasına bağlı olarak 2002-2004 yılları arasında uygulanan istikrar programı süresince, öngörülmesine rağmen enflasyon hedeflemesi stratejisine geçilememiştir. Bunun yerine, Merkez Bankası 2002-2004 yılları süresince açıkladığı para programlarında uyguladığı politikaları “Örtük Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi olarak tanımlamıştır.³⁷

Uygulanan program sonucunda yaşanan gelişmeler, enflasyonist beklentileri aşağı çekerken, risk primlerinin azalmasına, Türk lirasının değerlenmesine ve faiz oranlarının gerilemesine katkıda bulunmuştur. Türk lirasındaki değerlenme sıkı maliye politikası ve faiz dışı fazlanın da etkisi ile reel faizlerin düşmesi enflasyonun aşağı inmesinde önemli rol oynamıştır.³⁸

Örtük enflasyon hedeflemesi uygulamasının kredibilitesinin üst düzeye çıkması, uluslararası piyasalarda Türkiye’nin kredi riskinin tarihsel olarak düşük bir düzeye inmesi, kamu kesimi borçlanma gereğinin ortadan kalkması ve kamu borcunun önemli ölçüde düşmüş olması ve bankacılık sektörünün daha sağlıklı bir yapıya kavuşması. Bunlar dışında enflasyon hedeflemesine geçilmesine karar verilmesinin üç önemli nedeni daha vardı. Bunlar; hükümetin IMF ile 2005-2007 dönemini kapsayan yeni bir stand-by anlaşması yapacağını açıklaması, AB reform sürecinin yolunda gitmesi ve sosyal güvenlik, vergi ve mali hizmetlere yönelik üç

³⁶ Gül E., Ekinci A ve Özer, M., **Türkiye’de Faiz Oranları ve Döviz Kuru Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1984-2006**, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, No: 251, 2007, s. 21-31.

³⁷ TCMB, **Para Politikası Metinleri**, 2 Ocak 2004” Tarihli Para ve Kur Politikası Raporu, (Çevrimiçi) <http://www.tcmb.gov.tr>, 15.10.2009.

³⁸ Gül ve Diğerleri (2007), **a.g.e.**, s. 21-31.

önemli reformun gündemde olmasıdır. Bütün bunlar 2005'in sonlarına doğru enflasyon hedeflemesi üzerindeki "örtüyü" kaldırttı.³⁹

Kısacası 2002-2005 döneminde enflasyonla mücadelede elde edilen başarının ardından kademeli olarak karar süreçleri daha şeffaf ve öngörülebilir hale getirilmiş ve TCMB 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi rejimine geçildiğini ilan etmiştir.⁴⁰

Ancak, 2002-2005 döneminde uygulanan yüksek faiz-düşük kur politikası sonucu yaşanan gelişmeler ve 2005 yılının son çeyreğinde cari işlemler açığının ciddi boyutlara ulaşması ile 2006 Mayıs ayından itibaren dış konjonktürün bozulması enflasyon hedeflemesinde işlerin tersine dönmesine neden oldu. 2007 yılı ve sonrasını kapsayan dönemde ise enflasyondaki düşüşü engelleyen temel unsurlar, uluslararası piyasalarda petrol ve diğer emtia fiyatlarında yaşanan keskin artışlar ile yönetilen/yönlendirilen fiyat ayarlamaları olmuştur. Türkiye 2007 yılında dünyada en yüksek reel faiz veren ülke olmuştur. Bu da çok miktarda sıcak paranın ülkeye gelmesine ve dövizle borçlanmanın maliyetinin düşük olmasından dolayı dış borçlanmanın artmasına ve para arzının genişlemesine neden olmuştur. 2007 yılının sonlarından itibaren ABD'de başlayan Mortagate krizi 2008 yılında tüm dünyayı etkisi altına almış ve küresel bir krize dönüşmüştür. Bu durum hem dünyadaki hem de Türkiye'deki belirsizliklerin son derece artmasına neden olmuştur.⁴¹

Tüm bu yaşanan gelişmeler 2006-2008 döneminde enflasyon oranının hep hedeflenen enflasyon oranının üzerinde gerçekleşmesine neden olmuştur. Hedeften sapmaların gittikçe artması enflasyona ilişkin beklentileri de olumsuz yönde etkilemiş, beklenen enflasyon da tekrar hedefin üzerine çıkmıştır. 2006 ve 2007 yıllarında gerçekleşen enflasyonun hedeflenenin üzerinde çıkması ve 2008 yılında da böyle olacağı beklentisi nedeniyle TCMB 3 Haziran 2008'de orta vadeli enflasyon hedefini değiştirmiştir. Buna göre 2009 ve 2010 için %4 olan enflasyon hedefleri

³⁹ Özatay, a.g.e., s. 37-65.

⁴⁰ TCMB, **2009 Yılında Para ve Kur Politikası**, (Çevrimiçi) <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2008> , 10.10.2009.

⁴¹ Şükrü Kızılot, **Türkiye Cennetinden Japonya Cehennemine**, Hürriyet Gazetesi,3 Ekim 2007.

sırasıyla %7,5 ve %6,5 olarak değiştirilmiştir. 2011 yılı için ise %5,5'lik bir hedef açıklanmıştır.⁴²

Sonuç olarak, 2002-2005 dönemini kapsayan Örtük Enflasyon Hedeflemesi döneminde ve 2006-2008 dönemini kapsayan Açık Enflasyon Hedeflemesi döneminde uygulanan faiz politikasının (nominal faizler açısından) yönü birbirine zıt olsa da bunun ortak bir sonucu olmuştur. Bu sonuç reel faizleri yüksek tutmaktır.⁴³

TCMB'nın faiz politikası, 2002-2005 döneminde nominal faizleri beklentilere göre daha yavaş düşürme, Mayıs 2006'dan sonra ise beklentilere göre nominal faizleri daha hızlı yükseltme yönünde olmuştur. Her iki dönemin para politikası açısından ortak noktası TCMB'nın yüksek reel faiz politikası izlemesidir.

3.3.2. Maastricht Ekonomi Kriterlerinden “Faiz Kriteri”

Üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranı, 12 aylık dönemler itibarıyla, fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranı 2 puandan fazla aşmamalıdır.

Faiz kriteri; AB üyesi ülkelerin EPB alanına dahil edilmelerinde dikkate alınan diğer bir kriteri uzun vadeli faiz oranıdır. ATKA'nın 121(1). maddesi, “üye ülkelerde nominal yaklaşmanın sağlamlığı ve döviz kuru istikrarının, uzun vadeli faiz oranına ilişkin referans değere göre değerlendirilmesi gerekli görülmektedir. Uzun vadeli faiz oranları ile ne kastedildiği, yaklaşma kriterlerine ilişkin protokolün 4. maddesinde belirtilmektedir. Bu maddeye göre, “uzun vadeli faiz oranları, ulusal tanım farklılıkları dikkate alınarak, uzun vadeli devlet tahvilleri veya karşılaştırılabilir menkul kıymet baz alınarak ölçülecektir.”⁴⁴

⁴² İlkay Öner Badurlar, **Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi Uygulaması ve Para Politikasına Etkisi: 2002-2008** (Çevrimiçi) <http://econ.anadolu.edu.tr> , 28.01.2010).

⁴³ C. Mehmet Baydur, **Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi ve Faiz Politikası: Doğru mu? Yanlış mı?**, Ekonomik Yorumlar, (Çevrimiçi) www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/ 29.10.2010.

⁴⁴ DPTM, **AB üyesi ülkelerde ve aday ülkelerde ekonomik gelişmeler**, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Şubat, 2007 s.36

Tablo 4- Uzun Dönem Faiz Oranları (%)

Ülkeler/Yıllar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB-27	:	:	:	:	:	:	:	4.08	4.56	4.55
EA11-2000 EA12-2006 EA13-2007 EA15-16 2008	4.66	5.44	5.00	4.91	4.14	4.12	3.42	3.84	4.32	4.30
Belçika	4.76	5.60	5.13	4.98	4.18	4.15	3.43	3.81	4.33	4.42
Bulgaristan	:	:	:	:	6.45	5.36	3.87	4.18	4.54	5.38
Çek Cumhur.	:	:	6.31	4.88	4.12	4.82	3.54	3.80	4.30	4.63
Danimarka	4.93	5.65	5.08	5.05	4.31	4.30	3.40	3.81	4.29	4.30
Almanya	4.51	5.27	4.80	4.78	4.07	4.04	3.35	3.76	4.22	4.00
Estonya	11.39i	10.48i	10.15i	8.42i	5.25i	4.39i	4.17b	5.01i	6.09i	8.16i
İrlanda	4.72	5.52	5.01	5.01	4.13	4.08	3.32	3.77	4.31	4.53
Yunanistan	6.31	6.10	5.30	5.11	4.27	4.25	3.58	4.07	4.50	4.81
İspanya	4.74	5.53	5.12	4.96	4.12	4.10	3.38	3.78	4.31	4.37
Fransa	4.62	5.40	4.94	4.86	4.13	4.10	3.41	3.80	4.30	4.24
İtalya	4.74	5.58	5.19	5.04	4.25	4.26	3.55	4.05	4.49	4.69
Kıbrıs (G.K)	:	:	7.63	5.70	4.74	5.80	5.16	4.13	4.48	4.60
Letonya	:	:	7.57	5.41	4.90	4.86	3.88	4.13	5.28	6.43
Litvanya	:	:	8.15	6.06	5.32	4.50	3.70	4.08	4.55	5.61
Lüksemburg	4.68	5.52	4.86	4.71i	4.04i	4.18i	3.36i	3.91i	4.56i	4.61i
Macaristan	:	:	7.95	7.09	6.82	8.19	6.60	7.12	6.74	8.24
Malta	:	:	6.19	5.82	5.04	4.69	4.56	4.32	4.72	4.81
Hollanda	4.65	5.41	4.96	4.89	4.12	4.09	3.37	3.78	4.29	4.23
Avusturya	4.69	5.56	5.07	4.96	4.15	4.15	3.38	3.79	4.29	4.27
Polonya	:	:	10.68	7.36	5.78	6.90	5.22	5.23	5.4	6.07
Portekiz	4.79	5.60	5.16	5.00	4.18	4.14	3.44	3.91	4.43	4.53
Romanya	:	:	:	:	:	:	:	7.23	7.13	7.70
Slovenya	:	:	:	8.72	6.40	4.68	3.81	3.85	4.53	4.61
Slovakya	:	:	8.04	6.94	4.99	5.03	3.52	4.41	4.49	4.72
Finlandiya	4.74	5.49	5.04	4.98	4.13	4.41	3.35	3.78	4.29	4.30
İsveç	5.00	5.37	5.11	5.30	4.64	4.42	3.38	3.70	4.17	3.90
İngiltere	5.02	5.33	5.01	4.91	4.58	4.93	4.46	4.38	5.06	4.51
Hırvatistan	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Makedonya	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Türkiye*	86.1	51.2	78.8	53.7	42.8	29.1	23.8	19.0	20.1	19.7

Kaynak: Eurostat,

(Çevrimiçi) <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/printTable.do?tab=table>, 03.01.2010

: = Mevcut değil, i = Tahmini değer,

- Türkiye verileri 2009 İlerleme Raporundan alınmıştır.

Avrupa Birliği AB(EU) EU15- 2004, EU25 -2006, **EU27**) (DE, FR, İT, ES, PT, BE, LU, NL, İE, Fİ, AT, GR, UK, DK, SE, + CZ, EE, LV, İT, MT, HU, CY, PL, Sİ, SK, + BG, RO

Euro Alanı EA12-2006, EA13-2007, EA15-16 2008, **EA16** (EA12-2006: BE, DE, İE, GR, ES, FR, İT, LU, NL, AT, PT, Fİ, + EA13-2007: SK, + EA15-16 2008: CY, MT, SK)

Tablo -5- Faiz Kriteri (%)

Yıllar				
	Referans* Değer	AB (EU) Ortalaması	EPB Alanı (EA) Ortalama	Türkiye
1999	6.59	..	4.66	86.1
2000	7.32	..	5.44	51.2
2001	6.86	..	5.00	78.8
2002	6.78	..	4.91	53.7
2003	6.10	..	4.14	42.8
2004	6.07	..	4.12	29.1
2005	5.34	..	3.42	23.8
2006	5.74	4.08	3.84	19.0
2007	6.22	4.56	4.32	20.1
2008	6.04	4.55	4.30	19.7

Kaynak :Eurostat verilerinden elde edilmiştir. „ = Mevcut değil

(1) 2004'e kadar AB-15, 2004'den sonra AB-25 ve 2007'den sonra da AB-27 ülke dikkate alınmıştır.

(2) EA (Euro Alanı) olarak 2006'da EA-12, 2007'de EA-13, 2008'de EA-16 dikkate alınmıştır.

Türkiye, faiz kriteri açısından 1999 yılında %86.1 gibi çok yüksek faiz oranına sahipken, 2008'de bunun %19.7'ye gerilemesini sağlamıştır. Ancak Türkiye'de uzun vadeli nominal faiz oranı hâlâ 2008 yılında AB %4,55 ve EPB alanı ortalamasının %4,30 çok üzerindedir.

Türkiye'nin geçmiş yıllarda kaydettiği değerlere bakılarak ülke hakkında yorum yapılabilir. Macaristan'ın ve diğer ülkelerin çok üstünde olduğu hatta tek basamaklı değerlere inilmediği görülmektedir. Burada Türkiye'nin geçmişte yaşamış olduğu krizler söz konusu olsa da bu oranlar AB ülkelerine nazaran çok yüksektir. Hükümetin uygulamış olduğu politikalarla kısmen başarılı olduğu düşünülebilir, ancak daha çok çalışması gerektiği açıktır.

3.4. GENEL DEVLET BORÇLANMA GEREĞİ (Bütçe Açığı)

* Uzun Vadeli Faiz Oranı İçin Referans Değer Hesaplaması: (2008) (Fiyat istikrarı açısından en iyi performansa sahip üç ülkenin uzun vadeli faiz oranlarının ortalamasının 2 puan fazlası) Tablo-4'den yararlanılarak Tablo -3 Referans değerleri hesaplanmıştır. Almanya: 4.00 –Hollanda: 4.23 – İsveç: 3.90
 $4.00 + 4.23 + 3.90 = 12.13$ $12.13 / 3 = 4.04$ $4.04 + 2.00 = 6.04$

Toplumların ortak ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulan devletler, zaman içinde meydana gelen gelişmeler karşısında, ortaya çıkan sosyal ve ekonomik ihtiyaçları karşılama ve bu ihtiyaçların finansmanını sağlama sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Artan toplum ihtiyaçları karşısında kamu harcamalarının artışı ve kamu gelirlerinin etkinleştirilememesi, zamanla bütçe açıklarına neden olmuştur.

Bunun sonucunda kamu bütçesinin, gelirleriyle giderlerini karşılayamaması ve alternatif finansman araçlarına yönelerek bütçe açıklarının kapatılmaya çalışılması, oluşan krizlerin nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Bu da ekonomilere belirsizlik, enflasyon, faiz ve istikrarsızlık olarak yansımaktadır.

Devletin gelir ve giderlerinin gelecek belirli bir dönem için tahminlere yer verilen gelirlerin toplanması ve giderlerin yapılmasına izin ve yetki veren, bütçelerin esas itibariyle denk olmasıdır. 1929 ekonomik buhranına kadarki dönemde devletler bu ilkeye genel olarak uymuşlardır. Ancak bu yıldan sonraki müdahale devlet anlayışı ile birlikte devlet fonksiyonlarında meydana gelen değişimle beraber kamu harcamalarının artması, kamu gelirlerinin de bu artışları takip edememesi günümüzde birçok ülkenin karşı karşıya kaldığı bir sorunu, **bütçe açıklarını** gündeme getirmiştir.⁴⁵

Ülkemizde meydana gelen krizlerin temelinde kamu gelirin yeterli düzeyde artırılmaması ve kamu harcamalarının artışı sonucu oluşan bütçe açıkları yer almaktadır. Kamu hizmetlerinin finansmanı için yeterli kamu gelirin sağlanamaması giderek borç stokunu artırmıştır. Borç stokundaki artış; faiz ödemelerini dolayısıyla bütçe harcamalarını artırarak hem bütçe esnekliğinin azalmasına hem de “bütçe açığı-borç-faiz” kısır döngüsüne neden olmuştur.⁴⁶

Türkiye’de bütçe açıklarının tarihsel gelişimine bakmadan önce “kamu açığı” kavramının tanımlanmasına bakacak olursak; Geleneksel açık: En genel biçimde

⁴⁵ M. Yasin Saatçi, **Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Finansman Şekilleri**, Bütçe Dünyası, Cilt: 2, Sayı: 26-2007, s. 91-100.

(Çevrimiçi) <http://www.debud.org/html/dergi/26/Ysaatci.pdf> 02.01.2010.
⁴⁶ A.e., s.92

kamu açığı olarak ifade edilen bu açık tanıma göre kamunun finansman ihtiyacı, kamu kesiminin harcamaları ile olağan kamu gelirleri arasındaki açık kadardır. Ülkeler arasındaki karşılaştırmalara da imkan veren bu kavram “Kamu Kesimi Borçlanma Gereği” olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de kamu açıkları diğer bir deyişle kamu kesimi borçlanma gereği başlıca altı birimin açık ya da fazlasının toplamından oluşmaktadır. Bunlar;⁴⁷

- Merkezi yönetim,
- Yerel yönetimler,
- KİT’ler,
- Fonlar,
- Döner Sermayeler,
- Sosyal Güvenlik kuruluşları

Bunların toplamı geleneksel açık olarak adlandırılmaktadır.

Burada “*kamu açıkları*” ile “*kamu borçları*” kavramları arasındaki farkı belirtmekte fayda vardır. Kamu açıkları bir dönem içinde olağan kamu gelirleri ile kamu giderleri arasındaki farktır. Kamu borçları ise belirli bir zaman diliminde, o zamana kadar oluşmuş olan kamu açıklarının toplam değeridir. Görüldüğü gibi kamu açıkları ya da kamu kesimi borçlanma gereksinimi bir tür akım değişken niteliğinde olduğu halde kamu borçları bir stok değer niteliğini taşımaktadır. Aynı ayrı zaman diliminde oluşmuş kamu açıkları birikerek belirli bir zaman kesitinde kamu borçlarını oluşturmaktadır.⁴⁸

3.4.1. Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Tarihsel Gelişimi

⁴⁷ İzzettin Önder, **Kamu Açıklarının Tanımlanması Ölçümü ve Etkileri** - X. Türkiye Maliye Sempozyumu tebliği – 14-18 Mayıs 1994 Antalya

çevrimiçi) <http://idari.cu.edu.tr/igunes/butce/yontem.doc> 10.11.2009

⁴⁸ Saatçi.,a.g.e., 93.

Türkiye’de bütçe açıkları kısaca; kamu harcamalarının, kamu gelirinden fazla olması durumudur. Bir ekonomide kamu kesimi çeşitli birimlerle temsil edilir. En geniş tanımı ile kamu kesimi: konsolide bütçe, yerel yönetimler bütçeleri, KİT bütçeleri, sosyal sigortalar bütçeleri ve fonlardan oluşur. Devlet bu beş birimden gelir toplar ve harcama yapar. Bu beş birimde gelir - gider dengesi, kamu kesimi dengesini verir. Oluşan bu kamu kesimi dengesinin açık vermesi “*Kamu Kesimi Borçlanma Gereği*” ya da “*Bütçe Açığı*” olarak bilinir.

Kamu harcamaları kamunun normal geliri ile sınırlı değildir. Bu yüzden bütçe açıkları ortaya çıkar. Ülkemizde bütçe açıklarını iktisatçılar genellikle yüksek büyüme hızına ve/veya vergi sistemimizin yetersizliğine bağlamaktadırlar. Aslında Türkiye’de bütçe açığını doğuran nedenler olarak;⁴⁹

- kamusal hizmetlere olan talep,
- hızlı nüfus artışı,
- tasarrufları yüksek tutulan büyüme hızını finansmandan yetersiz kalışını,
- mali disiplinin bulunmayışını,
- kamu kesiminin büyüklüğünü, aşırı istihdam ve sübvansiyonları,
- KİT’lerin Politize oluşunu sayabiliriz..

Bunun yanında özellikle 1980’lerde başlatılan ve kısmen bitirilen alt yapı yatırımları kamu kesimi açıklarında önemli bir rol oynamıştır. Yine 1990-1991 yıllarında yaşanan körfez krizinde kamu açıklarının artışındaki dış etkenlerden biri olarak sayılabilir. Ayrıca terör olaylarını önlemeye yönelik harcamalarında payı küçümsenmemelidir. Ancak bütün bu sebeplerin varlığı; iradi bir maliye politikası

⁴⁹ Güneri Akalın, **Kamu Kesimi Finansman Açıklıkları ve Ekonomik Dengeler**, X. Türkiye Maliye Sempozyumu tebliği – 14-18 Mayıs 1994 Antalya (çevrimiçi) <http://idari.cu.edu.tr/igunes/butce/yontem.doc> 10.11.2009

sonucunda olan bütçe açığını: bir sosyal tercih sonucu ortaya çıktığını unutturmamalıdır.⁵⁰

Bütçe açıklarının finansmanında üç temel fon kullanılır. Merkez Bankası Kaynakları - İç borçlar - Dış Borçlar: Bu üç fondan Merkez Bankası kaynakları emisyon hacminin artırılması şeklinde gerçekleşir. Para basma yetkisi, hemen hemen tüm ülkelerde Merkez Bankasına devredildiği için, kamu kesiminin bu kaynaktan faydalanmasında artık borçlanma avans şeklinde olmaktadır. Ancak Merkez Bankasının kaynaklarının genellikle faizsiz olması çoğunluklarda karşılıksız gerçekleşebilmesi, bu kaynağı iç borçlardan ayıran özelliktir. Diğer bir fon olan İç borçlanma, kamu kesiminin tahvil ve bono gibi araçlarla iç piyasalardan borçlanmasıdır. Bütçe açıklarını gidermede üçüncü fon ise dış borçlanmadır. Dış borçlanma, gerekli kaynakların dış alemden belli bir faiz karşılığı elde edilmesidir. Bu üç fonun dışında ülkemizde 1989 sonrası sermaye hareketlerine serbestlik getirilmesi ve TC'nin Konvertible olması ile gündeme gelen bu çok riskli fon "sıcak para" olarak adlandırılmaktadır.⁵¹

Bütçe sonuçlarının son 20 yıllık dönemi incelendiğinde bütçe açıklarının gayri safi milli hasılaya (GSMH) oranının önemli artışlar gösterdiği görülmektedir. Özellikle 2001 yılına kadar önemli artış gösteren bütçe açıklarının GSMH'ye oranı, bu tarihten itibaren ciddi düşüşler göstermiştir. Bunda ise uygulanan sıkı maliye politikaları büyüme hızında meydana gelen artış ve bütçe gerçekleştirmelerinde yaşanan iyileşmeler etkili olmuştur. Belirli yıllar haricinde bütçe açıklarının devamlı bir şekilde artış eğiliminde olduğu dikkat çekmektedir.⁵²

Türkiye'de bütçe gelir ve giderleri zaman içinde incelendiğinde bütçenin sürekli biçimde açık verdiği görülür. Bütçe, TBMM'de önceden öngörülen açıklarla bağlanmıştır. Başka ifadeyle, bütçe gelirleri, bütçe harcamalarının hep gerisinde kalmıştır. Hükümetler tahmin ettikleri kadar gelir tahsil edememişler ve yıl içinde

⁵⁰ Akalın., a.g.e.

⁵¹ Önder, a.g.e.,

⁵² Saatçi., a.g.e.,93.

aldıkları ek ödeneklerle, mali yılbaşındaki bütçe ödeneklerinin üstünde harcama yapmışlardır. Bütçe gelirlerinin, bütçe giderlerini karşılama oranı 90'lı yılların başından itibaren iyice düşmüştür. Veriler 90'lı yıllarda kamu kesimi gelir-gider dengesinin ciddi biçimde bozulduğunu, kamu kesimi tasarruf açığının genişlediğini borçlanma gereğinin arttığını ortaya koymaktadır.⁵³

Türkiye ekonomisi, uzunca yıllar temel dengelerini kaybetmiş ve gittikçe artan bir ekonomik bunalım içersine sürüklenmiştir. Ekonomik bunalım nedeniyle uzun vadeli ve ekonomiyi canlandırıcı nitelikteki yatırımlar yapılamamış, başlanan yatırımlar ilk zamanlar bir miktar talep artışına neden olmuş ise de yatırımların yarım kalması sonucu kapasite artırıcı bir etki yaratmamış, iktisadi istikrarsızlık giderek artmıştır. Bu iç karartıcı tablo insanların üretim ve yatırım isteğini azaltmış, gelir dağılımını artan oranda bozmuştur. Bütçenin açık vermesinde insanların beklentilerinin de rolü vardır. Bunun yanında hızlı nüfus artışı, mali disiplinin bulunmayışı, tasarrufların yüksek büyüme hızının finansmanında yetersiz kalışı, KİT'lerin yüksek seyreden açıkları, toplumda vergi bilincinin yerleştirilememesi kamu kesiminin sürekli büyümesi bütçe açıklarında önemli rol oynamıştır. Sürekli olarak artış gösteren enflasyon oranı ve meydana gelen devalüasyonlar da bütçe açıklarını beslemiştir.⁵⁴

Bütçe açıklarını vermek çok kolay olduğu halde bu açıkları kapatmak hatta bulunduğu düzeyde tutmak son derece güçtür. Gerek ekonomik gerekse politik nedenlerle kamu gelirlerinin arttırılması ve kamu giderlerinin kısılmasına ilişkin sınırlar son derece daralmıştır. Bundan dolayı açıkların finansmanının ne şekilde yapılacağına iyi belirlenmesi gerekmektedir.

Türkiye'de bütçe açıklarının zamanla birtakım ekonomik etkileri ortaya çıkmıştır;⁵⁵

- Yüksek reel faizler,

⁵³ A.e., s. 96.

⁵⁴ A.e.,

⁵⁵ Önder, a.g.e., .

- Borç-faiz sarmalı,
- Dışlanma etkisi,
- Açıkların enflasyon üzerindeki etkisi,
- Açıkların gelir dağılımı üzerindeki etkisi,
- Açıkların dış ticaret ve ödemeler dengesi üzerindeki etkisi.

Genel bütçe açığı 2004'te GSYİH'nin %5,7'si iken, 2005'te %1,2'sine düşürülmüştür. 2005 yılında mali konsolidasyondaki artış, esas olarak, iç reel faiz oranlarında gözlenen daha hızlı düşüştan kaynaklanmıştır. 2006 bütçesi, benzer bir faiz dışı fazla hedefine göre tasarlanmıştır. 2006'nın ilk yarısına ilişkin hedefler, faiz oranlarındaki önemli artışa rağmen, nerdeyse tutturulmuştur. Sosyal güvenlik sistemine ilişkin kanunlar 2006 ilkbaharında kabul edilmiştir. Genel olarak, mali konsolidasyonun güçlü olduğu belirtiliyor.⁵⁶

2007 bütçesi kamu sektöründe benzer bir bütçe fazlası elde etmeye yönelik tasarlanmıştır. Seçim harcamaları nedeniyle 2007'nin ilk altı ayında merkezi bütçe belirlenen mali hedefler GSYİH'nin %1'inin altında bir oranda olmakla beraber tutturulamamıştır. Bu dönemde sosyal güvenlik reformunun uygulanması durmuştur. Bir bütün olarak ele alındığında, mali politika biraz gevşemiştir, ancak güçlü olmaya devam etmiştir.⁵⁷

2008'de küresel mali krizin de etkisiyle; yüksek dış açıkların yarattığı kayda değer dış finansman ihtiyaçlarıyla özel sektörün dış finansmana kayda değer bağımlılığı düşmekle birlikte, halen kayda değer seyreden borç stoku, Türkiye'nin yatırımcıların eğilimlerinde ortaya çıkabilecek değişiklikler karşısında potansiyel olarak savunmasız olduğu belirtiliyor.⁵⁸

⁵⁶ Avrupa Komisyonu, "Türkiye 2006 İlerleme Raporu", **a.g.e.**, s. 25.

⁵⁷ Avrupa komisyonu, "Türkiye 2007 İlerleme Raporu", **a.g.e.**, s. 27.

⁵⁸ Avrupa Komisyonu, "Türkiye 2008 İlerleme Raporu", **a.g.e.**, s. 32.

Mali disiplin önemli ölçüde gevşetilmiş ve bütçe açığı 2008 yılında GSYİH'nin %2,2'sine yükselmiş ve bunun sonucunda 2008 mali hedefi %1'in üstünde bir oranla kaçırılmıştır. Sonuç olarak, krizle mücadeleye dönük tedbirler, ekonomik gerilemenin hızını kesmesine rağmen, önceki yıllarda sağlanan mali konsolidasyon ile genel orta vadeli mali sürdürülebilirliği riske atabilecektir, denmektedir.⁵⁹

3.4.2. Maastricht Kriterlerinde “Bütçe Açığı”

Söz konusu kriterler den biri olan üye ülkelerin kamu açıklarının GSYİH'lerine oranı %3'ü geçmemelidir. (Avrupa Topluluğunu kuran antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu kuran antlaşmanın 121'inci maddesinde öngörülen yaklaşma kriterlerine ilişkin protokol m.2; aşırı kamu açığı prosedürüne ilişkin protokol) Devlet bütçesi ile ilgili veriler, “aşırı kamu açığı prosedürü” kapsamında değerlendirilmekte ve ulusal muhasebe standartları bazında hesaplanmaktadır. Kamu açığı, aşırı kamu açığı prosedürüne ilişkin protokolün 2'nci maddesi uyarınca, genel devletin net borçlanma gereğini ifade etmektedir. “Genel devlet” terimi ile, ticari faaliyetleri hariç, merkezi devlet, yerel yönetimler ve sosyal güvenlik fonları kastedilmektedir. Aşırı kamu açığı prosedürüne ilişkin hükümler, Ekonomik ve Parasal Birliğe katılan ülkelerin, Euro alanında enflasyonist baskıya yol açabilecek derecede borçlanmaktan kaçınmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.⁶⁰

Tablo -6- Genel Devlet Borçlanma Gereği (Bütçe açığı/fazlası)/ GSYİH (%)

Ülkeler/Yıllar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB-27	-1.0	0.6	-1.4	-2.5	-3.1	-2.9	-2.4	-1.4	-0.8	-2.3
AB-25	-0.9	0.6	-1.4	-2.5	-3.1	-2.9	-2.5	-1.4	-0.8	-2.3
AB-15	-0.8	0.8	-1.2	-2.3	-3.0	-2.8	-2.4	-1.3	-0.8	:

⁵⁹ Avrupa komisyonu, “Türkiye 2009 İlerleme Raporu”, a.g.e., s. 35.

⁶⁰ DPT, “AB üyesi ülkelerde ve Aday ülkelerde Ekonomik Gelişmeler”, a.g.e., (Çevrimiçi) www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/.../2007ekonomikgelisme.pdf 10.01.2010

EA-16	-1.4	0.0	-1.9	-2.6	-3.1	-2.9	-2.5	-1.3	-0.6	-2.0
EA-15	-1.4	0.0	-1.8	-2.5	-3.1	-2.9	-2.5	-1.3	-0.6	-2.0
EA-13	-1.4	0.0	-1.8	-2.5	-3.1	-2.9	-2.5	-1.3	-0.6	-2.0
EA-12	-1.4	0.0	-1.8	-2.5	-3.1	-2.9	-2.5	-1.3	-0.6	-2.0
Belçika	-0.6	0.0	0.4	-0.1	-0.1	-0.3	-2.7	0.3	-0.2	-1.2
Bulgaristan	0.2	-0.3	0.6	-0.8	-0.3	1.6	1.9	3.0	0.1	1.8
Çek Cumhur.	-3.7	-3.7	-5.6	-6.8	-6.6	-3.0	-3.6	-2.6	-0.7	-2.1
Danimarka	1.5	2.4	1.5	0.3	0.1	2.0	5.2	5.2	4.5	3.4
Almanya	-1.5	1.3	-2.8	-3.7	-4.0	-3.8	-3.3	-1.6	0.2	0.0
Estonya	-3.5	-0.2	-0.1	0.3	1.7	1.6	1.6	2.3	2.6	-2.7
İrlanda	2.7	4.8	0.9	-0.4	0.4	1.4	1.7	3.0	0.3	-7.2
Yunanistan	:	-3.7	-4.5	-4.8	-5.6	-7.5	-5.2	-2.9	-3.7	-7.7
İspanya	-1.4	-1.0	-0.6	-0.5	-0.2	-0.3	1.0	2.0	1.9	-4.1
Fransa	-1.8	-1.5	-1.5	-3.1	-4.1	-3.6	-2.9	-2.3	-2.7	-3.4
İtalya	-1.7	-0.8	-3.1	-2.9	-3.5	-3.5	-4.3	-3.3	-1.5	-2.7
Kıbrıs (G.K)	-4.3	-2.3	-2.2	-4.4	-6.5	-4.1	-2.4	-1.2	3.4	0.9
Letonya	-3.9	-2.8	-2.1	-2.3	-1.6	-1.0	-0.4	-0.5	-0.3	-4.1
Litvanya	-2.8	-3.2	-3.6	-1.9	-1.3	-1.5	-0.5	-0.4	-1.0	-3.2
Lüksemburg	3.4	6.0	6.1	2.1	0.5	-1.1	0.0	1.3	3.7	2.5
Macaristan	-5.4	-3.0	-4.0	-8.9	-7.2	-6.4	-7.9	-9.3	-5.0	-3.8
Malta	-7.7	-6.2	-6.4	-5.5	-9.9	-4.7	-2.9	-2.6	-2.2	-4.7
Hollanda	2.0	-0.2	-2.1	-3.1	-1.7	-0.3	-0.3	0.5	0.2	0.7
Avusturya	-2.3	-1.7	0.0	-0.7	-1.4	-4.4	-1.6	-1.6	-0.6	-0.4
Polonya	-2.3	-3.0	-5.1	-5.0	-6.3	-5.7	-4.1	-3.6	-1.9	-3.6
Portekiz	-2.8	-2.9	-4.3	-2.8	-2.9	-3.4	-6.1	-3.9	-2.6	-2.7
Romanya	-4.4	-4.7	-3.5	-2.0	-1.5	-1.2	-1.2	-2.2	-2.5	-5.5
Slovenya	-3.0	-3.7	-4.0	-2.5	-2.7	-2.2	-1.4	-1.3	0.0	-1.8
Slovakya	-7.4	-12.3	-6.5	-8.2	-2.8	-2.4	-2.8	-3.5	-1.9	-2.3
Finlandiya	1.6	6.9	5.0	4.1	2.6	2.4	2.8	4.0	5.2	4.5
İsveç	1.3	3.7	1.6	-1.2	-0.9	0.8	2.3	2.5	3.8	2.5
İngiltere	0.9	3.6	0.5	-2.0	-3.3	-3.4	-3.4	-2.7	-2.7	-5.0
Hırvatistan	:	:	:	-4.1	-4.5	-4.3	-3.5	-3.0	-2.5	-1.4
Makedonya	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Türkiye	:	:	-33.0	-12.9	-11.3	-4.5	-0.6	0.8	-1.0	-2.2

Kayna: Eurostat, (Çevrimiçi) <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/>, 03.01.2010

: = Mevcut değil

Avrupa Birliği AB(EU) EU15- 2004, EU25 -2006, **EU27** (DE, FR, İT, ES, PT, BE, LU, NL, İE, Fİ, AT, GR, UK, DK, SE, + CZ, EE, LV, İT, MT, HU, CY, PL, Sİ, SK, + BG, RO

Euro Alanı EA12-2006, EA13-2007, EA15-16 2008, **EA16** (EA12-2006: BE, DE, İE, GR, ES, FR, İT, LU, NL, AT, PT, Fİ, + EA13-2007: SK, + EA15-16 2008: CY, MT, SK)

Tablo -7- Bütçe Açığı Kriteri / GSYİH (% -3)

Yıllar				
	Referans Değer	AB (EU) Ortalaması	EPB Alanı (EA) Ortalama	Türkiye
1999	-3	-0.8	-1.4	-

2000	-3	0.8	0.0	-
2001	-3	-1.2	-1.8	-33.0
2002	-3	-2.3	-2.5	-12.9
2003	-3	-3.0	-3.1	-11.3
2004	-3	-2.8	-2.9	-4.5
2005	-3	-2.5	-2.5	-0.6
2006	-3	-1.4	-1.3	0.8
2007	-3	-0.8	-0.6	-1.0
2008	-3	-2.3	-2.0	-2.2

Kaynak: **Eurostat** verilerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

(1) 2004'e kadar AB-15, 2004'ten sonra AB-25 ve 2007'den sonra da AB-27 ülke dikkate alınmıştır.

(2) EA (Euro Alanı) olarak 2006'ya kadar EA-12, 2007'de EA-13, 2008'de EA-16 dikkate alınmıştır.

Bütçe açığı (fazlası)/GSYİH versiyonu olarak ifade edilen bütçe kriteri açısından borç kriterine benzer durum sergilenmektedir. Türkiye'de 1999 ve 2000'de veri yoktur. 2001'den 2003'e kadar iki haneli bir rakama ulaşan bütçe açığı, 2004 yılında gerileyerek GSYİH'nin %-4.5'ine ulaşmış ve 2006 yılında ise bütçe fazlası vererek GSYİH'nin %0.8 olmuştur. 2004 yılı öncesinde AB ve EPB alanı ortalamasının çok üzerinde bir açığa sahip olan Türkiye, daha sonra izleyen yıllarda bu oran 2007'de %-1,0'a ve 2008'de %-2.2 çıkmıştır. Bu kriterde sadece EPB alanını 2008'de tutturamıyor.

3.5. GENEL KAMU BORÇ STOKU

Daha öncede belirttiğimiz gibi burada “*kamu açıkları*” ile “*kamu borçları*” kavramları arasındaki farkı belirtmekte fayda vardır. Kamu açıkları bir dönem içinde

olağan kamu gelirleri ile kamu giderleri arasındaki farktır. Kamu borçları ise belirli bir zaman diliminde, o zamana kadar oluşmuş olan kamu açıklarının toplam değeridir.

Borçlanma bazen bir ekonomi politikası aracı, bazen ekonomik zorlukların bir gereği, bazen de her iki amacı karşılamaya yönelik olarak kullanılmaktadır. Ancak GSMH'nin belli bir düzeyini aşan, ülkenin borç ödeme kapasitesini zorlayan borçlanmalar, borç krizi şeklinde geriye tepen bir silaha da dönüşebilmektedir.⁶¹

1801-1809 yılları arasında ABD'de başkanlık yapmış olan Thomas Jefferson “Anayasada bir defa değişiklik yapma olanağım olsun isterdim. O zaman federal hükümetin borçlanma yetkisini kaldırırdım” demiştir. Thomas Jefferson'un yaşadığı yıllar dikkate alındığında, gerek Türkiye ekonomisinin gerekse diğer birçok ülke ekonomisindeki borç sorununun yalnız günümüze ait olan bir sorun olmadığı görülecektir. Toplumlar devlet haline geldiğinden beri gerek paranın değerini düşürerek, gerekse de diğer yöntemlerle borçlana gelmişlerdir.⁶²

Devleti borçlanmaya iten sebepler iç ve dış borçlanma açısından farklılıklar göstermektedir⁶³. Devleti İç Borçlanmaya İten Sebepler ise:

- Devletin gelir ve giderleri arasında yer ve zaman bakımından uyumsuzluk olması,
- Yeni vergi koymanın veya mevcut gelirleri artırmanın siyasi, ekonomik ve sosyal sebeplerle sınırlandırılması,
- Normal gelir kaynakları ile ödenmeyen iç borçların ödenmesi için yeniden borçlanmaya ihtiyaç duyulması,

⁶¹ Muhammet Akdiş, **Türkiye’de Borç Gelişimi Sorunlar-Öneriler**, Pamukkale Üniversitesi İİBF (Çevrimiçi) <http://makdis.pamukkale.edu.tr> 10.10.2009.

⁶² M.Yasin Saatçi, **Türkiye’de Kamu Borç Yönetimi, Süreci ve Tarihsel Gelişimi**, Bütçe Dünyası, Cilt: 3, Sayı: 27, Güz 2007, s. 65.

⁶³ Ahmet Ulusoy, **Devlet Borçlanması**, Derya Kitabevi, 2001, s. 33-34.

- KİT'lerin ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu ekonomilerde bunların açıklarının karşılanabilmesi,

- Beklenmeyen durumların ortaya çıkmasından doğan finansman ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, olarak belirtilmektedir.

Devletin dış borçlanmaya gitmesinin sebepleri ise;

- Devletin kendi sermaye piyasasından borçlanma imkanının olmaması,

- Devletin döviz ihtiyacı içinde olması,

- Devletin milli paranın değerini korumak için gerekli rezerv ihtiyacı içinde olması,

- Gelişmiş ülkelerden borçlanmanın faiz yüklerinin daha düşük olabilmesi,

- Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkeleri borçlanmaya zorlamaları, olarak sıralanmaktadır

Borçlanmanın ekonomik sonuçları;

- Faiz oranlarının yükselmesi ve yatırımların yapılamaması,

- Enflasyonist baskı oluşturması,

- Mali yapının bozulması, bankaların asıl işlevlerinden uzaklaşması,

- Devletin temel görevlerini yapamaz hale gelmesi,

- Hükümetlerin milli politika takip edemez duruma düşmesi,

- Gelir azaltıcı ve gelir dağılımını bozucu etkilerin ortaya çıkması gibi.

3.5.1 Türkiye'de Genel Kamu Borcu Stoku ve Gelişimi

Türkiye’de devlet gelirleri, giderleri ve bütçe açıklarına yıllar itibariyle bakıldığında kamu borçlanma ihtiyacının yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. 1980’li yıllarda %1,5-2 aralığında olan bütçe açıklarının GSMH’ye oranı 2001 yılında %15’ler düzeyine çıkmış bulunmaktadır.⁶⁴

Türkiye’de kamu finansman açıklarının ve dolayısı ile devlet borçlarının büyüklüğünün ise kamu gelirin yetersizliği, kamu harcamalarının büyüklüğü ve kamu israfı gibi çeşitli sebepleri vardır.

Türkiye’de borçları ve borçlanma maliyetlerini büyüten nedir sorusuna cevap bulmaktır. Bu sorunun cevabı kamu kesimi borçlanma gereği(KKKG)’dir ve Türkiye’nin borç sarmalından kurtulabilmesinin temel şartı da kamunun borçlanma gereğini azaltmaktır. Bu gereği azaltabilecek uygulamalar, özelleştirme yanında devletin etkin ve verimli çalışmasını temin etmek, israfı ve yolsuzlukları ortadan kaldırmaktır. Son saydamlık raporuna göre Türkiye dünya yolsuzluk sıralamasında son üç yıldır devamlı irtifa kaybetmiştir. Dolayısı ile güveni sağlayan, israfı ve yolsuzlukları ortadan kaldıran, devlet aygıtını verimli çalıştıran bir süreç KKKG’yi azaltarak, faizleri düşürerek Türkiye’yi uzun vadede borç sarmalından da kurtaracaktır.⁶⁵

Borçlanma ve borçluluk çok istenmemesine rağmen dünya ülkeleri de bu durumdan kaçınmamaktadırlar. Dünyanın gelişmiş ülkeleri de dahil olmak üzere hemen hemen bütün ülkeler, gerek ekonomik ihtiyaçları gerekse maliye politikaları amaçları doğrultusunda iç ve dış borçlanmaya başvurumaktadırlar. Ancak en büyük borç artışı gelişmekte olan ülkelerde yaşanmakta, gelişmekte olan ülkelerin borç

⁶⁴ Saatçi., a.g.e.,

⁶⁵ Muhammet Akdiş, **Türkiye’nin Borç Gelişimi Sorunlar – Öneriler**, Genç Tuccarlar ve İşadamları Derneği (GETİAD) Konferansları, Denizli-6 / 2003 (Çevrimiçi) <http://www.pamukkale.edu.tr/debt.htm> 10.10.2009.

toplamları 1970’lerde 72.8 milyar dolar iken, 1980’de 609,4, 1990’da 1.458,4, 2000 yılında 2.492,0 ve 2001 yılında 2.442,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır.⁶⁶

Türkiye’nin toplam borçlarının büyüklüğü...31.12.2008 (milyar dolar)

Toplam Dış Borç Stoku.....	276,8
- Kamu sektörü	78,2
- TCMB.....	13,5
- Özel sektör.....	185,1
Toplam İç Borç Stoku	181,7
Toplam Borç Stoku	458,6

Türkiye son yıllarda sağlanan siyasi istikrarın, uygulanan ekonomik programın, istikrarlı döviz kurunun, başarılı özelleştirme uygulamalarının, mali disiplinin ve uluslararası likidite boşluğunun etkisiyle hızlı bir yatırım ve büyüme sürecine girmiştir. Türkiye’nin toplam borç stoku rakamları yıllar itibariyle değerlendirildiğinde; özel sektörün borçlarında belirgin bir artış görülmektedir. Örneğin; 2002 yılında özel sektörün toplam 43 milyar dolar olan dış borcu 2008 yılı sonunda 185,1 milyar dolara ulaşmıştır. Türkiye, son yıllarda yüksek büyüme hızına kamu yatırımlarından daha fazla özel sektör kaynaklı ve verimlilik artışı ile desteklenen harcamalarla ulaşabilmiştir. Bu anlamda özel sektörün borçları artmakla birlikte bu borçların verimli alanlarda değerlendirildiği görülmektedir. Kamu sektörü borç stoku ise 2002 yılında 64,5 milyar dolar iken 2008 yılı sonunda 78,2 milyar dolara ulaşmış, önemli bir artış kaydetmemiştir.⁶⁷

Türkiye’de son yıllarda gerek iç gerek dış borçlanma sürecinde oldukça önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

⁶⁶ Akdiş, a.g.e., Türkiye’de Borç Gelişimi Sorunlar-Öneriler (Çevrimiçi) <http://www.pamukkale.edu.tr/debt.htm> 10.10.2009.

⁶⁷ Adnan Güzel, “Türkiye’nin İç ve Dış Borcu...”, TRT Haber (Çevrimiçi) <http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx> 10.10.2009.

2009 yılında; 2001 ekonomik krizinden itibaren sıkı bir şekilde uygulanan mali konsolidasyon sonucunda, geçtiğimiz yıllarda ciddi miktarda düşen kamu borçları (ESA 95 tanımı), Aralık 2008'e kadar olan bir yıllık dönemde genel olarak GSYİH'nin %39,5 oranında sabit kalmış, ancak 2009'un ilk yarısında nominal bazda yaklaşık %10 artış göstermiştir. Hükümet, hazinenin borçlanma limitini de artırmıştır. Sonuç olarak, krizle mücadeleye dönük tedbirler, ekonomik gerilemenin hızını kesmesine rağmen, önceki yıllarda sağlanan mali konsolidasyon ile genel orta vadeli mali sürdürülebilirliği riske atabilecektir.⁶⁸

3.5.2. Maastricht Kriterlerinden “Toplam Kamu Borç Stoku”

Üye devletlerin kamu borçlarının GSYİH'lerine oranı %60'ı geçmemelidir. Toplam Kamu Borç Stoku / GSYİH oranı genellikle bir ülkenin kredibilitesinin ölçülmesinde kullanıldığı gibi, risk ve borç yükü analizlerinde de genel bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir.

Mali durum kriterleri; EPB alanında ortak politika olmayan, ulusal yetkiye bırakılmış olan maliye politikalarının disipline edilmesine yönelik olan, devletin mali durumunu gösteren kriter, ATKA'nın 12 (1). maddesinde tarif edilmiştir. Bu tanıma göre, “Devletin mali durumunu sürdürebilirliği, 104 (6). maddeye göre belirlenen ve aşırı kabul edilen düzeyde bir açık olmaksızın ulaşılmaması” ifade etmektedir. 104. madde ise, aşırı açık prosedürüne ilişkindir. Mali durumu değerlendirmede kullanılan iki kriter (bütçe açığı ve kamu borcu) vardır. Bu kriterler, üye devletlerin bütçe açıklarının GSYİH'nin %3'ünü geçmemesi (bütçe açığı kriteri) ve kamu borçlarının GSYİH'nin %60'ını aşmaması (borç kriteri) durumunda yerine getirilmiş olmaktadır.⁶⁹

Ülkeler milli ihtiyaçlarını karşılamak veya ekonomi politikası amaçlarını gerçekleştirebilmek için iç ve dış borçlanmaya giderler. Ancak alınan borçların gayri safi yurt içi hasılaya oranları, vade yapıları ve faiz düzeyleri belli büyüklüklerin

⁶⁸ Avrupa Komisyonu, “2009 Türkiye İlerleme Raporu”, a.g.e., s. 35.

⁶⁹ Akçay, a.g.e., s. 26.

üzerine çıktığında bu bir risk işareti olarak algılanmaktadır. Uluslar arası kriterlere göre (Maastrich), bir ülkenin iç ve dış borç toplamının gayri safi yurt içi hasılasına oranı %60 olarak belirlenmiştir. Reel faizler için %3-5 oranını, vade yapısı için ise ortalama 5-10 yıl aralığını normal kabul etmek mümkündür. Türkiye'nin iç ve dış borçlarının gayri safi yurt içi hasılasına oranı en iyimser hesaplamalarla %82'dir 27.8.2002 tarihinde yapılan iki ayrı ihalede ise faiz yüzde 61-67, ortalama vade ise 147-252 gün olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi ülkemizde gerek borç miktarları ve gerekse vade ve faiz yapıları uluslar arası standartların bir hayli üzerinde seyretmektedir.⁷⁰

Tablo-8 da Kamu Borçlarının GSYİH'leri oranları yönünden üç ülke İtalya, Yunanistan ve Belçika dikkat çekmektedir. Bu ülkeler oran olarak borçları yönünden GSYİH'lerine yakın ve İtalya gibi aşmış durumdadır.

Bir diğer dikkat çeken kamu borçlarının GSYİH'lerine oranı yönünden düşük olan ülkelerden Estonya'dır. Bu ülkenin mali durumu açısından çok büyük bir avantajdır. Bir ülkenin kamu borcunun bu derece az olması kendi kaynaklarını çok iyi kullanması, dolayısıyla borcunun çok az olması şeklinde yorumlanabilmektedir.

⁷⁰ Akdiş., a.g.e.,

Tablo –8- Toplam Kamu Borç Stoku/ GSYİH (%)

Ülkeler/Yıllar	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB-27	65.8	61.9	61.0	60.4	61.8	62.2	62.5	61.3	58.7	61.5
AB-25	65.9	62.1	61.2	60.6	62.0	62.5	63.1	61.8	59.2	62.2
AB-15	67.1	63.2	62.2	61.6	63.0	63.3	64.1	62.8	60.4	:
EA16-2008	71.7	68.8	68.4	68.2	69.4	69.8	70.4	68.6	66.2	69.6
EA15-2007	71.8	69.3	68.3	68.1	69.2	69.6	70.3	68.5	66.2	69.6
EA12-2006	71.8	69.3	68.3	68.1	69.2	69.6	70.3	68.5	66.2	69.6
EA11-2000	71.8	69.3	68.3	68.1	69.2	69.6	70.3	68.5	66.2	69.6
Belçika	113.7	107.9	106.6	103.5	98.5	94.2	92.1	88.1	84.2	89.8
Bulgaristan	79.3	74.3	67.3	53.6	45.9	37.9	29.2	22.7	18.2	14.1
Çek Cumhur.	16.4	18.5	24.9	28.2	29.8	30.1	29.7	29.4	29.0	30.0
Danimarka	57.4	51.5	48.7	48.3	45.8	44.5	37.1	31.3	26.8	33.5
Almanya	60.9	59.7	58.8	60.4	63.9	65.7	68.0	67.6	65.0	65.9
Estonya	6.0	5.1	4.8	5.7	5.6	5.0	4.6	4.5	3.8	4.6
İrlanda	48.5	37.8	35.6	32.2	31.0	29.7	27.6	25.0	25.1	44.1
Yunanistan	94.0	103.4	103.7	101.7	97.4	98.6	100.0	97.1	95.6	99.2
İspanya	62.3	59.3	55.5	52.5	48.7	46.2	43.0	39.6	36.1	39.7
Fransa	58.9	57.3	56.9	58.8	62.9	64.9	66.4	63.7	63.8	67.4
İtalya	113.7	109.2	108.8	105.7	104.4	103.8	105.8	106.5	103.5	105.8
Kıbrıs	51.8	48.7	52.1	64.6	68.9	70.2	69.1	64.6	58.3	48.4
Letonya	12.5	12.3	14.0	13.5	14.6	14.9	12.4	10.7	9.0	19.5
Litvanya	22.8	23.7	23.1	22.3	21.1	19.4	18.4	18.0	16.9	15.6
Lüksemburg	6.4	6.2	6.3	6.3	6.1	6.3	6.1	6.6	6.6	13.5
Macaristan	59.8	55.0	52.0	55.6	58.4	59.1	61.8	65.6	65.9	72.9
Malta	57.1	55.9	62.1	60.1	69.3	72.1	70.2	63.6	62.0	63.8
Hollanda	61.1	53.8	50.7	50.5	52.0	52.4	51.8	47.4	45.5	58.2
Avusturya	67.2	66.5	67.1	66.5	65.5	64.	63.9	62.2	59.5	62.6
Polonya	39.6	36.8	37.6	42.2	47.1	45.7	47.1	47.7	45.0	47.2
Portekiz	51.4	50.5	52.9	55.6	56.9	58.3	63.6	64.7	63.6	66.3
Romanya	21.5	22.5	25.7	24.9	21.5	18.7	15.8	12.4	12.6	13.6
Slovenya	:	:	26.8	28.0	27.5	27.2	27.0	26.7	23.3	22.5
Slovakya	47.9	50.3	48.9	43.4	42.4	41.5	34.2	30.5	29.3	27.7
Finlandiya	45.5	43.8	42.3	41.4	44.4	44.4	41.8	39.3	35.2	34.1
İsveç	64.8	53.6	54.4	52.6	52.3	51.3	51.0	45.9	40.5	38.0
İngiltere	43.7	41.0	37.7	37.5	38.7	40.6	42.2	43.2	44.2	52.0
Hırvatistan	:	:	:	40.0	40.9	43.2	38.3	35.7	33.1	33.5
Makedonya	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Türkiye	:	:	104.4	93.0	85.1	59.2	52.3	46.1	39.4	39.5

Kaynak: Eurostat, (Çevrimiçi) <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/printTable.do?tab>, 15.12.2009

: = Mevcut değil Avrupa Birliği(AB)=EU, Euro Alanı (EA)

Avrupa Birliği AB(EU) EU15- 2004, EU25 -2006, **EU27**) (DE, FR, İT, ES, PT, BE, LU, NL, İE, Fİ, AT, GR, UK, DK, SE, + CZ, EE, LV, İT, MT, HU, CY, PL, Sİ, SK, + BG, RO

Euro Alanı EA12-2006, EA13-2007, EA15-16 2008, **EA16** (EA12-2006: BE, DE, İE, GR, ES, FR, İT, LU, NL, AT, PT, Fİ, + EA13-2007: SK, + EA15-16 2008: CY, MT, SK)

Tablo –9- Toplam Kamu Borç Stoku Kriteri /GSYİH (%60)

Yıllar				
	Referans Değer	EU (AB) Ortalaması	EPB Alanı (EA) Ortalama	Türkiye
1999	60	67.1	71.8	–
2000	60	63.2	69.3	–
2001	60	62.2	68.3	104.4
2002	60	61.6	68.1	93.0
2003	60	63.0	69.2	85.1
2004	60	63.3	69.6	59.2
2005	60	63.1	70.3	52.3
2006	60	61.8	68.5	46.1
2007	60	59.2	66.2	39.4
2008	60	61.5	69.6	39.5

Kaynak: Eurostat verilerinden elde edilmiştir.

(1) 2004'e kadar AB-15, 2004'ten sonra AB-25 ve 2007'den sonra da AB-27 ülke dikkate alınmıştır.

(2) EA (Euro Alanı) olarak 2006'ya kadar EA-12, 2007'de EA-13, 2008'de EA-16 dikkate alınmıştır.

Türkiye'nin durumu ise geçmiş yıllara rağmen üç haneli rakamlardan iki haneli rakamlara inmiş durumda 2001'de oran %104,4 iken son üç yılda ortalama %41,6'ya düşmüştür.

AB'nin genel durumu hakkında bir yorum yapılırsa 2006 yılında üye ülkelerin ortalaması %61,3; 2007 yılında ise %58,7 ve 2008 yılında ise %61,5'tir.

Ülkeler Maastricht Kriterleri doğrultusunda incelendiğinde görülmektedir ki 2006-2008'de birçok ülke bu kritere uyum sağlayamamaktadır.

Türkiye 2008 yılı sonu itibariyle, kamu borcu kriteri açısından parasal kriterlere göre daha iyi durumdadır. 2008 yılında Türkiye'nin kamu borcu rasyosu %39,5, AB %61.5 ve EPB alanı ortalamasının %69,3 altındadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AB ÜYESİ ÜLKELERLE TÜRKİYE’NİN ÇEŞİTLİ TEMEL EKONOMİ GÖSTERGELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

İnsanların daha fazla refah içinde yaşayabilmesi için gelirin artması gerekir. Gelirin kaynağının ise üretim olduğu, bilinen bir gerçektir. Kalkınmak; daha fazla mal ve hizmet üretmek, ülkenin Gayri Safi Yurt İçi Hasılasını (GSYİH) * artırmak anlamına gelmektedir. Daha hızlı büyümek için de öncelikle daha fazla yatırım yapmak gerekiyor.

Avrupa Birliği üyeleri arasında Türkiye ulusal ekonomilerin büyüklüğü açısından 2005 yılında Satınalma Gücü Paritesine (SGP) göre ülkemiz GSYİH kriteri esas alındığında Avrupa’da 6. büyük ekonomidir. Türkiye; Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve İspanya’dan hemen sonra gelmektedir.¹ Türkiye Dünyada ilk 18 büyük ekonomi içinde yer almaktadır. Dünyada son 25 yılda refah seviyesi 4 kat artarken, Türkiye’de 1.7 kat artabilmiştir. 35 bin çalışanı olan Amerikan Ford firmasının yarattığı katma değer 70 milyonluk Türkiye’ninkine eşdeğerdir.²

4. AB – Türkiye Çeşitli Temel Ekonomi Göstergeleri

Bu bölümde, Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler ile AB’ye aday ülkelerdeki temel ekonomik gelişmeler ele alınmaktadır. Çalışmada DPT tarafından hazırlanmış olan “Uluslararası Ekonomik Göstergelerden” derlenmiş olan verilerden yararlanılmıştır. Çalışmada esas itibariyle 1999-2008 yıllarında arasındaki ekonomik gelişmeler karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

* GSYİH: Bir yıl süresince sadece ülke sınırları içerisinde üretilen ve sunulan mal ve hizmetlerin o ülkenin para birimine göre değerlendirilmesi ile oluşan rakamdır.

GSMH İse Bir ülkenin yurt dışında çalışan vatandaşlarının ülkeye gönderdikleri faktör gelirlerinin GSYİH’ya eklenip, ülkede çalışan yabancıların kendi ülkelerine gönderdikleri faktör gelirlerinin GSYİH’dan düşülmesi ile elde edilen değerdir.

¹ TİSK, **Türkiye’de Araştırma- Geliştirme: Ne durumdayız? Ne yapmalıyız?**

(Çevrimiçi) <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp>? 12.09.2009.

² A.e.,

4.1 - Reel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)

GSYİH Reel artış (%); Avro Bölgesi ülkelerde ortalama olarak 2001'de %1.9 olan GSYİH büyüme oranı, 2002 yılında %0.9 olmuştur. İzleyen yıllarda artarak 2006'da en yüksek seviyeye çıkmıştır. 2006 yılında sonra bu oranın düştüğü görülmektedir. 2009'da küresel mali krizle tahmini değer olarak % -4.2 gerilemiştir. Türkiye'nin büyüme oranı da söz konusu dönemlerde, 1991-2000'de ortalama olarak GSYİH büyüme oranı %3,7 olarak görülüyor. 2001'de büyüme oranı %-5,7 düşüyor, izleyen dönemlerde en yüksek büyüme oranına 2004 ve 2005 yıllarında çıkıyor. %9,4 ve %8,4 daha sonra izleyen dönemlerde düşmeye başlıyor. 2008 ortalarında küresel mali krizle reel büyüme %0,9 oranına düşüyor. 2009'da tahmini büyüme oranı % -6,0 oluyor. AB-27 ülkeleri içinde en büyük büyüme oranına sahip olan Letonya ve Litvanya olmuştur. Küresel mali krizde de en çok küçülen ülke Letonya, Litvanya ve Estonya olmuştur. AB üyeliği yolunda emin adımlarla yürümek isteyen Türkiye'nin, AB'nin refah seviyesine ulaşabilmesi için çok yüksek büyüme oranlarını yakalaması zorunludur. (Bkz-Tablo-10)

4.2 - Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Büyüklükleri

AB'î cari fiyatlarla GSYİH büyüklüğü bakımından, 2000'de Dünya GSYİH'si olan 32.103,00 milyar doların 8.503,21 milyar doları AB ülkelerince elde edilmiştir. 2008'de Dünya GSYİH'si 60.919,48 milyar dolar olan büyüklüğün AB üyesi ülkelerince 18.387,78 milyar dolarını gerçekleştirilmiştir. AB üye ülkeler içinde GSYİH büyüklüğü bakımından ilk üç sırayı Almanya, Fransa ve İngiltere alıyor. Türkiye 2000'de 266 milyar dolarlık GSYİH büyüklüğü elde etmişken, 2008'de Hollanda'nın ardından 729 milyar dolarla 7. sırada bulunmaktadır. Türkiye'nin uzunca bir süre daha sıralamada Hollanda'yı geçmesi olası gözükmemektedir.(Bkz-Tablo-11)

Tablo - 10--Reel Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)

ÜLKELER	(Yıllık Ortalama Yüzde Değişme)									
	1991-2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009(*)
AB-15(1)										
Almanya	2.1	1.2	0.0	-0.2	1.2	0.7	3.2	2.5	1.2	-5.3
Avusturya	2.5	0.5	1.6	0.8	2.5	2.5	3.5	3.5	2.0	-3.8
Belçika	2.3	0.8	1.5	1.0	2.8	2.2	3.0	2.6	1.0	-3.2
Danimarka	2.6	0.7	0.5	0.4	2.3	2.4	3.3	1.6	-1.2	-2.4
Finlandiya	2.0	2.7	1.6	1.8	3.7	2.8	4.9	4.2	1.0	-6.4
Fransa	2.0	1.8	1.1	1.1	2.3	1.9	2.4	2.3	0.3	-2.4
Hollanda	3.1	1.9	0.1	0.3	2.2	2.0	3.4	3.6	2.0	-4.2
İngiltere	2.5	2.5	2.1	2.8	3.0	2.2	2.9	2.6	0.7	-4.4
İrlanda	7.1	5.7	6.5	4.4	4.6	6.2	5.4	6.0	-3.0	-7.5
İspanya	2.9	3.6	2.7	3.1	3.3	3.6	4.0	3.6	0.9	-3.8
İsveç	2.0	1.1	2.4	1.9	4.1	3.3	4.2	2.6	-0.2	-4.8
İtalya	1.6	1.8	0.5	0.0	1.5	0.7	2.0	1.6	-1.0	-5.1
Lüksemb.	5.0	2.5	4.1	1.5	4.5	5.2	6.4	5.2	0.7	-4.8
Portekiz	3.0	2.0	0.8	-0.8	1.5	0.9	1.4	1.9	0.0	-3.0
Yunanistan	2.3	4.2	3.4	5.6	4.9	2.9	4.5	4.0	2.9	-0.8
Çek Cumh.	0.2	2.5	1.9	3.6	4.5	6.3	6.8	6.1	2.7	-4.3
GKRY(2)	4.2	4.0	2.1	1.9	4.2	3.9	4.1	4.4	3.6	-0.5
Malta	4.4	-1.6	2.6	-0.3	0.4	4.1	3.8	3.7	2.1	-2.1
Slovakya	0.2	3.4	4.8	4.7	5.2	6.5	8.5	10.4	6.4	-4.7
Slovenya	...	2.8	4.0	2.8	4.3	4.3	5.9	6.8	3.5	-4.7
Bulgaristan	-4.0	4.1	4.5	5.0	6.6	6.2	6.3	6.2	6.0	-6.5
Estonya	...	7.5	7.9	7.6	7.2	9.4	10.0	7.2	-3.6	-14.0
Letonya	...	8.0	6.5	7.2	8.7	10.6	12.2	10.0	-4.6	-18.0
Litvanya	...	6.7	6.9	10.2	7.4	7.8	7.8	8.9	3.0	-18.5
Macaristan	1.0	4.1	4.1	4.2	4.8	4.0	3.9	1.2	0.6	-6.7
Polonya	3.8	1.2	1.4	3.9	5.3	3.6	6.2	6.8	4.9	1.0
Romanya	-1.6	5.6	5.0	5.3	8.5	4.1	7.9	6.2	7.1	-8.5
AB Adayı										
Hırvatistan	...	3.8	5.4	5.0	4.2	4.2	4.7	5.5	2.4	-5.2
Makedonya	...	-4.5	0.9	2.8	4.1	4.1	4.0	5.9	4.9	-2.5
TÜRKİYE	3.7	-5.7	6.2	5.3	9.4	8.4	6.9	4.7	0.9	-6.0
Çin	10.4	8.3	9.1	10.0	10.1	10.4	11.6	13.0	9.0	8.5
Rusya	...	5.1	4.7	7.3	7.2	6.4	7.7	8.1	5.6	-7.5
ABD	3.4	1.1	1.8	2.5	3.6	3.1	2.7	2.1	0.4	-2.7
Japonya	1.2	0.2	0.3	1.4	2.7	1.9	2.0	2.3	-0.7	-5.4
Avro Bölgesi(3)	...	1.9	0.9	0.8	2.2	1.7	2.9	2.7	0.7	-4.2
DÜNYA GSYİH(4)	3.1	2.3	2.9	3.6	4.9	4.5	5.1	5.2	3.0	-1.1

Kaynak: DPT., s.11'den "IMF, World Economic Outlook, October 2009",

(Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal> 10.01.2010.

* = Tahmin ... = Mevcut değil

(1) : 15 Avrupa Birliği üyesi ülkeler

(2) : GKRY(Güney Kıbrıs Rum Yönetimi)

(3) : Avro Bölgesi ülkeleridir ve bu ülkeler: Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Malta, Portekiz ve Slovenya ve Yunanistan'dır..

(4) : Reel Dünya Üretimi, reel GSYİH büyümesi anlamındadır.

Tablo -11 - Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Büyüklükleri (1)(Cari Fiyatlarla, Milyar \$)

ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB-15(1)	8,098.82	8,139.12	8,892.66	10,838.28	12,469.44	12,947.74	13,738.28	15,751.8	16,949.49
Almanya	1,905.80	1,892.60	2,024.06	2,446.89	2,748.82	2,793.23	2,919.51	3,328.18	3,673.11
Avusturya	191.76	190.32	206.68	252.52	289.42	303.45	321.65	371.14	414.83
Belçika	232.63	231.87	252.73	310.68	359.31	376.99	400.30	459.03	506.18
Danimarka	160.08	160.48	173.88	212.62	244.73	257.68	273.87	310.06	340.03
Finlandiya	122.15	125.20	135.82	164.87	189.17	195.67	209.71	246.25	271.87
Fransa	1,333.38	1,341.21	1,463.42	1,804.33	2,060.91	2,147.76	2,270.35	2,597.70	2,866.95
Hollanda	386.20	401.00	439.36	539.34	610.69	639.58	678.32	779.43	876.97
İngiltere	1,480.53	1,471.40	1,614.70	1,862.77	2,203.58	2,282.89	2,442.95	2,800.11	2,680.00
İrlanda	96.87	104.73	123.02	158.05	185.37	201.93	221.95	260.08	267.58
İspanya	582.38	609.63	688.68	885.36	1,045.67	1,132.13	1,235.92	1,442.91	1,601.96
İsveç	245.57	225.21	248.61	311.04	357.19	366.01	393.15	453.32	478.96
İtalya	1,100.56	1,118.32	1,223.24	1,510.06	1,730.10	1,780.78	1,865.11	2,117.52	2,313.89
Lüksemb.	20.33	20.22	22.66	29.21	34.22	37.67	42.59	49.72	54.97
Portekiz	112.98	115.81	127.91	156.71	179.20	185.77	195.19	223.66	244.64
Yunanistan	127.60	131.14	147.91	193.84	231.07	246.22	267.71	312.75	357.55
Çek Cumh.	56.72	61.84	75.28	91.36	109.53	124.55	142.61	174.22	216.35
GKRY(2)	9.32	9.68	10.56	13.32	15.82	17.00	18.43	21.45	24.92
Malta	3.90	3.85	4.24	5.00	5.59	5.95	6.45	7.52	8.37
Slovakya	20.47	21.09	24.55	33.34	42.29	47.98	56.00	75.21	95.40
Slovenya	19.99	20.41	23.12	29.10	33.76	35.75	38.94	47.25	54.64
Bulgaristan	12.60	13.60	15.60	19.99	24.65	27.19	31.66	39.55	49.90
Estonya	5.68	6.24	7.32	9.85	12.03	13.90	16.61	21.39	23.55
Letonya	7.83	8.31	9.32	11.19	13.76	16.04	19.94	28.80	33.98
Litvanya	11.43	12.16	14.16	18.61	22.55	25.98	30.08	38.89	47.30
Macaristan	47.89	53.19	66.50	84.33	102.08	110.20	113.01	138.76	155.93
Polonya	171.26	190.42	198.21	216.81	253.02	303.98	341.67	425.32	527.87
Romanya	37.31	40.59	45.99	59.47	75.80	99.17	122.70	169.29	200.07
AB Adayı	291.39	221.86	262.53	341.76	438.28	532.95	584.63	715.65	808.91
Hırvatistan	21.35	22.88	26.47	33.86	40.70	44.44	49.06	58.59	69.36
Makedonya	3.60	3.44	3.78	4.64	5.38	5.83	6.38	7.94	9.57
Türkiye(3)	266.44	195.55	232.28	303.26	392.21	482.69	529.19	649.13	729.98
Rusya	259.70	306.58	345.07	431.43	591.90	764.26	989.43	1,294.38	1,676.59
ABD	9,951.48	10,286.1	10,642.3	11,142.18	11,867.75	12,638.38	13,398.93	14,077.6	14,441.43
AB-27(4)	8,503.21	8,580.50	9,387.49	11,430.62	13,180.30	13,775.41	14,676.35	16,939.4	18,387.78
Dünya									
GSYİH	32,103.00	31,891.	33,186.0	37,301.21	41,974.19	45,385.48	49,115.35	55,270.	60,917.48

Kaynak: DPT., "Uluslararası Ekonomik Göstergeler", s.9.'dan "IMF, World Economic Outlook, October 2009" (Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr.>, 10 01.2010.

(1): 1998'e kadar 1ECU karşılığı ABD Doları, 1999'dan sonra Euro olarak ve AB 15

(2): GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi)

(3): 1 Ocak 2005 Tarihinden Önce Türk Lirası, TL, olarak ifade edilmiştir. (4):Avrupa Birliği (AB) 27

Tablo -12 – Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) (Cari Fiyatlarla, ABD Doları)

ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB-15(1)*	29,287.2	29,310.8	32,141.0	39,608.8	45,478.4	47,555.9	50,790.5	58,110.9	62,750.5
Almanya	23,168.1	22,957.2	24,523.2	29,647.8	33,318.7	33,882.8	35,467.6	40,480.0	44,728.5
Avusturya	23,935.5	23,662.5	25,567.7	31,106.7	35,404.0	36,856.1	38,926.5	44,842.9	50,039.1
Belçika	22,666.5	22,489.9	24,406.8	29,884.7	34,397.2	35,866.3	37,818.1	43,032.6	47,289.1
Danimarka	30,034.0	29,999.9	32,389.9	39,495.2	45,339.8	47,617.1	50,459.6	56,922.8	62,096.8
Finlandiya	23,599.1	24,132.2	26,115.3	31,626.4	36,182.8	37,298.4	39,820.3	46,836.5	51,588.3
Fransa	22,575.7	22,550.4	24,433.5	29,920.7	33,933.1	35,104.7	36,865.2	41,940.0	46,037.4
Hollanda	24,249.9	24,990.5	27,206.5	33,241.5	37,507.1	39,189.9	41,497.7	46,906.3	52,499.7
İngiltere	25,142.3	24,891.2	27,218.8	31,277.1	36,820.8	37,897.8	40,321.4	45,922.3	43,733.8
İrlanda	25,561.5	27,221.3	31,404.6	39,711.6	45,825.7	48,847.4	52,348.6	59,940.0	60,509.6
İspanya	14,464.2	14,971.1	16,669.3	21,077.7	24,493.5	26,087.1	28,030.1	32,153.1	35,116.6
İsveç	27,651.7	25,290.1	27,827.8	34,687.2	39,674.8	40,492.1	43,294.2	49,553.8	52,180.7
İtalya	19,293.4	19,541.1	21,317.5	26,308.3	30,119.0	30,662.5	31,917.6	35,963.3	38,996.2
Lüksemburg	46,360.4	45,790.0	50,781.7	64,676.0	74,690.8	80,971.7	90,105.7	103,590.	113,044.
Portekiz	11,081.9	11,291.4	12,382.8	15,057.6	17,107.4	17,643.4	18,466.7	21,101.7	23,041.0
Yunanistan	11,661.9	11,950.4	13,446.4	17,587.8	20,926.4	22,253.9	24,146.5	28,145.4	32,105.1
Çek Cumh.	5,548.5	6,077.5	7,401.1	8,974.9	10,742.5	12,175.4	13,892.9	16,880.5	20,759.6
GKRY(2)	13,425.1	13,796.8	14,865.2	18,434.3	21,389.2	22,427.8	23,847.5	27,312.8	32,744.7
Malta	10,104.3	9,800.8	10,707.4	12,545.0	13,925.1	14,720.2	15,863.8	18,376.0	20,280.6
Slovakya	3,789.2	3,920.6	4,563.2	6,196.5	7,853.3	8,902.6	10,382.0	13,924.5	17,646.4
Slovenya	10,045.0	10,237.0	11,588.3	14,573.5	16,898.5	17,845.0	19,367.9	23,511.4	27,148.6
Bulgaristan	1,546.1	1,723.3	1,988.4	2,561.7	3,175.8	3,522.3	4,122.3	5,301.5	6,560.7
Estonya	4,139.7	4,565.2	5,380.7	7,260.3	8,905.1	10,317.8	12,349.0	15,932.3	17,532.2
Letonya	3,294.9	3,516.1	3,970.9	4,798.0	5,933.8	6,955.3	8,690.0	12,622.5	14,963.5
Litvanya	3,267.4	3,492.7	4,082.1	5,387.3	6,563.2	7,608.2	8,863.1	11,519.9	14,085.9
Macaristan	4,684.7	5,214.5	6,535.3	8,314.3	10,089.8	10,913.1	11,214.7	13,784.7	15,522.5
Polonya	4,453.7	4,978.6	5,184.5	5,675.0	6,626.7	7,964.7	8,958.0	11,157.3	13,846.4
Romanya	1,686.7	1,842.7	2,095.9	2,719.6	3,478.4	4,567.2	5,670.1	7,850.4	9,310.4
AB Adayı									
Hırvatistan	4,873.6	5,156.5	5,956.7	7,622.1	9,168.9	10,004.6	11,049.8	13,205.4	15,633.5
Makedonya	1,790.0	1,705.4	1,869.0	2,290.7	2,648.0	2,860.3	3,123.5	3,874.4	4,656.6
TÜRKİYE	4,245.2	3,064.3	3,581.6	4,602.8	5,862.2	7,108.4	7,767.0	9,422.1	10,479.5
AB-27(3)	15,460.4	15,588.7	17,187.2	21,212.8	24,493.4	25,873.7	27,878.0	32,426.1	35,681.8
Çin	945.6	1,038.0	1,131.8	1,269.8	1,486.0	1,709.9	2,022.0	2,560.4	3,259.5
Rusya	1,767.9	2,095.6	2,376.5	2,975.4	4,104.7	5,325.8	6,928.8	9,102.6	11,806.9
ABD	35,252,5	36,069,5	36,959,8	38,339,4	40,471,6	42,708,2	44,857,4	46,674,0	47,439,9
Japonya	36,800,4	32,214,3	30,756,1	33,134,5	36,058,7	35,633,0	34,150,3	34,286,8	38,457,2

Kaynak: DPT., **Uluslararası Ekonomik Göstergeler**, s.10'dan "IMF, World Economic Outlook, October 2009", (Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr/> 10. 01.2010.

(1): 1998'e kadar IECU karşılığı ABD Doları, 1999'dan sonra Euro olarak ve AB 15 *: Aritmetik ortalamadır (2): GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) (3): Avrupa Birliği (AB) 27

4.3. Kişi Başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (cari fiyat.,ABD \$)

Kişi başına düşen cari fiyatlarla GSYİH : 2000 yılında ABD’de 35.252 dolar, Japonya ve AB-15 ülkelerinde sırasıyla 36.800 ve 29.287 dolar seviyelerinde olan kişi başına GSYİH, Türkiye’de aynı yıl 4.245 dolar olmuştur. 2008 yılında ABD’de 47.439 dolar, Japonya ve AB-15 ülkelerinde sırasıyla 38.457 ve 62.750 dolar seviyelerinde olan kişi başına GSYİH, güncellenen ve 2006’da %31,6 oranında büyütülen milli gelire rağmen, 2008 yılında Türkiye için 10.479 dolar gibi çok düşük seviyelerde kalmıştır. Bu özelliği ile Türkiye Bulgaristan ve Romanya gibi yeni birlik üyelerinden ve Makedonya gibi birliğe aday bir ülkeden daha iyi durumdadır.

4.4. Yurt İçi Tasarruflar/GSMH (veya GSYİH)

Geçmişte, Türkiye’nin en büyük sorunlarından biri tasarruf yetersizliği idi, bu Cumhuriyet döneminden önce de sorundu, Cumhuriyet döneminde de, yeterince yurtiçi tasarrufu olmayınca, yatırım yapabilmek için borçlanmaya gidiyordu. Türkiye’nin yurtiçi tasarruflarının GSYİH oranı 1990 yılında %25.2, 2000’de %17.8 iken, aynı dönemde İrlanda’da bu oran sırasıyla, %24.5 ve %50.6 olmuştur. 2008’e gelindiğinde; yurtiçi tasarrufların/GSYİH oranı Türkiye için %17.5 iken, aynı yıl İrlanda’da* %32.5 olmuştur. 2008’de İrlanda kişi başına düşen cari fiyatlarla GSYİH 60 bin dolar iken, aynı yıl Türkiye’de kişi başına düşen GSYİH 10 bin dolar düzeyindedir.

Sonuç olarak, daha hızlı büyümek için, öncelikle daha fazla yatırım yapmak gerekiyor. Daha fazla yatırım yapabilmek için daha çok imkana sahip olmak gerekiyor, yani daha çok tasarruf etmek ve hesaplıca borçlanarak kaynak yaratması, yaratılan kaynağı da yatırıma dönüştürmek gerekiyor.

* İrlanda; 1990’da Nüfusu 3,52 milyon iken, ülke yüzölçümü 70,3 bin km²’ye düşen nüfus yoğunluğu 59,8 iken aynı yıl elde ettiği katma değer, GSYİH’sı 47,75 milyar dolar; Aynı yıl Türkiye; Nüfusu 56,15 milyon, ülke yüzölçümü, 783,6 bin km² iken, nüfus yoğunluğu km²’ye 91,8 kişi düşerken 1990’da elde ettiği katma değer, GSYİH’sı 202 milyar dolardır. 2008’de İrlanda’da kişi başına düşen GSYİH 60.509,6 dolar, küresel rekabet gücü sıralamasında 25. sırada, Türkiye’de aynı yıl, kişi başına düşen GSYİH’sı 10.479,5 dolar (Bkz Tablo 12) Küresel Rekabet edebilirlik sıralamasında, İrlanda’nın çok alt sırasında yer almakta 61. Sırada (Bkz. Tablo 23).

Tablo -13 – Yurt İçi Tasarruflar / GSMH (veya GSYİH) (%)

ÜLKELER	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Almanya	27.5	22.1	21.5	21.8	21.4	22.2	22.2	23.4	25.5	25.8
Avusturya	23.4	25.0	24.5	24.7	24.0	26.5	26.6	27.1	28.6	29.0
Belçika	24.3	25.3	24.7	24.5	23.6	24.2	24.7	25.3	25.6	23.5
Danimarka	24.5	27.2	27.0	26.2	25.9	25.2	25.7	25.4	25.0	24.4
Finlandiya	28.2	30.9	31.0	29.4	26.8	26.7	26.0	26.7	28.1	25.9
Fransa	22.9	21.4	21.2	20.7	19.9	19.5	19.4	19.9	20.3	20.2
Hollanda	29.7	27.6	27.3	26.2	25.6	26.4	27.5	27.7	28.5	28.9
İngiltere	17.6	16.0	15.1	14.5	14.4	14.3	13.6	14.4	15.0	14.0
İrlanda	24.5	50.6	38.3	38.8	38.9	39.1	39.1	38.9	37.6	32.5
İspanya	22.0	23.2	23.9	24.6	25.0	24.3	24.2	24.6	24.6	23.3
İsveç	23.9	24.2	24.5	23.6	23.4	24.5	25.0	26.4	27.4	27.1
İtalya	22.3	21.6	21.9	22.1	21.2	21.5	20.6	20.8	21.5	20.8
Lüksemburg	29.7	46.2	43.3	43.3	46.2	45.9	48.1	51.4	52.3	50.7
Portekiz	17.0	8.4	17.1	16.9	16.3	15.3	13.7	14.0	14.7	12.8
Yunanistan	28.7	23.8	34.3	21.1	23.2	12.6	12.0	12.3	12.1	12.0
Çek Cumh.	...	26.4	27.0	26.5	24.9	27.6	28.9	30.1	31.7	30.2
GKRY(1)	29.9	52.7	52.3	51.5	50.9	51.8	51.6	51.4	50.8	12.8
Malta	19.7	15.6	12.9	16.7	14.8	13.3	15.6	17.1	19.6	16.8
Slovakya		-3.5	-11.7	21.9	22.8	23.6	24.3	24.0	26.8	26.3
Slovenya	...	21.6	21.6	22.4	22.4	23.6	24.0	28.2	30.1	29.4
Bulgaristan	...	12.9	13.1	10.8	10.7	12.2	11.8	13.0	14.7	15.6
Estonya	...	25.7	26.2	25.2	26.0	26.3	27.7	28.9	29.3	24.9
Letonya	...	16.7	17.1	16.9	16.2	17.4	20.0	18.2	20.2	21.4
Litvanya	...	12.6	13.7	15.0	16.1	15.6	16.8	16.2	17.1	15.5
Macaristan	28.0	26.8	25.5	23.4	21.2	23.0	22.3	23.6	25.4	24.9
Polonya	32.8	18.4	17.1	15.2	16.1	17.7	18.5	19.2	21.6	21.6
Romanya	20.8	14.5	15.7	16.3	14.3	15.0	12.7	14.5	17.0	20.8
AB Adayı										
Hırvatistan	...	15.4	17.3	16.9	18.6	19.6	19.8	31.9	32.1	22.3
Makedonya	...	7.4	5.2	0.5	3.0	1.1	3.5	3.3	5.4	...
TÜRKİYE	25.2	17.8	19.2	19.2	16.6	16.8	16.5	17.1	16.3	17.5
Çin	37.0	38.0	39.0	40.4	43.0	45.6	46.6	47.8	50.1	...
Rusya	...	38.7	34.2	31.2	31.9	33.1	33.8	34.2	34.0	33.9

Kaynak:DPT, **Uluslararası Ekonomik Göstergeler**, s.21.'den "IMF, World Economic Outlook, October 2009" (Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr>, 10.01.2010.

...: Mevcut Değil

(1):GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi)

Tablo -14 - Gayri Safi Sabit Sermaye Yatırımları / GSMH (veya GSYİH) (yüzde)

ÜLKELER	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB-15											
Almanya	43.3	40.1	21.4	20.0	18.3	17.9	17.5	17.4	18.2	18.7	19.1
Avusturya	26.2	23.8	24.0	23.2	21.7	22.4	22.0	21.9	21.8	22.2	22.4
Belçika	23.6	22.7	20.7	20.5	19.1	18.9	19.7	20.5	21.0	21.8	22.7
Danimarka	19.7	19.5	20.2	19.5	19.2	19.2	19.3	19.5	21.3	22.2	21.8
Finlandiya	157.7	167.4	19.4	19.5	18.0	18.1	18.2	18.9	19.3	20.4	20.8
Fransa	145.2	133.4	19.5	19.5	18.8	18.8	19.3	20.0	20.6	21.6	21.7
Hollanda	44.1	45.2	21.9	21.2	20.0	19.5	18.8	18.9	19.7	19.9	20.5
İngiltere	17.8	18.5	17.1	16.8	16.8	16.4	16.7	16.7	17.1	17.8	16.7
İrlanda	20.7	14.5	23.6	22.4	21.6	22.3	24.2	26.6	26.9	26.4	21.7
İspanya	22.3	28.0	25.9	26.0	26.3	27.2	28.1	29.4	30.6	31.0	29.6
İsveç	20.6	22.7	17.6	17.5	16.8	16.3	16.4	17.4	18.2	19.0	19.5
İtalya	46.2	37.8	20.3	20.3	20.9	20.4	20.5	20.7	21.1	21.2	20.7
Lüksem.	27.1	31.1	20.9	22.6	22.5	22.1	21.1	20.5	18.6	19.6	19.8
Portekiz	29.3	38.5	27.1	26.5	25.0	22.9	22.6	22.2	21.7	21.8	21.7
Yunanis.	23.4	29.6	21.6	21.6	22.5	23.7	22.6	21.6	22.5	22.5	19.3
Çek Cumh.	28.0	28.0	27.5	26.7	25.8	24.9	24.6	24.3	24.1
GKRY(1)	16.8	14.3	9.9	9.8	10.6	10.3	10.9	11.3	12.1	12.5	23.3
Malta	23.1	21.2	16.5	19.7	18.8	19.4	19.7	19.6	16.3
Slovakya	34.9	40.6	27.4	24.8	24.0	26.5	26.5	26.1	25.9
Slovenya	26.9	25.5	23.9	24.8	25.8	26.3	26.3	27.5	28.0
Bulgaris.	28.0	21.4	15.7	18.2	18.2	19.3	20.5	24.2	25.9	29.8	33.4
Estonya	25.7	26.5	29.7	31.6	30.9	30.5	33.5	31.7	28.0
Letonya	24.2	24.9	23.8	24.4	27.5	30.6	32.6	33.7	30.2
Litvanya	18.8	20.2	20.3	21.1	22.3	22.8	25.2	28.0	24.8
Macaristan	28.8	19.3	23.0	22.9	23.0	22.0	22.5	22.9	21.6	21.0	20.1
Polonya	24.8	19.9	23.7	20.7	18.7	18.2	18.1	18.2	19.7	21.6	21.7
Romanya	25.9	19.7	18.8	20.4	21.2	21.4	21.8	23.0	25.6	29.9	33.1
AB Adayı											
Hırvatistan	18.8	19.4	21.2	25.0	25.5	24.6	26.1	26.2	27.6
Makedonya	16.2	14.8	16.6	16.7	17.8	17.0	18.2	20.2	...
TÜRKİYE	...	17.0	20.4	15.9	16.7	17.0	20.3	21.0	22.3	21.8	20.3
Çin	28.5	25.9	34.1	34.4	36.3	39.4	40.7	42.2	42.5	40.9	...
ABD	17.1	13.8	19.9	19.2	18.0	18.0	18.6	19.3	19.4	18.4	17.6

Kaynak: DPT, **Uluslararası Ekonomik Göstergeler**, s.12'den "IMF, World Economic Outlook, October 2009" (Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr>, 10.01.2010.

...: Mevcut Değil

(1):GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi)

4.5. Gayri Safi Sabit Sermaye Yatırımları / GSMH(veya GSYİH)

Türkiye, gayri safi sabit sermaye oluşumu / GSYİH oranı açısından 1990 yılında AB-15 ortalamasının altında bir orana sahiptir. Bu oran 2008 yılında ise 20,3 olmuştur. AB-27 ülkede ise bu oran 23,2 olmuştur.

2008 yılı sonuçlarına göre bu oranın en yüksek olduğu ülkeler Bulgaristan, Romanya, Letonya, İspanya, Estonya Slovenya olurken en düşük oranlara Malta, İngiltere, Almanya, Yunanistan ve İsveç'te elde edilmiştir. Türkiye sürdürülebilir büyümesini devam ettirebilmek için gayri safi sabit sermaye oluşumu / GSYİH oranını daha yüksek düzeylere çıkarmak zorundadır.

4.6. Dış Ticaret Hacminin Toplam Dünya Ticareti İçindeki Payı

Dış ticaret hacmi olarak dünya 100 olarak kabul edildiğinde 1990'da AB-15 bunun %40'ını oluşturmuştur. İzleyen yıllarda AB-15'in dünya dış ticaret hacmi içindeki oranı düşse de 2008'de Dünya dış ticaret hacminin %35'ini AB-27 ülkeleri gerçekleştirmiştir..

ABD'nin dış ticaret hacmi 1990'da %12 iken, 2008'de bu oran %10'a düşüyor. ABD'nin ardından, dünya ticareti içindeki payı giderek artan Çin geliyor. 1990'da Çin'in dünya ticareti içinde ki payı %1,34 iken ilerleyen yıllarda 2008'de %7,71'ı paya sahip oluyor. Avrupa Birliği ülkeleri içinde en büyük payı Almanya alıyor, onu Fransa, İngiltere ve İtalya takip ediyor.

Türkiye'nin ise, 1990'da dünya ticaret içindeki payı %0,48 iken, 2008'de bu oranı %1'e çıkarmıştır yani Türkiye, Dünya ticaret hacminde %1'lik bir paya sahiptir. Oysa Almanya %8,39'lük bir paya sahiptir. (Bkz. Tablo -15)

Tablo - 15 - Dış Ticaret Hacminin Toplam Dünya Ticareti İçindeki Payı (yüzde)

	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB-15	40.67	33.30	34.32	34.65	35.42	34.73	33.22	32.89	32.90	31.22
Almanya	10.77	7.84	8.24	8.29	8.74	8.67	8.30	8.45	8.59	8.39
Avusturya	1.25	1.01	1.08	1.10	1.15	1.17	1.13	1.09	1.14	1.10
Belçika(*)	...	2.24	2.31	2.48	2.58	2.56	2.44	2.28	2.28	2.34
Danimarka	0.96	0.71	0.74	0.78	0.77	0.75	0.74	0.73	0.71	0.71
Finlandiya	0.75	0.59	0.58	0.58	0.60	0.58	0.57	0.58	0.60	...
Fransa	6.16	4.54	4.61	4.58	4.66	4.51	4.25	4.10	4.06	3.98
Hollanda	3.54	2.98	3.05	3.03	3.19	3.12	3.01	2.99	3.08	3.11
İngiltere	5.69	4.69	4.76	4.77	4.50	4.31	4.18	4.22	3.77	3.40
İrlanda	0.61	0.93	1.01	1.02	0.91	0.86	0.80	0.72	0.71	0.62
İspanya	2.01	2.04	2.13	2.18	2.34	2.33	2.24	2.22	2.31	2.16
İsveç	1.58	1.21	1.09	1.15	1.20	1.19	1.14	1.13	1.15	1.09
İtalya	4.89	3.58	3.74	3.72	3.78	3.69	3.49	3.46	3.54	3.36
Lüksemburg	...	0.15	0.16	0.16	0.16	0.16	0.16	0.15	0.15	0.15
Portekiz	0.57	0.48	0.50	0.49	0.51	0.49	0.46	0.44	0.45	0.44
Yunanistan	0.33	0.31	0.32	0.31	0.33	0.34	0.33	0.35	0.37	0.38
Çek Cumh.	...	0.46	0.55	0.60	0.65	0.72	0.72	0.76	0.85	0.88
GKRY(1)	0.05	0.03	0.04	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.03	0.04
Malta	0.04	0.04	0.04	0.04	0.04	0.03	0.03	0.03	0.03	0.02
Slovakya	...	0.19	...	0.23	0.29	0.30	0.31	0.35	0.41	...
Slovenya	...	0.14	0.15	0.16	0.17	0.18	0.18	0.18	0.20	0.19
Bulgaristan	0.19	0.08	0.09	0.09	0.11	0.13	0.14	0.15	0.17	0.18
Estonya	...	0.06	0.06	0.06	0.07	0.07	0.08	0.09	0.09	0.09
Letonya	...	0.04	0.05	0.05	0.05	0.06	0.06	0.07	0.08	0.08
Litvanya	...	0.07	0.09	0.10	0.11	0.11	0.12	0.13	0.14	0.16
Macaristan	0.25	0.46	0.51	0.54	0.58	0.61	0.59	0.61	0.66	0.65
Polonya	0.40	0.64	0.72	0.76	0.83	0.90	0.92	0.99	1.09	1.16
Romanya	0.21	0.17	0.20	0.23	0.26	0.29	0.30	0.32	0.37	0.38
AB Adayı	0.48	0.74	0.70	0.79	0.90	0.99	1.02	1.06	1.12	1.17
Hırvatistan	...	0.09	0.11	0.12	0.13	0.13	0.13	0.13	0.14	0.14
Makedonya	...	0.03	0.02	0.02	0.02	0.02	0.02	0.02	0.03	0.03
TÜRKİYE	0.48	0.62	0.57	0.65	0.75	0.83	0.87	0.91	0.96	1.00
Japonya	7.08	6.09	5.50	5.27	5.12	5.03	4.88	4.69	4.43	4,47
ABD	12.69	15.18	14.75	14.03	12.84	12.17	12.08	11.74	11.01	10,44
Çin	1.34	3.52	3.93	4.59	5.38	6.00	6.51	7.01	7.52	7,71
Rusya	...	1.14	1.23	1.33	1.37	1.49	1.73	1.91	2.04	2,35
AB - 27	41.83	35.69	36.81	37.55	38.60	38.16	36.70	36.61	37.03	35.05
DÜNYA(2)	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100,0

Kaynak DPT, **Uluslararası Ekonomik Göstergeler**, s.38'den "IMF-IFS Yearbook 2000 and 2009" Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr>, 10.01.2010

... = Mevcut değil

(*): 2002 Yılına kadar Belçika ve Lüksemburg dış ticaret verileri bu iki ülkenin toplamıdır, karşılaştırılabilir değildir.

(1): GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi),

(2): Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

Tablo-16 – Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Girişler)(*) (Milyon ABD Doları)

ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB-15	579.260,1	271.269,5	229.032,2	234.714,3	177.595,9	474.743,8	505.455,1	771.439,2	449.064,0
Almanya	210.090,0	26.170,0	53,5	30.930,0	-9.800,0	46.470,0	58.130,0	56.500,0	25.000,
Avusturya	8.525,4	5.905,9	318,1	7.098,3	3.892,1	81.648,1	2.477,4	29.824,5	13.875,3
Belçika(1)	18.080,6	34.543,9	44.415,2	34.040,1	56.743,8	113,287,	58.656,3
Danimarka	16.458,0	5.841,0	2,4	-932,0	-8.804,2	12.834,3	2.419,9	11.857,7	11.391,5
Finlandiya	9.125,5	3.739,4	8.275,9	3.472,4	2.870,8	4,8	5.643,4	11.568,4	-4.199,0
Fransa	42.380,0	50.340,0	49.570,0	43.060,0	32.830,0	85.000,0	78.240,0	159.460,0	120.910,0
Hollanda	63.118,8	51.979,6	25.457,1	20.440,8	4.378,6	47.328,4	6.666,4	123.609,0	856,1
İngiltere	122.160,0	53.840,0	25.530,0	16.778,0	57.330,0	177.410,0	154.120,0	197.770,0	97.540,0
İrlanda	25.501,0	9.572,5	29.477,4	22.410,8	-10.994,2	-30.333,7	-881,9	26.084,8	-11.778,9
İspanya	38.835,2	28.163,6	39.993,2	25.606,9	24.791,6	25,0	31.171,8	28.179,0	71.206,9
İsveç	22.124,8	13.084,8	11.708,8	3.267,9	10.956,7	10,1	26.864,7	22,1	41.907,9
İtalya	13.176,4	14.873,9	14.699,2	16.537,8	16.771,6	19.639,2	39.008,4	40.040,1	11.807,1
Lüksemburg	4.058,0	2.913,0	5.1920	6,0	28.482,0	-31.692,0	3.012,0
Portekiz	6.681,6	6.173,8	1.754,8	7.254,9	1.660,7	3,9	10.968,6	2.969,9	3.575,3
Yunanistan	1.083,4	1.585,0	53,1	1.331,7	2.105,0	657,7	5.400,7	1.958,7	5.303,6
Çek Cumh.	4.987,1	5.640,7	8.496,6	2.021,3	4.977,8	11.602,0	5.521,8	10.606,1	10.864,3
GKRY(2)	854,9	944,7	1.103,5	908,2	1.118,8	1.162,0	1.870,9	2.239,5	2.118,3
Malta	601,0	240,1	-429,9	1.007,0	394,6	678,7	1.872,7	943,8	862,8
Slovakya	2.052,5	...	4.104,2	559,3	3.037,4	2.411,1	4.167,0	3.363,4	...
Slovenya	13,9	503,4	1.659,5	301,5	831,4	540,4	649,3	1.482,8	1.808,1
Bulgaristan	1.001,5	812,9	904,7	2.096,8	2.662,2	4.312,4	7.757,6	11.706,1	9.204,7
Estonya	387,3	542,5	284,5	919,0	965,8	2.935,1	1.787,2	2.686,6	1.987,9
Letonya	412,5	132,0	253,6	303,5	636,9	713,5	1.664,2	2.247,2	1.425,7
Litvanya	378,9	445,8	712,5	179,2	773,2	1.031,8	1.840,2	2.017,0	1.927,5
Macaristan	2.770,5	3.943,9	3.012,9	2.177,3	4.520,6	7.626,2	7.532,0	6.088,0	6514,0
Polonya	9.343,0	5.714,0	4.131,0	4,9	12.716,0	10.309,0	19.876,0	22.959,0	16.533,0
Romanya	1.037,0	1.157,0	1.144,0	1.844,0	6.517,0	6.482,2	11.393,4	9.924,0	13.328,0
AB Adayı	2.307,0	5.381,6	2.538,6	3.917,6	4.186,6	11.916,1	23.870,0	27.496,7	23.168,1
Hırvatistan	1.109,9	1582,41	1.100,0	2.048,8	1.078,6	1.788,1	3.456,8	4.982,0	4.382,7
Makedonya	215,1	447,1	105,6	117,8	323,0	97,0	424,2	319,7	598,5
TÜRKİYE	982,0	3.352,0	1.333,0	1.751,0	2.785,0	10.031,0	19.989,0	22.195,0	18.187,0
Çin	38.399,3	44.241,0	49.308,0	47.076,7	54.936,5	79.126,7	78.094,7	138.413,0	147.791,0
Rusya	2.714,2	2.748,3	3.377,4	7.958,1	15.444,4	12.885,8	29.701,4	55.073,2	73.053,1
ABD	321.270,0	167.020,0	84.370,0	63.750,0	145.970,0	112.640,0	243.150,0	275.760,0	319.740,0
Japonya	8.230,0	6.190,0	9.090,0	6.240,0	7.800,0	3.210,0	-6.780,0	22.180,0	24.550,0
AB - 27	603.222,1	291.346,7	254.409,1	247.036,0	216.747,6	524.548,1	571.387,5	847.702,7	515.638,2
DÜNYA(3)	1.381.675,	820.430,	629.675,	565.159,	734.892,	973.329,	1.461.074,	1.978.837,	1.697.353,

Kaynak: DPT., **Uluslararası Ekonomik Göstergeler**, s.83'den "IMF-IFS Yearbook 2000 and 2009"

(Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr>, 10.01.2010.... = Mevcut Değil, (*) Doğrudan Yabancı Sermaye Akımları(DYSA) net değerleridir., (1): 2002 yılına kadar Belçika ve Lüksemburg verileri ortak., (2): GKRY(Güney Kıbrıs Rum Yönetimi), (3): Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı 2009 Dünya Yatırım Raporu (UN, UNCTAD, WIR 2009)

4.7. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Sermaye Girişleri)

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yani sermaye girişleri olarak baktığımızda, Dünya’da 2000’de yabancı sermayenin yarısına yakını AB-15 üyesi ülkeler çekmiştir. AB üyesi ülkeleri içinde de; Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa ve İspanya olmuştur. 2000’de Almanya, İngiltere ve Hollanda sırasıyla 210, 122 ve 63 milyar dolarlık sermaye çekmişlerdir. Aynı dönemde Türkiye 2000’de 684 milyon dolar, 2001’de 335 milyon dolar, doğrudan yabancı sermaye çekebilmiştir. (Almanya ve İngiltere üç haneli milyar dolar, Türkiye’nin üç haneli milyon dolar) İzleyen yıllarda Türkiye 2005’te doğrudan yabancı sermaye tutarını 10 milyar dolar. 2007’de 22 milyar dolara ve 2008’de bu tutar 18 milyar dolar, doğrudan yabancı sermaye yatırım girişi olmuştur. (Bkz. Tablo 16).

4.8. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Sermaye Çıkışları)

Doğrudan yabancı sermaye çıkışlarında ise; yine bunu da doğrudan, yabancı sermaye çekmeyi başaran ülkeler gerçekleştiriyor. Dünyada sermaye çıkışlarında da en ön sıralarda AB-15 yer almaktadır. 2000’de Dünya sermaye çıkışı toplamı olan 1.213 milyar dolarlık sermaye çıkışlarının yarısına yakını AB-15 üye gerçekleştirmiş (-737 milyar dolarla) Doğrudan yabancı sermaye çıkışını gerçekleştiren AB üyesi ülkeler arasında Fransa, İngiltere, Hollanda, Almanya ve İspanya en ön sıralarda yer almaktadır. İzleyen yıllarda AB-15 üyesi ülkelerinin 2008’de de yine en çok yabancı sermaye çıkışını gerçekleştiren ülkelere Fransa, Almanya ve İngiltere olmuştur. Türkiye’den doğrudan sermaye çıkışı sadece 2000’de -870 milyon dolar 2008’de -2.585’de milyar dolarda kalmıştır. Dünyada Türkiye gerek sermaye çekme bakımından gerekse sermaye çıkışlarında son derece düşük seviyededir. (Bkz.Tablo-17)

UNCTAD³ 1998 yılı Dünya Yatırım Raporu’nda, DYS yatırımlarını etkileyen faktörlere ilişkin bir analiz yapmıştır. Söz konusu belirleyicileri, üç ana başlıkta

³ UNCTAD, **World Investment Report** 1998-Trends and Determinants-, UN: New York and Cenova, 1998, s.91.

toplamıştır: Bunlar ekonomik faktörler, yatırım ortamına ait faktörler ve politik faktörlerdir. Ayrıca ekonomik faktörlerin yatırım stratejileri açısından alt başlıkları da ortaya konmuştur. Söz konusu unsurları dikkate almayan veya gerçekleştirmeyen ülkeler, yabancı sermaye için çekim merkezi olmaktan uzaklaşmaktadırlar.

I.Politik Faktörler

- Ekonomik, politik ve sosyal istikrar,
- Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası anlaşmalar,
- Vergi politikası,
- Ticaret politikası, ticaret politikası ve DYS yatırımlarının tutarlılığı,
- Özelleştirme politikası,
- Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar (özellikle; rekabet ve şirket satın ve birleşme politikaları), Yabancı iştiraklerin anlaşma standartları gibi.

II.Yatırım Ortamına İlişkin Faktörler

- Yatırımların promosyonu (imaj yaratılması, ülkenin pazarlanması vb.)
- Yatırım teşvikleri
- Maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb)
- Yatırım sonrası hizmetler, (Yaşam kalitesi vb.) Sosyal etkenler gibi.

III.Ekonomik Faktörler

Pazara yönelme

- Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir.
- Piyasanın büyümesi.
- Bölgesel ve global piyasalara giriş imkanları.
- Tüketici tercihleri. Piyasaların yapısı gibi.

Kaynağa / stratejik varlığa yönelme

- Hammaddeler
- Düşük ücretli vasıfsız işgücü
- Vasıflı işgücü
- Fiziki altyapı (havaalanları, enerji, yollar ve telekomünikasyon)
- AR-GE, Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılmış varlıklar (markalar vb.)

Etkinliğe yönelme

- Kaynakların/varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği
- Diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar,)

Bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi gibi belirtilmektedir.

Tablo -17 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Çıkışlar)(*) (Milyon ABD Doları)

ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB-15	-737.080,8	-326.089,1	-259.481,7	234.714,3	-367.128,6	-600.320,4	-665.026,1	-1.229.590,5	-914.093,4
Almanya	-59.744,7	-39.250,3	-19.627,4	-5.154,0	-19.961,4	-76.955,4	-127.771,0	-181.282,0	-158.127,0
Avusturya	-5.598,3	-3.132,0	-5.743,9	-7.143,4	-8.424,6	-11.145,0	-5.526,9	-33.898,8	-29.088,0
Belçika(1)	-8.902,2	-39.043,2	-34.682,0	-30.433,1	-49.656,7	-96.774,7	-68.961,8
Danimarka	-28.381,2	-13.153,5	-2.649,7	-856,3	9.929,9	-16.206,4	-8.146,1	-20.002,4	-28.544,7
Finlandiya	-23.898,20	-8.458,02	-7.522,46	2.271,81	1.146,12	-4.415,19	-3.182,93	-7.123,86	-1.629,0
Fransa	-174.310,0	-86.966,3	-50.612,8	-53.378,0	-56.928,6	-113.826,0	-122.154,0	-227.091,0	-224.881,0
Hollanda	-74.510,3	-50.764,3	-31.757,8	-44.640,8	-28.849,2	-129.925,0	-64.229,8	-26.764,0	-54.847,2
İngiltere	-246.265,0	-51.816,0	-50.329,1	-65.636,8	-93.946,1	-80.790,0	-85.623,2	-275.502,0	-139.327,0
İrlanda	-4.640,5	-4.102,8	-11.064,9	-5.593,6	-18.107,4	-14.490,5	-14.708,0	-22.004,3	-13.307,0
İspanya	-57.411,0	-32.889,3	-33.653,5	-28.758,6	-61.504,0	-41.922,1	-103.483,0	-141.180,0	-79.877,6
İsveç	-39.962,1	-6.959,0	-10.672,6	-17.341,3	-21.318,5	-26.657,5	-23.238,8	-37.125,2	-40.389,0
İtalya	-12.077,5	-21.758,3	-17.246,8	-8.986,3	-19.142,9	-40.786,8	-42.480,2	-92.121,4	-45.208,5
Lüksemburg	-9.241,0	41,0	-6.935,0	-9.039,0	-3.425,0	-57.994,0	-24.936,0
Portekiz	-8.183,5	-6.228,3	210,3	-6.575,2	-7.376,8	-2.252,4	-7.174,7	-5.465,0	-2.193,4
Yunanistan	-2.098,5	-611,0	-667,8	-375,2	-1.028,1	-1.476,0	-4.225,7	-5.261,8	-2.776,2
Çek Cumh.	-42,7	-164,7	-211,4	-208,0	-1.037,5	26,8	-1.479,1	-1.642,3	-1.897,5
GKRY(2)	-172,1	-249,1	-548,1	-589,7	-711,7	-547,6	-896,3	-1.221,7	-1.506,9
Malta	-21,0	-9,5	29,0	-575,2	-7,9	24,3	-30,0	-33,0	-278,9
Slovakya	-21,5	...	-3,3	-23,6	13,1	-144,7	-368,2	-403,3	...
Slovenya	-65,3	-132,7	-151,2	-475,8	-549,9	-628,9	-905,3	-1.574,4	-1.464,6
Bulgaristan	-3,3	-9,7	-28,3	-26,5	217,0	-307,6	-174,9	-273,6	-732,5
Estonya	-63,4	-200,1	-131,9	-156,1	-268,2	-687,5	-1.114,3	-1.570,9	-997,2
Letonya	-12,1	-17,7	-3,3	-50,0	-109,5	-128,2	-172,8	-334,6	-231,0
Litvanya	-3,7	-7,1	-17,7	-37,2	-262,6	-343,0	-289,5	-608,4	-396,5
Macaristan	-588,6	-364,3	-282,2	-1.661,1	-1.115,6	-2.230,0	-3.874,0	-3.737,0	-1.661,0
Polonya	-16,0	90,0	-230,0	-305,0	-955,0	-3.358,0	-9.149,0	-4.983,0	-3.582,0
Romanya	-5,1	-184,6	-547,5	-121,5	-346,3	-237,1	-263,1	-246,2	-170,4
AB Adayı	-874,5	-683,4	-723,6	-620,8	-1.127,5	-1.303,8	-1.187,3	-2.351,1	-2.741,8
Hırvatistan	0,6	-0,9	-0,1	-0,3	-1,2	-2,8	-0,2	1,1	13,6
Makedonya	0,6	-0,9	-0,1	-0,3	-1,2	-2,8	-0,2	1,1	13,6
TÜRKİYE	-870,0	-498,0	-176,0	-499,0	-780,0	-1.064,0	-924,0	-2.106,0	-2.585,0
Çin	-916,0	-6.884,0	-2.518,4	152,3	-1.805,1	-11.305,7	-21.160,0	-16.994,9	-53.471,0
Rusya	-31.533,8	-38.497,4	-32.017,3	-28.770,0	-30.957,7	-45.438,0	-50.170,8	-73.487,9	-130.818,0
Japonya	-142.626,0	124.873,0	-134.946,0	-129.352,0	-294.905,0	-15.369,0	-224.220,0	-378.362,0	-311.796,0
AB - 27	-738.079,5	327.136,9	-261.076,0	-285.317,0	-371.986,5	-608.614,7	-683.901,8	-1.246.251,7	-926.569,3
DÜNYA	-1.213.794,8	745.662,1	-536.572,5	-563.399,4	-929.640,9	-878.987,7	-1.396.915,5	-2.146.521,6	-1.857.734,0

Kaynak DPT., Uluslararası Ekonomik Göstergeler, s.84'den "IMF-World Economic Outlook Database, October 2009", UNCTAD, World Investment Report 2009. (Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr/>, 10.01.2010.

(*): Doğrudan Yabancı Sermaye Akımları (DYSA) net değerlerdir. Eksi işaretli DYSA'ları DYSA'larının üç kısımlarından birinin eksi ve diğer kısımlardan daha büyük değerli olduğunu gösterir. Çıkışlar yerlilerin adı geçen ülke dışında yatırımlar yapmasıdır.

(1): 2002 yılına kadar Belçika ve Lüksemburg verileri ortaktır

(2): GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi),

Tablo -18- İşsizlik Oranları(*)

ÜLKELER	On Yıllık Ortalama (**)		(Yüzde - Percent)										
	1990-1999	2000-2009	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gelişmiş ..	6,8	6,0	5,7	5,8	6,3	6,5	6,3	6,1	5,7	5,4	5,8
AB-15	8,8	6,7	5,5	6,8	6,8	6,2	6,5	6,9	7,1	7,1	6,7	6,2	6,2
AB-27	8,2	6,5	5,1	5,6	8,6	8,3	8,5	8,4	8,4	8,0	7,5	6,3	6,1
Almanya	7,1	8,4	3,4	6,2	7,5	7,6	8,4	9,3	9,8	10,6	9,8	8,4	7,4
Avusturya	3,8	4,3	1,6	2,7	3,6	3,6	4,2	4,3	4,8	5,2	4,8	4,4	3,9
Belçika	8,5	7,8	8,3	6,6	6,9	6,6	7,5	8,2	8,4	8,5	8,3	7,5	7,0
Danimarka	9,6	4,3	7,1	9,7	5,4	4,7	4,8	5,8	5,8	5,1	3,9	2,7	1,7
Finlandiya	11,9	8,1	4,6	3,2	9,8	9,1	9,1	9,0	8,8	8,4	7,7	6,8	6,4
Fransa	10,7	8,7	6,3	9,0	9,1	8,4	8,9	9,0	9,3	9,3	9,3	8,3	7,9
Hollanda	5,4	3,4	...	5,9	2,8	2,2	2,8	3,7	4,6	4,7	3,9	3,2	2,8
İngiltere	8,2	5,3	6,5	7,0	5,5	5,1	5,2	5,0	4,8	4,8	5,4	5,4	5,5
İrlanda	12,1	4,8	7,3	12,9	4,3	3,9	4,4	4,7	4,5	4,4	4,4	4,5	6,1
İspanya	19,7	11,0	11,0	16,2	13,9	10,6	11,5	11,5	11,0	9,2	8,5	8,3	11,3
İsveç	7,2	6,2	2,0	1,7	5,6	4,9	4,9	5,6	6,3	7,6	7,0	6,1	6,2
İtalya	10,3	7,8	7,4	8,9	10,1	9,1	8,7	8,5	8,0	7,7	6,8	6,1	6,8
Lüksemburg	2,5	3,7	0,7	1,3	2,5	2,3	2,6	3,5	3,9	4,3	4,5	4,4	4,4
Portekiz	5,4	6,5	7,8	4,2	3,9	4,0	5,0	6,3	6,7	7,6	7,7	8,0	7,6
Yunanistan	9,3	9,6	2,7	6,8	11,4	10,8	10,3	9,7	10,5	9,9	8,9	8,3	7,6
Çek Cumh.	0,0	1,7	8,8	8,1	7,3	7,8	8,3	7,9	7,1	5,3	4,4
GKRY(1)	2,8	4,0	...	1,8	3,4	3,0	3,3	4,1	4,7	5,3	4,6	3,9	3,7
Malta	5,5	7,1	...	3,9	6,1	6,4	7,0	7,6	7,2	7,2	7,3	6,5	6,1
Slovakya	18,2	18,3	17,8	15,2	14,3	11,7	10,4	8,4	7,7
Slovenya	...	6,0	11,8	11,2	11,3	10,9	10,3	10,2	16,0	7,7	6,7
Bulgaristan	1,7	16,9	19,8	17,8	13,7	12,0	10,1	9,0	6,9	5,7
Estonya	0,7	13,6	12,6	10,3	10,0	9,7	7,9	5,9	4,7	5,5
Letonya	8,4	7,8	9,9	9,1	9,4	8,4	7,0	5,8	5,8
Litvanya	11,6	12,5	11,3	11,3	11,4	8,3	5,6	3,5	5,8
Macaristan	6,4	5,7	5,8	5,9	6,1	7,2	7,5	7,4	7,8
Polonya	6,3	14,0	16,2	19,7	19,9	19,5	18,2	16,2	12,7	9,8
Romanya	11,2	9,0	10,0	7,6	6,8	5,8	5,5	4,3	4,4
AB Adayı													
Hırvatistan	21,1	22,0	22,3	19,5	18,0	17,9	17,0	15,1	13,4
Makedonya	23,6	32,3	30,5	31,9	36,7	37,2	37,3	36,0	34,9	33,8
TÜRKİYE(2)	7,5	6,6	8,4	10,3	10,5	10,3	10,2	9,9	9,9	10,6
Çin	2,5	3,1	3,6	4,0	4,3	4,2	4,2	4,1
Rusya	10,7	9,1	8,0	8,3	8,1	7,6	7,2	...	6,4
Japonya	3,0	4,6	2,0	2,1	4,7	5,0	5,4	5,3	4,7	4,4	4,1	3,8	4,0
ABD	5,8	5,3	7,2	5,6	4,0	4,7	5,8	6,0	5,5	5,1	4,6	4,6	5,8

Kaynak: DPT., **Uluslararası Ekonomik Göstergeler**, s.71'den " IMF-Yearbook 2000; World Economic Outlook, October 2009" (Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr/>, 10 01.2010.

(*): Burada Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ)'nün "işsizlik oranı" tanımı, yani istihdam edilmeyen fakat faal olarak iş arayan herkes işsiz sayılmıştır .

(**): Aritmetik ortalaması alınmıştır.

(1): GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi),

(2): DPT (SPO).

4.9 – Nüfus ve İşsizlik Oranları(*)

Dünyada nüfus artış hızı, 1980-1990 yılları arasında yıllık nüfus artış hızı %1,7 iken, 1990-2000 yılları arasında ortalama olarak %1,3'e gerçekleşmiştir. Bu oran 2000-2009 yılları arasında ise %1,2'ye düşmüştür. Aynı dönemlerde AB-27'de %0,3'ken 1990-2000'de %0,2'ye düşerek izleyen dönemde 2000-2009'da % 0,2'de kalmıştır.

Türkiye'nin ortalama yıllık nüfus artış hızı, aynı dönemlerde sırasıyla %2,4, 1,3 ve en son 2000-2009'da %1,3 olarak gerçekleşmiştir.

AB-27'de km²'ye düşen nüfus yoğunluğu 116,8 iken, Türkiye'de bu oran 70,4'dür. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu ülke Malta, en az olduğu ülke Finlandiya' dir.

TÜİK tarafından 71,5 milyon olarak açıklanan 2008 Türkiye nüfusu, AB-27 ülkeleri toplam nüfusunun %14,4'ünü oluşturmaktadır. Aynı zamanda Almanya'dan sonra AB-27 ülkeleri arasında en fazla nüfusa sahiptir.

Türkiye, genç ve dinamik nüfus yapısı ile AB için önemli bir ticaret potansiyeli oluşturmaktadır. AB için vazgeçilemez bir ülke konumundadır.⁴

AB-27 ülkeleri için 2008 yılında %0,37 olan nüfus artış hızının (Euro bölgesi için %0,54), Türkiye için %1,13 olduğu görülmektedir. AB-27 ülkeleri içinde en fazla nüfusa sahip olan Almanya'nın nüfus artış hızının negatif değerlerde olduğu göz önüne alındığında, Türkiye'nin bu artış oranları ile 15 yıl sonra AB ülkeleri içerisinde en fazla nüfusa sahip ülke konumuna geleceği olasıdır. (Bkz Tablo-20)

AB ülkeleri içerisinde 2008 yılında İrlanda, İspanya ve Lüksemburg'un nüfus artış hızları, Türkiye'nin artış oranından daha yüksektir.⁵

⁴ İstanbul Sanayi Odası, "AB Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri", Üye ve Aday Ülkeler, 2006, s. 7.

⁵ İstanbul Sanayi Odası, "AB Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri", Üye ve Aday Ülkeler, 2009, s. 10.

İşsizlik oranları dünyanın gelişmiş ülkelerinde, 1990-1999 döneminde on yıllık ortalaması %6,8 iken 1999-2009 yılları arasında bu oran %6,0'a düşmüştür. Aynı dönemde AB-15'te %8,8'den %6,7'ye düşmüştür. Geçmişte işsizlik oranları en yüksek olan ülke İspanya olmuştur. 1990-1999'da işsizlik oranı %19,7'dir. İzleyen dönemde 1999-2009'da işsizlik oranı %11.0'a düşmüştür. AB'ye sonradan katılan ülkelerden Slovakya, Slovenya ve Bulgaristan'da 2000 ve 2005 yılları arasında işsizlik oranı oldukça yüksek düzeydedir.

Türkiye'de ise 1990'da işsizlik oranları %7,5 iken 2000'de %6,6'ya düşmüştür. İzleyen dönemlerde düşmede olsa genelde işsizlik oranı oldukça yüksek düzeydedir, nitekim bu durum, her ilerleme raporunda da belirtilmiştir. Genel olarak, istihdam piyasası sorunlu olmaya devam etmektedir ve sorunlara karşılık verecek politikalar sınırlı olmuştur.(Bkz Tablo-18)

Tablo – 19- Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın (GSYİH) Sektörel Dağılımı (*)()**

ÜLKELER	GSYİH'nın Yüzdesi,							
	GSYİH, Milyar Dolar		Tarım		Sanayi		Hizmetler	
	1995	2007	1995	2007	1995	2007	1995	2007
AB-15								
Almanya	2,522.79	3,317.37	1	1	32	30	67	69
Avusturya	239.56	373.19	3	2	30	31	67	67
Belçika	284.32	452.75	2	1	28	24	70	75
Danimarka	181.98	311.58	3	1	25	26	71	73
Finlandiya	130.61	244.66	4	3	33	32	63	65
Fransa	1,569.98	2,589.84	3	2	25	21	72	77
Hollanda	418.97	765.82	3	2	27	24	69	74
İngiltere	1,141.05	2,772.02	2	1	32	23	66	76
İrlanda	67.09	259.02	7	2	38	35	55	63
İspanya	596.75	1,436.89	5	3	29	30	66	67
İsveç	253.71	454.31	3	2	31	29	67	70
İtalya	1,126.04	2,101.64	3	2	30	27	66	71
Lüksemburg
Portekiz	112.96	222.76	6	3	28	24	66	73
Yunanistan	131.72	313.35	9	4	21	23	70	73
Çek Cumh.	55.26	175.00	5	3	38	39	57	59
GKRY (1)
Malta
Slovakya	19.58	74.97	6	3	38	36	56	61
Slovenya	20.81	47.18	4	2	35	34	60	63
Bulgaristan	13.11	39.55	14	6	35	32	50	61
Estonya	4.33	20.90	6	3	33	30	61	67
Letonya	5.24	27.16	9	3	30	22	61	75
Litvanya	7.51	38.33	12	5	34	33	55	61
Macaristan	44.66	138.43	7	4	32	30	61	66
Polonya	139.06	422.09	8	4	35	31	57	65
Romanya	35.48	165.98	21	9	43	36	36	55
AB Adayı Ülkeler								
Hırvatistan	18.81	51.28	11	7	34	32	55	61
Makedonya	4.45	7.67	13	12	30	30	57	59
TÜRKİYE	224.95	655.88	11	9	23	28	66	63
Çin	728.01	3,205.51	20	11	47	49	33	40
Rusya	395.53	1,290.08	7	5	37	38	56	57
Avro Bölgesi	7,274.36	12,277.63	3	2	29	27	68	71
DÜNYA GSYİH	29,669.87	54,583.79	4	3	30	28	65	69

Kaynak: DPT, **Uluslararası Ekonomik Göstergeler**, s.17'den "The World Bank, World Development Indicators 2009" (Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr.>, 10 01.2010

(*):GSYİH bir ekonomideki katma değerlerin toplamıdır. (**):Toplamlar yuvarlamadan dolayı 100 sayısını vermeyebilir. ... : Mevcut Değil

(1): GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi).

4.10. Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın (GSYİH) Sektörel Dağılımı

Gayri Safi Yurtiçi hasılanın sektörel dağılımı olarak tarım, sanayi ve hizmetler sektörü dağılımına baktığımızda Dünyada 1995'te GSYİH'nın sektörel dağılımında tarımın katkısı %4, sanayinin %30 ve hizmetlerin ise %65'tir. Bu durum AB-15'te aynı yıl tarımın GSYİH katkısı %3, sanayinin %29 ve hizmetler sektörünün ise %71'dir. Oysa Türkiye'de bu oran, tarımın GSYİH'sı %11, sanayinin %23 ve hizmetlerin oranı %66'dır.

Dünyanın gelişmiş ülkelerinde, tarım sektörünün GSYİH'ye katkısı son derece düşüktür, ağırlık, sanayi ve hizmetler sektöründedir. Bu oranlar Dünyada tarımın GSYİH'ye katkısı %3'lere, AB-15'te %2'lere düşüyor. Oysa bu oran Türkiye'de oldukça yüksek düzeyde %9'dur.

Sanayileşme bir ülkenin transformasyonudur. Bugün, tarımda çalışan bir kişi ne kadar iyi çalışırsa çalışsın ne kadar iyi üretirse üretsın bu şartlarda ki kazancıyla, sanayi ve hizmet sektöründe çalışan bir kişinin kazancı arasında 7 kat fark vardır.⁶

Türkiye'de en büyük yapısal sorulardan biri de istihdamın sektörel dağılımındaki oranıdır. 1999'da; İstihdamın %41,5'i tarım sektöründe %23.2 sanayi (inşaat + sanayi) ve %35.1'i hizmetler sektöründedir. Bu oranlar yıllar sonra 2008'de tarımda istihdam oranı %23,7'ye düşerken, sanayi sektöründe (sanayi+inşaat) %26,9'a ve hizmet sektöründe ise %49,5'e çıkmıştır. Bu oran hâlâ AB-27 ülkelerinden çok yüksektir, sadece Türkiye bu oranda Romanya'nın üzerinde yer alıyor. Oysa gelişmiş ülkelerde tarımda istihdam %1 veya %2'ler dedir. (Bkz. Tablo-19).

Dünyanın; tarım devriminden sanayi devrimine oradan da bilgi toplumuna geçtiğini anlatan Mehmet Altan'ın kum örneği; *Kum kaynaklarımızın olduğunu düşünün; tarım ülkesinde sadece 5 cent'tir. Sanayi toplumu iseniz, kumdan silisyumla cam yaparsınız ve kumun değeri 1.75 cent'e çıkar. Eğer bilgi toplumu iseniz kumdan bilgisayarın küçük devrelerini yaparsınız ve kumun değeri 1 700 dolar olur. Yer yüzü şimdi kol*

⁶ Süleyman Demirel, **Makine Mühendisleri Odası Bildiriler Kitabı Toplu Bakış**, TMMOB, Yayın No: 209, Ankara-Mart 1998, s. 7.

gücünden beyin gücüne giden bu yolda dönüşmeye çalışıyor. Bu şu demek; insanoğlunu beyni, yaratıcılığı bütün diğer zenginliklerinden daha önemlidir. Emeğin, sermayenin yerini beyin almıştır. Örneğin Bill Gates, Sermaye sahibi olmadan dünyanın en zengin adamı olmuştur, beyin sayesinde.⁷

Bilgi bazlı ekonomik düzende teknolojiye yapılan yatırımın getirisini gösteren başka bir çarpıcı örnek de Microsoft'tur; Microsoft yazılım şirketine baktığımızda geçmişte çalışan sayısı 31 bin, Batılı bir şirket için uç bir sayı değil bu firmanın piyasa değeri 600 milyar dolar. Bir başka deyişle yaklaşık 31 bin kişinin yarattığı değer, Türkiye'deki 65 milyon kişinin yarattığı 200 milyar dolardan üç kat daha fazla. Microsoft'un piyasa değeri içinde fikri sermaye payının yüzde 90'ın üzerinde olduğu uzmanlarca vurgulanıyor. Microsoft inovasyona dayalı bilgi tabanlı yeni ekonomik düzenin vaat ettiği fırsatları en iyi biçimde ortaya koyuyor.⁸

⁷ Mehmet Altan, **Türkiye'nin Rejimi Değişecek, Cumhuriyet Demokratikleşecektir.**, Röportajlar., (çevrimiçi) <http://www.mehmetaltan.com>, 10 01 2010.

⁸ TÜBİTAK, **Tübitak Bülteni**, 2000, (Çevrimiçi) <http://basin.tubitak.gov.tr> Erişim Tarihi: 10.07.2009.

SONUÇ

Türkiye'nin AT üyeliği başvurusu üzerine 1989'da verdiği görüş'te, Komisyon şu sonuca varıyordu: *Türkiye'nin ekonomik ve politik durumu,...,eğer Topluluk'a katılırsa Türkiye'nin karşılaşacağı intibak sorunlarının orta vadede aşılabileceğine komisyon'u ikna etmemektedir". Bu bulgu, 1998 ve 1999 Düzenli Raporlarında da teyit edildi. 1999 Düzenli Raporunda , Komisyon şu tespiti yaptı: "Türkiye, bir piyasa ekonomisinin özelliklerinin pek çoğuna sahiptir. Sürdürülebilir makroekonomik istikrarın sağlanması, hukuki ve yapısal reform programlarını uygulama yönünde daha fazla ilerleme olması şartıyla, zorluklarla da olsa, birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile başa çıkabilecektir.*

Türkiye'nin uygulamaya koyduğu yapısal reformlar ve istikrarlı uygulanan politikaların sonucu olarak Türkiye ekonomisi, özellikle 2003 yılından itibaren olumlu gelişmelerle istikrarlı bir makroekonomik yapıya kavuşmuştur. Örneğin, 1999 yılında GSYİH'si (ulusal para birimi) 104.596 milyar Euro olan ekonomisi 2008 yılında 950.098 Euro olmuştur. Büyüme oranı 1999 ve 2001 hariç yüksek düzeydedir. Kişi başına düşen gelir. 1999'da 3.684 Euro'dan 2008 yılı itibariyle 7050 Euro'ya çıkmıştır.

Türkiye ekonomisindeki pek çok gelişmeye rağmen ilk raporda ve daha sonraki raporlarda belirtilen eksikler de mevcuttur.

Türkiye'de iş ortamının iyileştirilmesi, pazara giriş ve çıkış önündeki engellerin azaltılması yolunda ilerleme sağlandığı; ancak yabancı mülkiyete yönelik sektörel kısıtlamaların devam ettiği ve pazardan çıkışta engellerin bulunduğu belirtilmektedir.

Mülkiyet haklarının düzenlenmesi de dahil olmak üzere, yeterince iyi işleyen bir yasal sistemin son yıllarda mevcut olduğu, ancak yasal ortamın pratik

sınırlamalar yaratmaya ve daha iyi bir iş ortamının sağlanmasında engel teşkil ettiği belirtilmektedir.

Eğitimde reformlar ve artan harcamalar, eğitim seviyesinde bazı olumlu etkiler doğurmuşsa da önemli sorunlar devam etmiştir. Özellikle, kadınlar ve yaşlılar açısından işgücüne katılım düşüktür. İstihdam piyasası sorunlu olmaya devam etmiştir ve sorunlara karşılık verecek politikalar sınırlı olmuştur.

Sektör ve işletme yapısının dönüşümü yavaştır. KOBİ'ler Türkiye'deki tüm girişimlerin %99'una ve toplam istihdamın %77'sine tekabül etmekte; ancak işgücü üretkenliğine, mali kaynaklarına yetersiz erişimi ve dış pazarlara girişte engellere işaret edilmektedir.

Devletin rekabete etkisi, genel olarak devletin piyasalarda oynadığı aktif rol azalmakla birlikte, devlet müdahalesi rekabeti ve rekabet edebilme gücünü önemli ölçüde etkilemeye devam etmiştir.

Maastricht kriterleri bağlamında değerlendirmede;

Fiyat istikrarı kriteri açısından, 1999 yılında AB ve EPB alanı ortalamasının çok üzerinde bir enflasyon düzeyine (%61.4) sahip olan Türkiye, enflasyon hızını düşürmede gösterdiği başarıya rağmen 2008 yıl sonu itibarıyla AB(%1.2) ve EPB(%1.1) alanı ortalamasının çok üzerinde bir enflasyon düzeyine sahiptir (%10.4) Türkiye enflasyon oranında önemli düşüşler yaşamış olmasına rağmen, hala AB ortalamasından yüksek düzeydedir. Türkiye'nin AB'ye katılım sürecini kısaltabilmesi için enflasyon hızını düşürmesi gerekmektedir.

Faiz kriteri açısından enflasyon kriterine benzer durum sergileyen Türkiye, 1999 yılında %86.1 gibi çok yüksek faiz oranına sahipken, 2008 yılı sonunda faiz oranı %19,7'ye düşmüştür. Ancak Türkiye'de uzun vadeli nominal faiz oranı hâlâ AB (%4,55) ve EPB alanı ortalamasının (%4.30) çok üzerindedir. Türkiye'de kamu açıklarının devletin vergiler yerine, sürekli iç borçlanma yöntemiyle finanse etmesi, faiz oranlarını yükseltici etki yaratmaktadır. Ayrıca kronik enflasyon ortamının

yaratmış olduğu belirsizlik de risk priminin yükselmesine ve borçlanma maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. 2003 yılında siyasi istikrarın sağlanması ve uygulanan ekonomi politikaları sayesinde enflasyon oranlarının düşmesi sağlanmıştır; ancak enflasyon oranı hala yüksek düzeydedir.

Döviz kurları göstergesinde de Türkiye’de belli dönemlerde döviz kurlarında aşırı dalgalanmaların olduğu bilinen bir gerçektir. İç borçlanma politikasının faiz oranlarını artırıcı etkisi sonucu kısa vadeli sermaye girişleri TL’nin sürekli değer kazanmasına ve yıllar itibariyle büyük oranlarda dalgalanmasına neden olmuştur. Türkiye, henüz AB üyesi olmadığı için ulusal parası Euro karşısında bir merkez kura sahip değildir. Bu nedenle bu kriter açısından değerlemeye gerek yoktur.

AB’de toplam kamu borçları/GSYİH oranı olarak %60 sınır belirlenmiştir. Türkiye açısından bu 2001’de % 104.4 iken 2008 yılı sonu itibariyle %39.5’e düşmüştür. Bu değer AB’de %67.1 ve EPB’de %69.3 alanı ortalamasının altındadır. Devleti iç borçlanmaya iten sebepler arasında, KİT açıkları, iç borçların ve özellikle faizlerin ödenmesi için tekrar borçlanmaya gidilmesi, kamu bankalarının zararları, sosyal güvenlik kuruluşlarını açıkları gibi etkenler bulunmaktadır. Dolayısıyla borçlanmanın kamu kaynaklı olması, devlet üzerindeki bu yükler azaldıkça başlangıçtaki yüksek değerleri düşmüştür. AB ve EPB alanında birçok ülke bu oranı tutturmakta zorlanmaktadır. Hatta Belçika, Yunanistan ve İtalya’nın borç stokunun milli gelire oranı Türkiye’nin çok çok üzerindedir. Ancak AB ülkelerinde borç faiz oranları oldukça düşük düzeylerde iken, Türkiye’de ise sorunun temelini hala faiz oranlarının yüksekliği oluşturmaktadır.

AB ülkelerinde kamu kesimi genel dengesi/GSYİH oranı için %3.0’lık sınır belirlenmiştir. Bu kriter Türkiye’de 2001’de çift haneli iken 2006 yılında bütçe fazlası vermiş, 2008 yılı sonu itibariyle AB’de %-2.3 ve EPB’de %-2.0 alanı ortalaması ile mukayese edildiğinde %-2.2 sadece AB ortalamasını tutmuyor. Türkiye’nin geçmişten bu yana gösterdiği performans iyi durumdadır.

Türkiye adaylık statüsü kazandığından beri, Maastricht kriterlerini sağlama yönünden, kayda değer bir ilerleme göstermiştir. Ancak parasal kriterlerde

(enflasyon ve faiz kriterleri) iyileşme sağlamasına rağmen hâlâ Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) alanı ortalamasının üzerindedir. Mali kriterlerde (bütçe ve kamu borcu kriteri) AB ve Euro alanı ortalamasından daha iyi durumdadır.

Türkiye ile AB'ye üye ülkeler çeşitli temel ekonomik göstergelerle mukayese edildiğinde:

Türkiye'nin, AB'nin refah seviyesine ulaşabilmesi için çok yüksek büyüme oranlarını yakalaması zorunludur. AB'ye katılım sürecinde GSYİH büyüme oranını, AB ülkelerin üzerinde tutmak zorundadır. Türkiye ancak bu şekilde, kişi başına düşen gelir ve refah seviyesi açısından AB ülkelerine yaklaşabilecektir.

Daha hızlı büyümek için de öncelikle daha fazla yatırım yapmak gerekiyor. Türkiye'nin tüketim oranını küçülterek tasarruf oranını artırması gerekmektedir. Yurtiçi tasarruflarını artırıp sabit sermaye yatırımlarına daha da ağırlık vermesi gerekiyor; çünkü bu oranlar AB ülkelerinin ortalaması altındadır.

Dış ticaret hacminin toplam dünya ticareti içindeki payına baktığımızda, bu pay oldukça düşük düzeydedir. Türkiye'nin geçmişten günümüze temel sorunlarından biri de uluslar arası alanda rekabet edebilecek "mal ve hizmet" üretmede sorun yaşamasıydı, son yıllarda da gerçekleştirdiği hamlelerle Türkiye'nin dış ticaret hacmi dünya ticaretinin %1'i oldu. Oysa AB'nin dış ticaret hacmi toplam dünya ticareti içindeki payı %35' tir.

AB'de doğrudan yabancı sermaye yatırımları (Girişleri - Çıkışları) çok yüksek düzeydedir. Türkiye, AB ile kıyaslandığında çok düşük seviyededir. Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekebilmesi bir dizi göstergenin performansına bağlıdır. Örneğin UNCTAD 1998 yılı Dünya Yatırım raporunda, ev sahibi ülke için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını belirleyen faktörler politik, ekonomik ve yatırım ortamına ilişkin faktörler olarak sıralamıştır. Söz konusu unsurları dikkate almayan veya gerçekleştirmeyen ülkeler, yabancı sermaye için çekim merkezi olmaktan uzaklaşmaktadırlar.

Genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip olan Türkiye, AB için önemli bir ticaret potansiyeline sahip olduğu gibi hazır işgücü de olabilmektedir. AB ülkeleri içinde en fazla nüfusa sahip olan Almanya'nın nüfus artış hızının negatif değerlerde olduğu göz önüne alındığında, Türkiye'nin bu artış oranı ile 15 yıl sonra AB ülkeleri içerisinde en fazla nüfusa sahip ülke konumuna geleceğini öngörmek olasıdır. Günümüzde İşsizliği azaltma ve yeterli istihdam yaratamama Türkiye'nin en önemli sorunlarının başında yer aldığı gibi sorunlara karşılık verecek politikalarda sınırlı olmaktadır.

Türkiye'de en büyük yapısal sorunlardan biri de istihdamın sektörel dağılımındaki oranıdır. 1999'da İstihdamın %41,5'i tarım sektöründe, %23,2'si sanayi (inşaat + sanayi) ve %35,1'i hizmetler sektöründe yer almaktadır. 2008'de istihdam oranı tarımda %23,7'ye düşmüş, sanayi sektöründe (sanayi+inşaat) %26,9'a ve hizmet sektöründe %49,5'e çıkmıştır. Bu oran hâlâ AB'i ülkelerinden çok yüksektir, sadece Türkiye bu oranla Romanya'nın üzerinde yer alıyor. Oysa gelişmiş ülkelerde tarımda istihdam %1 veya %2'lerdedir. Dünyanın gelişmiş ülkelerinde, tarım sektörünün GSYİH'ye katkısı son derece düşüktür. Ağırlık, sanayi ve hizmetler sektöründedir. Türkiye'de tarımda çalışanların istihdam oranının yüksek olması nedeniyle GSYİH'den alınan pay da düşük oluyor.

Türkiye ekonomisinin, sergilediği inişli çıkışlı büyüme grafiğini yüksek orandan sürdürülebilir bir büyümeye çevirmesi için bir taraftan tasarruf oranlarını yükseltirken diğer taraftan eğitim, Ar-Ge harcamaları, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, dışa açıklık, kurumsal yapı ve alt yapı yatırımları ile belirlenen ve sürdürülebilir büyüme açısından önemli bir olgu olan "Toplam Faktör Verimliliğini" de yükseltmesi gerekmektedir.

Yaptığım çalışmada ortaya çıkan sonuç, Türkiye özellikle son yıllarda AB 'ye uyum konusunda gerçekleştirdiği yapısal reformlar ile iyi bir performans sergilemiştir. Fakat hala makroekonomik göstergeler istenilen seviyelere çekilememiştir. AB'nin yaptığı mali ve teknik yardımların yetersizliği de uyum sürecini yavaşlatmaktadır.

KAYNAKÇA

- ABGS: **“Kopenhag kriterleri”** Avrupa Birliği Genel Sekreterliği:
(Çevrimiçi) <http://www.abgs.gov.tr/index.pht> 15.09.2009.
- ABGS: **“Türkiye – AB Tarihçesi”**. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği,
(Çevrimiçi) <http://www.abgs.gov.tr/index.php> 12.03.2010.
- Ağar, Ö. ve Doğan, O.: **“AB – Türkiye Bitmeyen Vals”**,
(Çevrimiçi) <http://www.ba.metu.edu.tr/> 15.02.2010.
- Akalın, Güneri: **“Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci ve Ekonomik Kriz”**, Tisk Yayın, No: 215, Ankara, Şubat 2002
- Akalın, Güneri: **“Tarımımızın Sosyo-Ekonomik Yapısı, Vergileme ve Gelişme”**, A.Ü. Sis. Bilg. Fak. Yayınları, No: 384, Ankara-1975
- Akalın, Güneri: **“Kamu kesimi finansman açıklıkları ve ekonomik dengeler”**, X. Türkiye Maliye Sempozyumu tebliği – 14-18 Mayıs 1994 Antalya
(çevrimiçi) <http://idari.cu.edu.tr/igunes/butce/yontem.doc> 10.11.2009
- Akçay, Belgin: **“Avrupa Birliği’nin Ekonomik Kriterleri ve Türkiye”**,
Maliye Dergisi, Sayı 155, Temmuz-Aralık 2008
- Akdiş, Muhammet: **“Türkiye’de Borç Gelişimi Sorunlar-Öneriler”**, Pamukkale Üniversitesi İİBF (Çevrimiçi) <http://makdiş.pamukkale.edu.tr> 10.10.2009.
- Akman, Vedat: **“Gelecek Yüzyılın Gündemi”**, Rota Yayınları, İstanbul-1999
- Aktan, Coşkun Can: **“Türkiye Avrupa Birliği’nin Neresinde?”**, İzmir, EĞİAD Yayını, 2000. (Çevrimiçi, <http://www.ccanaktan.com.tr> 10.09.2009.
- Aktan, Coşkun Can: **“Avrupa Birliği’nin Rekabet Gücü”**, MESS Mercek Dergisi, Sayı 32, Ekim 2003
- Altan, Mehmet: **“Kapitalizm Bu Köye Uğramadı”**, Afa Yayınları, İstanbul-1994, s. 125’den “İsmail Cem, **“Sosyal Demokrasi Nedir Ne Değildir... ve Türkiye’de Olabilirliği”**, Cem Yayınevi, İstanbul-1984
- Altan, Mehmet: **“Türkiye’nin Rejimi Değişecek, Cumhuriyet Demokratikleşecektir”**, Röportajlar
(çevrimiçi) <http://www.mehmetaltan.com>, 10 01 2010.
- Avrupa komisyonu: **“Ülke Profilleri”**, Eurostat,
(Çevrimiçi) <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/printTable.do?tab>, 10.11.2009

Avrupa Komisyonu: **“Türkiye 2006 İlerleme Raporu”**, (com (2006) 649nihai),
Bürüksel, 8 Kasım 2006 <http://www.abgs.gov.tr>. 10.09.2009.

Avrupa Komisyonu: **“Türkiye 2007 İlerleme Raporu”**, (com (2006) 663),
Bürüksel, 6 Kasım 2007. <http://www.abgs.gov.tr>. 10.09.2009.

Avrupa Komisyonu: **“Türkiye 2008 İlerleme Raporu”**, (com (2008) 674),
Brüksel, 5 Kasım 2008. <http://www.ihb.gov.tr>. 12.10.2009.

Avrupa Komisyonu: **“Türkiye 2009 İlerleme Raporu”**, (com (2009)

Avrupa Komisyonu: **“Türkiye 1998, Düzenlenme Raporu”**
, <http://www.ags.gov.tr/2001-ilerlemeraporu>, 10.02.2009.

Avrupa Komisyonu: **“Türkiye 1999, Düzenlenme Raporu”**,
<http://www.ags.gov.tr/2001-ilerlemeraporu>, 10.02.2009.

Avrupa Komisyonu: **“Türkiye 2000, Düzenlenme Raporu”**,
<http://www.ags.gov.tr/2001-ilerlemeraporu>, 10.02.2009.

Avrupa Komisyonu: **“Türkiye 2001, Düzenlenme Raporu”**,
(Çevrimiçi) <http://www.ags.gov.tr/2001-ilerlemeraporu>, 10.02.2009.

Avrupa Komisyonu: **“Türkiye 2002, Düzenlenme Raporu”**,
<http://www.ags.gov.tr/2001-ilerlemeraporu>, 10.02.2009.

Avrupa Komisyonu, **“Türkiye 2003, Düzenlenme Raporu”**,
<http://www.ags.gov.tr/2001-ilerlemeraporu>, 10.02.2009.

Avrupa Komisyonu: **“Türkiye 2004, Düzenlenme Raporu”**,
<http://www.ags.gov.tr/2001-ilerlemeraporu>, 10.02.2009.

Badurlar, İlkey Öner: **“Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi
Uygulaması ve Para Politikasına Etkisi: 2002-2008”**

(Çevrimiçi) <http://econ.anadolu.edu.tr> 28.01.2010).

Baydur, C. Mehmet: **“Türkiye’de Enflasyon Hedeflemesi ve Faiz Politikası:
Doğru mu? Yanlış mı?”**, Ekonomik Yorumlar, (Çevrimiçi)
www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/ 29.10.2010.

- Bayraktutan, Yusuf: **“Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri Bölgeselleşme ve Küreselleşme”**, Ankara-2003
- BİLGESAM: **“Türkiye- AB İlişkilerinde Riskler ve Fırsatlar”**, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar merkezi, (Çevrimiçi) <http://www.bilgesam.org>, 15.02.2010.
- Buldvin,R ve Wyplosz, C.: **“The Economics of European İntegration”**, second Edition, The Mcgraw-Hill Companies,2005
- Bulutay, Tuncer: **“Yeni Büyüme Kuralları ve Büyüme, Kalkınma Konusunda Diğer Bazı Yaklaşımlar”**, Ankara: DPT Yay., 1995.
- Çetin, Murat: **“Avrupa Birliği Sürecinde Türk Ekonomisinin Performans Değerlendirilmesi”**,Yönetim ve Ekonomi Dergisi,Cilt:8,Sayı:2,2001
- Çetin, Murat: **“Türkiye’nin Tasarruf Sorunu”** , 2004-İstanbul
- Çivi, Emin: **“Rekabet Gücü: Literatür Araştırması”**, Yöntem ve Ekonomi Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, 2001
- Demir,Halis: **“21. Yüzyıla Doğru Dönüşümler”**, Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 15, Yıl: 4, Ankara, Ekim-1999.
- Demirel, Süleyman: **“Makine Mühendisleri Odası Bildiriler Kitabı”**, Yayın No: 209, Ankara-1998
- Dolanbay, Coşkun: **“Avrupa Birliği’nin KOBİ Yaklaşımı ve Bilgi Teknolojileri-2”**, Kalkınmada Verimlilik Dergisi (Milli produktivite), sayı 182, Şubat 2004
- DPT: **“AB üyesi ve Aday Ülkelerde Ekonomik Gelişmeler”**, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Ağustos-2008
- DPT: **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, “Küreselleşme”**, Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, 2000
- DPT: **“Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”** (2001-2005), Ankara-2000
- DPT: **“Uluslar arası Ekonomik Göstergeler”**
(Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr/DPT.portal> 10 01.2010

- DPTM: “**AB üyesi ülkelerde ve aday ülkelerde ekonomik gelişmeler**”, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Şubat, 2007
- DPTM: “**AB üyesi ve Aday Ülkelerde Ekonomik Gelişmeler**”, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü Ağustos-2008.
- Drucker, Peter F: “**Değişim Çağının Yönetimi**”, Çeviren Zülfü Dicleli, Türk Henkel Dergisi Yayınları: 4, İstanbul-1995
- DTM: “**Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği**”, (çevrimiçi) www.dtm.gov.tr/dtmadmin/ , 10.09.2009
- Ege, Yavuz: “**Dünyadaki Uygulamalar Işığında Rekabet Politikası ve Özelleştirme**”, Hazne Dergisi, Sayı 13, Ocak 2000
- Ergün, İsmet: “**Devlet ve Ekonomi**”, H.Ü.I.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 18, Sayı 1, 2000.
- Eğilmez, Mahfi ve Kumcu, Ercan: “**Ekonomi Politikası**”, Om Yayınevi, İstanbul-2002
- Ellwood, Wayne: “**Küreselleşmeyi Anlama Klavuzu**”, Çeviren Betül Dilan Genç, Metis Yayınları, İstanbul, 2003
- Esmer, Yılmaz: “**Ekonomik Büyüme ve Beşeri Gelişme**”, Görüş Dergisi, Sayı:7, 1993
- Gül E., Ekinci A ve Özer, M: “**Türkiye’de Faiz Oranları ve Döviz Kuru Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1984-2006**”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, 2007.
- Güzel, Adnan: “**Türkiye’nin İç ve Dış Borcu...**”, TRT Haber (Çevrimiçi) <http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx> 10.10.2009.
- G.W. Scully: “**The Institutional Frame Work and Economic Development**”, JPE 96, June-1998
- Han, Ergül: “**Piyasa Ekonomisi-1**”, ASOMEDYA, Mayıs 2002
- İKV: “**Avrupa Birliği’nin Tarihçesi**”, İktisadi Kalkınma Vakfı, (Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php>. 15.09.2009.
- İKV: “**Türkiye – AB Mali İşbirliği**”, İktisadi Kalkınma Vakfı, (Çevrimiçi) <http://www.ikv.org.tr/maliisbirlihi.php>. 15.09.2009.

- İnan, Emre Alpan: **“Kur Rejimi Tercih ve Türkiye”**, Türkiye Bankalar Birliği, 2002.
(Çevrimiçi) [http:// www.econturk.org](http://www.econturk.org), 14.11.2009.
- İstanbul Sanayi Odası: **“AB Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri”**, Üye ve Aday Ülkeler, 2006
- İstanbul Sanayi Odası: **“AB Ülkelerinin Temel Ekonomik Göstergeleri”**, Üye ve Aday Ülkeler, 2009
- Karakaş, Eser: **“Sivil Siyaset Küresel Ekonomi”**, Gündem Yayınları, İstanbul-2004, (Çevrimiçi) www.dergibi.com/kitap/ayrinti.asp. 12.09.2009.
- Karaosmanoğlu, Atilla: **“Küreselleşme ve Ulus Devlet”**, İktisat Dergisi Sayı:358, Ağustos 1996.
- Kar, Muhsin ve Arıkan, Harun: **“Avrupa Birli Ortak Politikalar ve Türkiye Ekonomik Sosyal ve Siyasal Politikaların uyumlaştırılması”**, Beta Yayınları, İstanbul, Ekim 2003
- Karluk, Rıdvan S.: **“Avrupa Birliği ve Türkiye”**, Eskişehir, 1995
- Karluk, Rıdvan S.: **“Ekonomik Birleşmeler Teorisi Yönünden Türkiye'nin AET Üyeliği ve Sanayileşme Sorunu”**, Eskişehir İTİA Yayın No: 162/104, Eskişehir-1976
- Kızılot, Şükrü: **“Türkiye Cennetinden Japonya Cehennemine”**, Hürriyet Gazetesi, 3 Ekim 2007
- Kirmanoglu, Hülya: **“Beşeri Kalkınma ve Eğitim-Sağlık Hizmetleri Ülkelerarası Bir Karşılaştırma”**, İktisat Dergisi, Sayı 397-398, Ocak-Şubat 2000
- Kumcu, Ercan ve Pamuk, Şevket: **“Artık Herkes Milyoner,”** Doğan Kitabevi, İstanbul-2001
- Lipsey, R.: **“Economic Integration, World Wide, Regional Sectoral”**, London-1978
- Machlup, Fritz: **“A History of Thought on Economic Integration, The Macmillan Press Ltd, London, 1977**
- Morgül, Orhan: **“Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Türkiye'nin Uyum Süreci”**, Ankara Avrupa Çalışma Dergisi, Cilt:5, No:2, 2006, s.91-102.

- Morgül, Orhan: **“Türkiye-Avrupa Ekonomik İlişkileri”**, Gazi Üniv. İ.İ.B.F. dergisi, Cilt 1, Sayı:1, Bahar, 2003
- Morgül, Orhan: **“Ekonomik Açıdan Türkiye-AB ilişkileri ve Gümrük Birliği'nin İşleyişi”**, Ocak 2003, (Çevrimiçi) www.tisk.org.tr. 12 Haziran 2004.
- Munday, C.R. Stephen: **“Current Developments in Economics”**, Macmilian pres, London, 1996”.
- Müftüoğlu, Tamer: **“Rekabet Kurumu ve İki Yıllık Uygulaması”**, Rekabet Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Mart-2000.
- Nebioğlu, Hüsamettin: **“Bölgeselleşme Hareketleri Bağlamında 21. Yüzyılda Türkiye”**, DPT, Ankara, 1997.
- Omdan, Nuriye Ayşe: **“Fikri Mülkiyet Hukuku ve Rekabet Hukukunun Teknolojik Yeniliklerin Teşvikindeki Rolü”**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2002
- Önder, İzzettin: **“Kamu Açıklarının Tanımlanması Ölçümü Ve Etkileri”** - X. Türkiye Maliye Sempozyumu Tebliği – 14-18 Mayıs 1994 Antalya (çevrimiçi) <http://idari.cu.edu.tr/igunes/butce/yontem.doc> 10.11.2009.
- Özatay, Fatih: **“Türkiye’de 2002-2008 Döneminde Para Politikası”**, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, No: 275
- Özel, Mustafa: **“Küresel Rekabet”**, İstanbul, İz Yayınları, 1994
- Özel, Saruhan: **“Türkiye’de Enflasyon, Devalüasyon ve Faiz**, Alkım Yayıncılık, İstanbul-2000.
- Özgül, Ayşegül, ve Diğerleri: **“Döviz Kuru Sistemleri ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”**, A.Ü SBF., 2002
- Parasız, İlker: **“Modern Büyüme Teorileri”**, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1997
- Pamuk, Şevket: **“100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisat Tarihi”**, (1500-1914), Gerçek Yayınlar, İstanbul-1988
- Saatçi, M Yasin: **“Türkiye’de Kamu Borç Yönetimi, Süreci ve Tarihsel Gelişimi”**, Bütçe Dünyası, Cilt: 3, Sayı: 27, Güz 2007
- Sander, Oral: **“Yaşlının Avrupa’da Gerilemesi”**, (Çevrimiçi) www.1001kitap.com/Tarih/Oral_Sander/ 26.10.2009.
- Sarıaslan, Halil: **“Reel Ekonomide KOBİ’lerin Finansmanı”**, Aylık Konferanslar, SPK Yayın No: 142, 2003
- Seyidoğlu, Halil: **“Uluslararası İktisat”**, Anadolu Üniversitesi Eskişehir-2005

- Sungur, Onur: **“Para Teorisi ve Politikası”**, Süleyman Demirel Üniversitesi s. 2 (Çevrimiçi) [www.http://iibf.sdu.edu.tr](http://iibf.sdu.edu.tr), 15.10.2009.
- Şahin, Adem: **“Dünya Ekonomisinde Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar”**, iktisat Fak. Mecmuası, 47. cilt, Sayı 1-4, t.y.
- Şamiloğlu, Famil: **“Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Finansal Kaynak Sorunu”**, Gazi Kitapevi, Ankara, 2002
- Şamiloğlu, Famil: **“Küçük ve Orta ölçekli İşletmelerin Finansman ve Yatırım Sorunlarının Çözümünde Leasingin Yeri ve Önemi”**, Kooperatifçilik Dergisi, Sayı 131, Ocak-Şubat-Mart 2001
- Talas, Cahit: **“Ekonomik Sistemler”**, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitapevi, Şubat 1999
- TCDTM: **“Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlar, Küreselleşme ve Dünya Ticareti”**, (Çevrimiçi) <http://www.foreigntrade.gov.tr>, 15 Mart 2009.
- TCMB: **“Para Politikası Metinleri, 2 Ocak 2004”** Tarihli Para ve Kur Politikası Raporu, <http://www.tcmb.gov.tr>.
- TCMB: **“2009 Yılında Para ve Kur Politikası”**, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2008> , 10.10.2009.
- TİSK: **“Türkiye’de Araştırma- Geliştirme: Ne durumdayız? Ne yapmalıyız?”** (Çevrimiçi) <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp>? 12.09.2009.
- Tunay Batu, K.: **“Hiperenflasyon ve Hiperenflasyon Sürecinde Para İkamesi”**, Beta Yayınları, İstanbul-2001.
- Turkab: **“Ekonomik Bütünleşme ve Gümrük Birliği”**, (Çevrimiçi) <http://www.turkab.net/gb/gbbuton.htm>., 12 Mart 2009.
- Tutar, Hasan: **“Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi”**, Hayat Yayınları, İstanbul-2000.
- TÜBİTAK: **Tubitak Bülteni**, 2000, (Çevrimiçi) <http://basin.tubitak.gov.tr> 10.07.2009.
- Türker, Masum: **“Türkiye Ekonomisinin Dünü, Bugünü, Vizyonu”**, ISMMMO Mali Çözüm, Sayı 60, Temmuz-Ağustos-Eylül 2002

- Tüzmen, Kürşat: **“Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Türkiye”**, İGEME’den Bakış Dergisi, Sayı 13, Ocak-Mart 2000
- Ulusoy, Ahmet: **“Devlet Borçlanması”**, Derya Kitabevi, 2001
- UNCTAD: World Investment Report 1998-Trends and Determinants-, UN: New York and Cenova, 1998
- Uyar, Süleyman: **“Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi”**, (Çevrimiçi) <http://www.econturk.org/dpt13.htm>. 10 Mart 2009.
- Uysal, Yaşar ve Mazgit, İsmail: **“Türkiye’de Enflasyonun Bütüncül Analizi”**, İzmir Ticaret Borsası Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 18, Nisan: 1997
- Uysal, Yaşar: **“Türkiye’de Enflasyon; Sektörel Kaynakları ve İç Ticaret Hadleri”**, Finans Politik 8 Ekonomik Yorumlar 2007, Cilt: 44, Sayı: 508
- Yıldırım, Kemal ve Karaman, Doğan: **“Makro Ekonomi”**Eskişehir, 2003
- Yıldız, Mircan: **“Bütünleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği”**, Uludağ Üniversitesi, İİBF, (Çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr,01.01.2010>
- Yılmaz, Şiir: **“Enflasyon”**, Gazi Üniversitesi Yayını, No: 3, Ankara, 1982
- Yurdakul, Funda: **“Türkiye’de yüksek faiz politikası ve yurtiçi-yurtdışı faiz oranları farkını etkileyen faktörler”**, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, Yıl: 2009, Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>.
- Wikipedia: **“Enflasyon”**, (Çevrimiçi) <http://tr.wikipedia.org>., 15 Haziran 2009.

EKLER

Tablo -20 Nüfus(*)

ÜLKELER	Nüfus Tahminleri (Milyon Kişi)(**)						1990- 2009	2000- 2009	Nüfus Yoğunluğu	Yüzölçümü (Bin km ²)	
	1990	2000	2007	2008	2009(**)	2015	2025	90-09	00-09	2009**	(2007)
AB-15	364.63	376.38	390.08	391.78	387.80	390.96	392.10	0.3	0.3	119.6	3243.2
Almanya	79.43	82.08	82.34	82.26	82.33	81.95	80.64	0.2	0.0	230.6	357.1
Avusturya	7.67	8.01	8.31	8.34	8.21	8.22	8.19	0.4	0.3	97.9	83.9
Belçika	9.93	10.19	10.53	10.59	10.41	10.45	10.45	0.2	0.2	341.1	30.5
Danimarka	5.14	5.34	5.45	5.46	5.50	5.58	5.70	0.4	0.3	127.6	43.1
Finlandiya	4.99	5.17	5.28	5.30	5.25	5.27	5.25	0.3	0.2	15.5	338.2
Fransa	56.84	59.13	61.71	62.04	64.42	66.30	68.48	0.7	1.0	116.8	551.5
Hollanda	14.95	15.92	16.46	16.53	16.72	17.08	17.54	0.6	0.5	402.5	41.5
İngiltere	57.24	58.91	60.90	61.23	61.11	62.18	63.82	0.3	0.4	251.0	243.5
İrlanda	3.52	3.80	4.36	4.44	4.20	4.48	4.84	0.9	1.1	59.8	70.3
İspanya	38.84	40.26	44.05	44.49	40.53	40.48	39.58	0.2	0.1	80.2	505.4
İsveç	8.56	8.86	9.16	9.21	9.06	9.15	9.32	0.3	0.2	20.1	450.3
İtalya	57.00	57.12	59.31	59.60	58.13	57.69	56.23	0.1	0.2	192.9	301.3
Lüksemburg	0.38	0.44	0.48	0.48	0.49	0.53	0.59	1.3	1.3	189.6	2.6
Portekiz	9.98	10.23	10.64	10.68	10.71	10.83	10.81	0.4	0.5	116.2	92.1
Yunanistan	10.16	10.94	11.11	11.14	10.74	10.78	10.67	0.3	-0.2	81.4	132.0
Çek Cumh.	10.30	10.22	10.27	10.32	10.21	10.13	9.84	0.0	0.0	129.5	78.9
GKRY (1)	0.68	0.79	0.85	0.86	--	0.82	0.85	--	--	--	9.2
Malta	0.36	0.39	0.41	0.41	0.41	0.41	0.42	0.6	0.4	1,265.6	0.3
Slovakya	5.26	5.38	5.39	5.40	5.46	5.50	5.46	--	0.2	111.4	49.0
Slovenya	1.93	1.99	2.01	2.02	2.01	1.98	1.91	--	0.1	98.9	20.3
Bulgaristan	8.82	8.01	7.64	7.59	7.20	6.87	6.26	-1.1	-1.2	64.9	111.0
Estonya	1.57	1.37	1.34	1.34	1.30	1.25	1.15	-1.0	-0.6	28.7	45.2
Letonya	2.66	2.37	2.27	2.26	2.23	2.15	1.99	-0.9	-0.7	34.5	64.6
Litvanya	3.70	3.50	3.36	3.32	3.56	3.50	3.36	-0.2	0.2	54.4	65.3
Macaristan	10.37	10.22	10.03	10.01	9.91	9.75	9.44	-0.2	-0.3	106.5	93.0
Polonya	38.11	38.43	38.13	38.10	38.48	38.30	37.35	0.1	0.0	123.1	312.7
Romanya	23.21	22.14	21.45	21.36	22.22	21.96	21.26	-0.2	0.0	93.2	238.4
AB Adıyr	60.67	70.77	76.73	77.54	78.45	83.16	90.06	1.4	1.2	90.6	865.8
Hırvatistan	4.52	4.51	4.43	4.42	4.49	4.47	4.37	0.0	0.0	79.4	56.5
Makedonya	--	2.01	2.04	2.04	2.07	2.10	2.12	--	0.3	80.4	25.7
TÜRKİYE	56,15	64,26	70,26	71,08	71,90	76,60	83,57	1,3	1,3	91,8	783,6
Çin	1.142,09	1.266,95	1.329,09	1.337,41	1.338,61	1.393,42	1.453,12	0,8	0,6	139,5	9.598,1
Hindistan	862,16	1.042,59	1.164,67	1.181,41	1.156,90	1.251,70	1.396,05	1,6	1,2	351,9	3287,3
Rusya	148,07	146,67	141,94	141,39	140,04	136,01	128,18	-0,3	-0,5	8,2	17.098,2
ABD	254,87	287,84	308,67	311,67	307,21	325,54	357,45	1,0	0,7	31,9	9.632,0
Japonya	123,19	126,71	127,40	127,29	127,08	124,72	117,82	0,2	0,0	336,3	377,9
AB-27	471,59	481,18	493,24	494,77	490,77	477,95	476,08	0,2	0,2	116,8	4203,2
DÜNYA(**)	5.282,21	6.085,98	6.614,76	6.691,34	6.768,17	7.228,91	7.947,31	1,3	1,2	51,8	130.772,7

Kaynak: DPT., **Uluslararası Ekonomik Göstergeler**, s.5'den "İMF-World Economic Outlook June 2009; The World Bank – World Development Report 2009" (Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr/> 10.01.2010

(*): Yıl ortası nüfusu; (**): ABD Nüfus İdaresi,2008; (1): GKRY(Güney Kıbrıs Rum Yönetimi);

...: Mevcut değer

Tablo - 21 : Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Sıralaması(Uluslararası Para Fonu Verileri –
IMF Database)**Cari Fiyatlarla Milyar Uluslararası
Dolar, SAGP'ne göre(*)**

Cari Fiyatlarla ABD Doları		Cari Fiyatlarla Milyar Uluslararası Dolar, SAGP'ne göre(*)	
2009 Yılı, Tahmin -		2009 Yılı, Tahmin	
ÜLKELER	Cari ABD Doları	ÜLKELER	Uluslararası Dolar
1 <i>Lüksemburg</i>	94,417.7	1 Katar	87,716.7
2 Norvec	76,692.1	2 Lüksemburg	78,723.5
3 Katar	75,956.3	3 Norvec	53,268.6
4 İsviçre	66,126.8	4 Brunei	50,102.7
5 <i>Danimarka</i>	55,942.2	5 Singapur	49,433.5
6 <i>İrlanda</i>	51,128.5	6 ABD	48,442.6
7 <i>Hollanda</i>	47,041.7	7 İsviçre	42,948.5
8 Birl. Arap Emirl.	46,583.5	8 Hong Kong	42,573.9
9 ABD	46,442.6	9 İrlanda	39,441.4
10 <i>Finlandiya</i>	45,876.4	10 Hollanda	39,277.7
11 <i>Avusturya</i>	45,090.5	11 Avusturya	38,896.4
12 <i>İsveç</i>	43,146.7	12 Kuveyt	38,875.6
13 <i>Belçika</i>	42,964.7	13 Kanada	38,290.3
14 <i>Fransa</i>	42,091.3	14 Birl. Arap Emirl.	38,283.6
15 Avustralya	41,981.7	15 Avustralya	37,302.0
16 Japonya	39,573.5	16 İzlanda	37,242.5
17 <i>Almanya</i>	39,442.4	17 Danimarka	36,724.8
18 Kanada	39,217.3	18 İsveç	35,934.4
19 İzlanda	36,873.4	19 Belçika	35,682.8
20 Brunei	36,680.8	20 Bahreyn	35,561.2
21 <i>İngiltere</i>	35,728.0	21 İngiltere	35,165.0
22 <i>İtalya</i>	34,954.9	22 Finlandiya	34,462.0
23 Singapur	34,346.0	23 Almanya	34,219.0
24 Kuveyt	32,491.5	24 Fransa	33,744.5
25 <i>İspanya</i>	31,141.5	25 Japonya	32,817.2
26 <i>Yunanistan</i>	30,304.8	26 Yunanistan	30,856.1
27 <i>GKRY(1)</i>	30,238.6	27 GKRY(1)	29,898.1
28 İsrail	29,671.6	28 Tayvan	29,828.5
29 Hong Kong	29,558.9	29 İspanya	29,527.2
30 Yeni Zelanda	25,354.3	30 İtalya	29,289.8
31 <i>Slovenya</i>	24,583.3	31 Slovenya	28,524.1
32 Bahreyn	24,354.8	32 İsrail	28,271.1
33 Bahamalar	21,727.9	33 G. Kore	27,790.6
34 <i>Portekiz</i>	20,655.0	34 Bahamalar	26,876.6
35 Umman	18,718.0	35 Yeni Zelanda	26,625.5

36	<i>Malta</i>	18,531.2	36	Umman	25,829.3
37	<i>Çek Cumh.</i>	18,193.7	37	Çek Cumh.	24,400.5
38	Trinidad ve Tobago	17,585.8	38	Malta	23,622.3
39	G. Kore	16,449.9	39	S. Arabistan	23,387.6
40	<i>Slovakya</i>	16,315.4	40	Portekiz	21,847.5
41	Tayvan	15,373.3	41	Slovakya	21,373.5
42	Suudi Arabistan	14,871.2	42	Trinidad ve Tobagod	20,436.8
43	Hırvatistan	13,913.1	43	Şeyşel Adl	19,274.4
44	Antigua ve Barbada	13,872.0	44	Barbados	18,639.3
45	<i>Estonya</i>	13,509.1	45	Macaristan	18,547.9
46	Barbados	13,003.1	46	Antigua ve Barbada	18,160.8
47	<i>Macaristan</i>	12,385.7	47	Estonya	18,050.5
48	Venezuela	12,354.3	48	Polonya	17,989.3
49	<i>Polonya</i>	11,098.2	49	Hırvatistan	17,876.3
50	<i>Litvanya</i>	10,774.6	50	Ekvator Ginesi	16,852.8
...
55	Rusya	8,873.6	52	Rusya	15,039.0
59	TÜRKİYE	8,427.1	67	TÜRKİYE	12,339.2
61	Brezilya	7,737.3	78	Brezilya	10,455.6
100	Çin	3,565.7	98	Çin	6,546.3
140	Hindistan-India	1,032.7	129	Hindistan	2,932.5

Kaynak: DPT, **Uluslararası Ekonomik Göstergeler**, s.14'den, "IMF, World Economic Outlook Database, October 2009". (Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr/> 10.01.2010

(*): SAGP, Satın Alma Gücü Paritesi

(...): Mevcut değil

(1): GKRY-: Güney Kıbrıs Rum Kesimi.

Tablo - 22 : Ülkeler İtibariyle Temel Ekonomik Göstergeler - IMF Tahminleri

	Reel GSYİH				Tüketici Fiyatları (1)				Cari İşlemler Açığı(2)				İşsizlik(3)			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
AB-15	3.1	1.0	-4.2	0.5
Euro Bölgesi (*)	2.7	0.7	-4.2	0.3	2.1	3.5	1.9	...	0.3	-0.7	-0.7	-0.3	7.4	7.6	8.3	11.7
Almanya	2.5	1.2	-5.3	0.3	2.3	2.8	0.1	0.2	7.5	6.4	2.9	3.6	8.4	7.4	8.0	10.7
Avusturya	3.5	2.0	-3.8	0.3	2.2	3.2	0.5	1.0	3.1	3.5	2.1	2.0	4.4	3.9	5.3	6.4
Belçika	2.6	1.0	-3.2	0.0	1.8	4.5	0.2	1.0	1.7	-2.5	-1.0	-0.9	7.5	7.0	8.7	9.9
Danimarka	1.6	-1.2	-2.4	0.9	1.7	3.4	1.7	2.0	0.7	1.0	1.1	1.5	2.7	1.7	3.5	4.2
Finlandiya	4.2	1.0	-6.4	0.9	1.6	3.9	1.0	1.1	4.1	2.4	0.5	2.0	6.8	6.4	8.7	9.8
Fransa	2.3	0.3	-2.4	0.9	1.6	3.2	0.3	1.1	-1.0	-2.3	-1.2	-1.4	8.3	7.9	9.5	10.3
Hollanda	3.6	2.0	-4.2	0.7	1.6	2.2	0.9	1.0	7.6	7.5	7.0	6.8	3.2	2.8	3.8	6.6
İngiltere	2.6	0.7	-4.4	0.9	2.3	3.6	1.9	1.5	-2.7	-1.7	-2.0	-1.9	5.4	5.5	7.6	9.3
İrlanda	6.0	-3.0	-7.5	-2.5	2.9	3.1	-1.6	-0.3	-5.3	-5.2	-1.7	0.6	4.5	6.1	12.0	15.5
İspanya	3.6	0.9	-3.8	-0.7	2.8	4.1	-0.3	0.9	-10.0	-9.6	-6.0	-4.7	8.3	11.3	18.2	20.2
İsveç	2.6	-0.2	-4.8	1.2	1.7	3.3	2.2	2.4	8.6	7.8	6.4	5.4	6.1	6.2	8.5	8.2
İtalya	1.6	-1.0	-5.1	0.2	2.0	3.5	0.7	0.9	-2.4	-3.4	-2.5	-2.3	6.1	6.8	9.1	10.5
Lüksemburg	5.2	0.7	-4.8	-0.2	2.3	3.4	0.2	1.8	9.8	9.1	7.6	7.0	4.4	4.4	6.8	6.0
Portekiz	1.9	0.0	-3.0	0.4	2.4	2.7	-0.6	1.0	-9.4	-12.1	-9.9	-9.7	8.0	7.6	9.5	11.0
Yunanistan	4.0	2.9	-0.8	-0.1	3.0	4.2	1.1	1.7	-14.2	-14.4	-10.0	-9.0	8.3	7.6	9.5	10.5
Çek Cumh.	6.1	2.7	-4.3	1.3	2.9	6.3	1.0	1.1	-3.1	-3.1	-2.1	-2.2	5.3	4.4	7.9	9.8
GKRY(4)	4.4	3.6	-0.5	0.8	2.2	4.4	0.4	1.2	-11.7	-18.3	-10.0	-1.0	3.9	3.7	5.6	5.9
Malta	3.7	2.1	-2.1	0.5	0.7	4.7	2.1	1.9	-7.0	-5.6	-6.1	-6.1	6.4	5.8	7.3	7.6
Slovakya	10.4	6.4	-4.7	3.7	2.7	4.6	1.5	2.3	-5.3	-6.5	-8.0	-7.8	11.0	9.6	10.8	10.3
Slovenya	6.8	3.5	-4.7	0.6	3.6	5.7	0.5	1.5	-4.2	-5.5	-3.0	-4.7	4.9	4.4	6.2	6.1
Bulgaristan	6.2	6.0	-6.5	-2.5	7.6	12.0	2.7	1.6	-25.2	-25.5	-11.4	-8.3	6.9	5.7
Estonya	7.2	-3.6	-14.0	-2.6	6.6	10.4	0.0	-0.2	-17.8	-9.3	-1.9	2.0	4.7	5.5
Letonya	10.0	-4.6	-18.0	-4.0	10.1	15.3	3.1	-3.5	-21.7	-12.6	4.5	6.4	5.8	5.8
Litvanya	8.9	3.0	-18.5	4.0	5.8	11.1	3.5	-2.9	-14.6	-11.6	1.0	0.5	3.5	5.8
Macaristan	1.2	0.6	-6.7	-0.9	7.9	6.1	4.5	4.1	-6.5	-8.4	-2.9	-3.3	7.4	7.8
Polonya	6.8	4.9	1.0	2.2	2.5	4.2	3.4	2.6	-4.7	-5.5	-2.2	-3.1	12.7	9.8
Romanya	6.2	7.1	-8.5	0.5	4.8	7.8	5.5	3.6	-13.5	-12.4	-5.5	-5.6	4.3	4.4
AB Adayı																
Hırvatistan	5.5	2.4	-5.2	0.4	2.9	6.1	2.8	2.8	-7.6	-9.4	-6.1	-5.4	15.1	13.4
Makedonya	5.9	4.9	-2.5	2.0	2.3	8.3	-0.5	2.0	-7.2	-13.1	-10.6	-9.7	34.9	33.8
TÜRKİYE	4.7	0.9	-6.5	3.7	8.8	10.4	6.2	6.8	-5.8	-5.7	-1.9	-3.7	9.9	10.6
Çin	13.0	9.0	8.5	9.0	4.8	5.9	-0.1	0.6	11.0	9.8	7.8	8.6
Hindistan	9.4	7.3	5.4	6.4	6.4	8.3	8.7	8.4	-1.0	-2.2	-2.2	-2.5
Rusya	8.1	5.6	-7.5	1.5	9.0	14.1	12.3	9.9	5.9	6.1	3.6	4.5	...	6.4
ABD	2.1	0.4	-2.7	1.5	2.9	3.8	-0.4	1.7	-5.2	-4.9	-2.6	-2.2	4.6	5.8	9.3	10.1
Japonya	2.3	-0.7	-5.4	1.7	0.0	1.4	-1.1	-0.8	4.8	3.2	1.9	2.0	3.8	4.0	5.4	6.1
AB-27																
Dünya GSYİH	5.2	3.0	-1.1	3.1

Kaynak:DPT., Uluslararası Ekonomik Göstergeler” s.77’den “IMF – World Economic Outlook, October, 2009.”
(Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr/10.01.2010>,

(*) : Euro Bölgesi, Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz ve Yunanistan’dan oluşur (Euro Area: Austria, Belgium, Finland, France, Germany, Greece, Ireland, Italy, Luxemburg, Netherlands, Portugal and Spain).

(1) : Yıllık yüzde değişme (Annual percentage change)

(2) : GSYİH’nın yüzdesi olarak (Percent of GDP).

(3) : İşgücünün yüzdesi olarak (Percent of GDP).

(4) : GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi), (...):Mevcut Değil

Tablo - 23 : Küresel Rekabet Edebilirlik Endeks Sıralaması (1)

	2009-2010		2008-2009
ÜLKELER	Sıralaması	ÜLKELER	Sıralaması
	(2009-2010)		(2008-2009)
İsviçre-Switzerland	1	ABD-USA	1
ABD-USA	2	İsviçre-Switzerland	2
Singapur-Singapore	3	Danimarka-Denmark	3
İsveç-Sweden	4	İsveç-Sweden	4
Danimarka-Denmark	5	Singapur-Singapore	5
Finlandiya-Finland	6	Finlandiya-Finland	6
Almanya-Germany	7	Almanya-Germany	7
Japonya-Japan	8	Hollanda-Netherlands	8
Kanada-Canada	9	Japonya-Japan	9
Hollanda-Netherlands	10	Kanada-Canada	10
Hong Kong-Hong Kong	11	Hong Kong-Hong Kong	11
Tayvan-Taiwan	12	İngiltere-UK	12
İngiltere-UK	13	G. Kore- S. Korea	13
Norveç-Norway	14	Avusturya- Austria	14
Avustralya-Australia	15	Norveç-Norway	15
Fransa-France	16	Fransa-France	16
Avusturya- Austria	17	Tayvan-Taiwan	17
Belçika-Belgium	18	Avustralya-Australia	18
G. Kore- S. Korea	19	Belçika-Belgium	19
Yeni Zelanda-New Zealand	20	İzlanda-Iceland	20
Lüksemburg-Luxembourg	21	Malezya-Malaysia	21
Katar-Qatar	22	İrlanda-Ireland	22
Birleşik Arap Emir.-United Arab Emir.	23	İsrail-Israel	23
Malezya-Malaysia	24	Yeni Zelanda-New Zealand	24
İrlanda-Ireland	25	Lüksemburg-Luxembourg	25
İzlanda-Iceland	26	Katar-Qatar	26
İsrail-Israel	27	Suudi Arabistan-Saudi Arabia	27
Suudi Arabistan-Saudi Arabia	28	Şili-Chile	28
Çin-China	29	İspanya-Spain	29
Şili-Chile	30	Çin-China	30
Çek Cumh.-Czech Rep.	31	Birleşik Arap Emir.-United Arab Emir.	31
Brunei-Brunai Darussalam	32	Estonya-Estonia	32
İspanya-Spain	33	Çek Cumh.-Czech Rep.	33
GKRY-Cyprus(2)	34	Tayland-Thailand	34
Estonya-Estonia	35	Kuveyt-Kuwait	35
Tayland-Thailand	36	Tunus-Tunisia	36
Slovenya-Slovenia	37	Bahreyn-Bahrain	37
Bahreyn-Bahrain	38	Umman-Oman	38
Kuveyt-Kuwait	39	Brunei-Brunai Darussalam	39
Tunus-Tunisia	40	GKRY-Cyprus(2)	40
Umman-Oman	41	Porto Riko-Puerto Rico	41
Porto Riko-Puerto Rico	42	Slovenya-Slovenia	42
Portekiz-Portugal	43	Portekiz-Portugal	43
Barbados-Barbados	44	Litvanya-Lithuania	44
Güney Afrika-Rep. South Africa	45	Güney Afrika-Rep. South Africa	45
Polonya-Poland	46	Slovakya - Slovakia	46
Slovakya - Slovakia	47	Barbados-Barbados	47
İtalya-Italy	48	Ürdün-Jordan	48
Hindistan-India	49	İtalya-Italy	49
Ürdün-Jordan	50	Hindistan-India	50
Brezilya-Brazil	56	Rusya-Russia	51
Meksika-Mexico	60	Meksika-Mexico	60
TÜRKİYE-TURKEY	61	TÜRKİYE-TURKEY	63

Kaynak: DPT, "Uluslararası Ekonomik Göstergeler", s.79'den "The World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2009-2010". (Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr/> 10.01.2010.,

(1): Bu sıralamada 3 temel gösterge; "Temel ihtiyaçlar, Etkinlik Ar ve Yenilikçilik ve Karmaşıklık Etkenleri", ve 12 adet alt politika göstergesi kullanılmıştır

(2): GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi)

Tablo - 24 : Küresel Rekabet Edebilirlik Endeks ve Temel Politika Göstergeleri Sıralaması(1)

ÜLKELER	2009-2010	Alt Politika Göstergeleri		
	Sıralaması (2009-2010)	Temel İhtiyaçlar	Etkinlik Arttırıcı Polit.	Yenilikçilik Politikaları
İsviçre	1	3	3	3
ABD	2	28	1	1
Singapur	3	2	2	10
<i>İsveç</i>	4	5	7	4
<i>Danimarka</i>	5	4	6	7
<i>Finlandiya</i>	6	1	12	6
<i>Almanya</i>	7	8	14	5
Japonya	8	27	11	2
Kanada	9	10	4	12
<i>Hollanda</i>	10	12	10	9
Hong Kong	11	6	5	23
Tayvan	12	18	17	8
<i>İngiltere</i>	13	26	8	14
Norveç	14	11	13	18
Avustralya	15	14	9	21
<i>Fransa</i>	16	15	16	15
<i>Avusturya</i>	17	13	19	11
<i>Belçika</i>	18	20	18	13
G. Kore	19	23	20	16
Yeni Zelanda	20	16	15	27
<i>Lüksemburg</i>	21	7	23	22
Katar	22	17	28	36
Birleşik Arap Emirl.	23	9	21	25
Malezya	24	33	25	24
<i>İrlanda</i>	25	37	22	20
İzlanda	26	24	30	19
İsrail	27	42	26	17
Suudi Arabistan	28	30	38	33
Çin	29	36	32	29
Şili	30	32	33	43
<i>Çek Cumh.</i>	31	45	24	26
Brunei	32	19	76	81
<i>İspanya</i>	33	38	29	35
<i>GKRY(2)</i>	34	21	41	32
<i>Estonya</i>	35	34	27	42
Tayland	36	43	40	47
<i>Slovenya</i>	37	29	37	30
Bahreyn	38	22	44	60
Kuveyt	39	40	63	64
Tunus	40	35	56	45
Umman	41	25	53	52
Porto Riko	42	44	36	31
<i>Portekiz</i>	43	39	43	41
Barbados	44	31	60	49
Güney Afrika	45	77	39	39
<i>Polonya</i>	46	71	31	46
<i>Slovakya</i>	47	54	34	57
<i>İtalya</i>	48	67	46	34
Hindistan	49	79	35	28
Ürdün	50	46	66	51
Brezilya	56	91	42	38
Meksika	60	59	55	67
TÜRKİYE-TURKEY	61	69	54	58

Kaynak: DPT, "Uluslararası Ekonomik Göstergeler" s.80'den(., "The World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2009-2010". Çevrimiçi) <http://www.dpt.gov.tr/> 10 01.2010

(1) : Bu sıralamada 3 temel gösterge; "Temel İhtiyaçlar, Etkinlik Arttırıcı Politikalar, ve Yenilikçilik ve Karmaşıklık Etkenleri", ve 12 adet alt politika göstergesi kullanılmıştır.

(2) : GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi),

